T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAPALIÇARŞILARIN MEKANSAL ANALİZİ; TEBRİZ VE İSTANBUL

DİLAK ROSTAMZADEHSHABESTARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARİ TASARIM PROGRAMI

DANIŞMAN
DOÇ. DR. YASEMEN SAY ÖZER

İSTANBUL, 2017

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAPALIÇARŞILARIN MEKANSAL ANALİZİ; TEBRİZ VE İSTANBUL

Dilak ROSTAMZADEHSHABESTARİ tarafından hazırlanan tez çalışması 16.08.2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

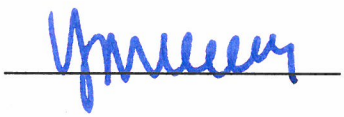
Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Yıldız Teknik Üniversitesi

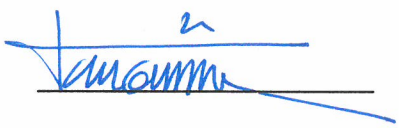
Doç. Dr. F. Gülşen GÜLMEZ

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Doç. Dr. Tan Kamil GÜRER

İstanbul Teknik Üniversitesi

ÖNSÖZ

Tebriz ve İstanbul'da okul hayatını sürdürmüş bir bireyin, bu kentlerin kültürel ve tarihi değerlerini özellikle ticari açıdan anlayabilmek, korumak ve yaşayabilmesine katkı sağlayabilmek amacıyla yapılmıştır.

Tez çalışmam süresince maddi ve manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim, bu noktaya gelmemde büyük katkıları olan tüm aile bireylerime, çalısmalarımın tüm aşamalarında değerli bilgilerini ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER'e ve yüksek lisansım boyunca tezime katkı sağlayan herkese sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez çalışmamı yakın dönemde kaybettiğimiz büyükbabam Yakup ZERGERZADE başta olmak üzere tüm aileme ithaf ediyorum.

Temmuz, 2017

Dilak ROSTAMZADEHSHABESTARI

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMA LİSTESİ vii

ŞEKİL LİSTESİ viii

ÇİZELGE LİSTESİ xiv

ÖZET xv

ABSTRACT xvii

BÖLÜM 1

GİRİŞ 1

1.1 Literatür Özeti 1
1.2 Tezin Amacı 2
1.3 Hipotez 2

BÖLÜM 2

ÇARŞI KAVRAMI VE KAPALIÇARŞI 4

2.1 Tanımlar ve kavramlar 4
2.2 Ticaret Yolları ve Kentlere Etkisi 7
2.3 Çarşının Tarihsel Gelişimi 9
2.4 Kapalıçarşıları Oluşturan Birimler ve Mekânlar 15
2.4.1 İran'da Kapalıçarşılar 16
2.4.2 Türkiye'de Kapalıçarşılar 26

BÖLÜM 3

TEBRİZ KAPALIÇARŞISI 33

3.1 Tarihçe 33
3.2 Kentsel Kurgu 36
3.3 Mekansal Kurgu 47

BÖLÜM 4

İSTANBUL KAPALIÇARŞISI 118
4.1 Tarihçe 118
4.2 Kentsel Kurgu 120
4.3 Mekansal Kurgu 126
BÖLÜM 5
SONUÇ VE ÖNERİLER 149
KAYNAKLAR 161
ÖZGEÇMİŞ 166

KISALTMA LİSTESİ

BAP	Bilimsel Araştırma Projesi
MSGSÜ	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2. 1 Ticaret Yollar Haritası 8
Şekil 2. 2 Antik İpek Yolları 8
Şekil 2. 3 Agora vaziyet planı. Atina (MÖ 5. Yüzyıl)- Attalos Stoa II. yenilenmiş iç görünümü 10
Şekil 2. 4 Trajan Forumun vaziyet planı ve dolu ve boş alanlar 11
Şekil 2. 5 Trajan Forumun görünümü 11
Şekil 2. 6 Persler (MÖ 2500) dönemde kentin fiziksel yapısı 13
Şekil 2. 7 Partlar (MÖ 247- MS 224) dönemde kentin fiziksel yapısı 13
Şekil 2. 8 İslam dönemde kentin fiziksel yapısı 14
Şekil 2. 9 İslam kentlerinde pazarın konumu 14
Şekil 2. 10 Geçmişte Kapalıçarşı 16
Şekil 2. 11 İran'da genel olarak kent ve çarşı kurgusunu gösteren şema 17
Şekil 2. 12 Tebriz rasta içinden resim ve planı 18
Şekil 2. 13 Sıcak ve kuru iklim, örneğin Shiraz kentinde bir rasta 19
Şekil 2. 14 Soğuk ve kuru iklim, örneğin Hemedan kentinde bir rasta 19
Şekil 2. 15 Hazar denizin güney sahilleri Ilıman, örneğin Raşt kentinde bir rasta 19
Şekil 2. 16 Fars körfezinin kuzey sahilleri, örneğin Siraf kentinde bir rasta 19
Şekil 2. 17 Tahran Mahdiye timçenin görünüm, planı ve oluşturan dükkân grupları 20
Şekil 2. 18 Tebriz kapalıçarşısındakı bir dükkân 21
Şekil 2. 19 Lar kentindeki çarsu görünümü ve planı 22
Şekil 2. 20 Matrakçı Nasuh'un Tebriz'den minyatür eseri 22
Şekil 2. 21 Bursa Irgandı köprüsü 23
Şekil 2. 22 Venedik Rialto Köprüsü 23
Şekil 2. 23 Dalan içinden resim ve planı..... 24
Şekil 2. 24 Gazvin kentindeki geyseriye görünümü ve planı 25
Şekil 2. 25 Şiraz kentinde Moşir Sarayın görünüm ve planı 25
Şekil 2. 26 Bursa kapalıçarşısı 26
Şekil 2. 27 Dükkân Planı 27
Şekil 2. 28 Arasta'dan bir şema 27
Şekil 2. 29 Bursa Tuzpazar Arastasi üstü sonradan kapatılmış 28
Şekil 2. 30 Edirne'de Ali Paşa çarşısında tonozlu bir Arasta 29
Şekil 2. 31 Bursa Koza Hanı 30
Şekil 2. 32 Konya bedestenin zemin kat planı ve kesiti 32
Şekil 2. 33 İran ve Türkiye Kapalıçarşıların ticari mekânları 32

Şekil 3. 1 Tebriz tarihi kapaliçarşısının 11-12, 16-17 ve 18-20 yüzyıllarda, kentdeki merkezi konumu ve kentsel yapının farklı ticari yolları yönelik farklı erişimleri 34
Şekil 3. 2 Darolseltene haritası 1880 (solda), 1910 (sağda) 35
Şekil 3. 3 İpekyolu İran'da ve İpekyolu üzerinde Tebriz'in durumu 36
Şekil 3. 4 Tebriz şehrin giriş kapıları 38
Şekil 3. 5 Safevi döneminde Tebriz (1501–1736) 38
Şekil 3. 6 Tebriz kapalicarsi'nin kent kurgusundakı yeri 39
Şekil 3. 7 1956 yılında Tebriz Kapalıçarşı (sol), 1984 yılında Tebriz Kapalıçarşı (sağ) 39
Şekil 3. 8 2005 yılında Tebriz Kapalıçarşı (sol), 2016 yılında Tebriz Kapalıçarşı (sağ) 40
Şekil 3. 9 Tebriz Kapalıçarşısı'nın içinde ve çevresindeki camiler 42
Şekil 3. 10 Tebriz Kapalıçarşısı'nın boş ve dolu alanları 43
Şekil 3. 11 16 ve 17 Yüzyıl haritası ve günümüz haritasındaki yol aksların karşılaştırılması 44
Şekil 3. 12 Tebriz Kapalıçarşısı içinde sokak düzeni (solda) ve Tebriz Kapalıçarşısı şematik planı (sağda) 44
Şekil 3. 13 Tebriz Kapalıçarşısındakı kapılar 46
Şekil 3. 14 Tebriz kapalıçarşı girişleri 46
Şekil 3. 15 Tebriz Kapalıçarşı'sının sürekli açık olan sokakları 47
Şekil 3. 16 Tebriz Kapalıçarşı'sının yapı tipleri 48
Şekil 3. 17 Tebriz Kapalıçarşı rastaları, D. Rostamzade 51
Şekil 3. 18 Tebriz kapalıçarşı timçeleri 53
Şekil 3. 19 Güney Emir timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 54
Şekil 3. 20 Güney Emir timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 54
Şekil 3. 21 Kuzey Emir timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 55
Şekil 3. 22 Kuzey Emir timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade 55
Şekil 3. 23 Büyük Şeyh Kazem timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 56
Şekil 3. 24 Büyük Şeyh Kazem timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 56
Şekil 3. 25 Küçük Şeyh Kazem timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 57
Şekil 3. 26 Küçük Şeyh Kazem timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 57
Şekil 3. 27 Feth Ali timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 58
Şekil 3. 28 Feth Ali timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 58
Şekil 3. 29 Küçük Şiir Bafan timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 59
Şekil 3. 30 Küçük Şiir Bafan timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 59
Şekil 3. 31 Büyük Şiir Bafan timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 60
Şekil 3. 32 Küçük Şiir Bafan timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 60
Şekil 3. 33 Bademciler timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 61
Şekil 3. 34 Bademciler timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade 61
Şekil 3. 35 Hac Tegi timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 62
Şekil 3. 36 Hac Tegi timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 62
Şekil 3. 37 Hac Mohammad Guli timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 63
Şekil 3. 38 Hac Mohammad Guli timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 63
Şekil 3. 39 Hac Sefer Ali timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 64
Şekil 3. 40 Hac Sefer Ali timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 64
Şekil 3. 41 Hac Şeyh timçeler'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 65

Şekil 3. 42 Hac Şeyh timçeler'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 65
Şekil 3. 43 Muzefferiye timçeler'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 66
Şekil 3. 44 Muzefferiye timçe'nin kesiti ve Görünümleri 66
Şekil 3. 45 Kumaşçılar timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 67
Şekil 3. 46 Kumaşçılar timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 67
Şekil 3. 47 Hac Rahim timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 68
Şekil 3. 48 Hac Rahim timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 68
Şekil 3. 49 Melek timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 69
Şekil 3. 50 Melek timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 69
Şekil 3. 51 Mirza Şefi timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 70
Şekil 3. 52 Mirza Şefi timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda) 70
Şekil 3. 53 Tebriz kapalıçarşı dalanları 72
Şekil 3. 54 1. ve 2.Hac Gasim dalanlar'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 73
Şekil 3. 55 1. ve 2.Hac Gasim dalanlar'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 73
Şekil 3. 56 Şeyh Kazem dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 74
Şekil 3. 57 Şeyh Kazem dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 74
Şekil 3. 58 Hac Ali Ekber dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 75
Şekil 3. 59 Hac Ali Ekber dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 75
Şekil 3. 60 Hac Şeyh dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 76
Şekil 3. 61 Hac Şeyh dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 76
Şekil 3. 62 Mirza Mohammad dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) .. 77
Şekil 3. 63 Mirza Mohammad dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 77
Şekil 3. 64 Ebaçi dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 78
Şekil 3. 65 Ebaçi dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 78
Şekil 3. 66 Mir Hasan dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 79
Şekil 3. 67 Mir Hasan dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 79
Şekil 3. 68 Sagtçılar dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 80
Şekil 3. 69 Sagtçılar dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 80
Şekil 3. 70 Kanlı dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 81
Şekil 3. 71 Kanlı dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 81
Şekil 3. 72 Mirza Celil dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 82
Şekil 3. 73 Mirza Celil dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 82
Şekil 3. 74 Mirza Şefi dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 83
Şekil 3. 75 Mirza Şefi dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 83
Şekil 3. 76 Ağa dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 84
Şekil 3. 77 Ağa dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 84
Şekil 3. 78 Üsten aşağıya Mitkalçı, Orta ve Kumpanı dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 85
Şekil 3. 79 Mitkalçı dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 86
Şekil 3. 80 Orta dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 86
Şekil 3. 81 Kumpanı dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 86
Şekil 3. 82 Han dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 87
Şekil 3. 83 Han dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 87
Şekil 3. 84 Tebriz kapalıçarşı Kervansarayları 89
Şekil 3. 85 Sahip Divan sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 90
Şekil 3. 86 Sahip Divan sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 90

Şekil 3. 87 Almancılar sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 91
Şekil 3. 88 Almancılar sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 91
Şekil 3. 89 Umut sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 92
Şekil 3. 90 Umut sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 92
Şekil 3. 91 Mirza Mehdi sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 93
Şekil 3. 92 Mirza Mehdi sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 93
Şekil 3. 93 Emir sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 94
Şekil 3. 94 Emir sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 94
Şekil 3. 95 Gürcuüler sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 95
Şekil 3. 96 Gürcuüler sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 95
Şekil 3. 97 Hac Ali Ekber sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 96
Şekil 3. 98 Hac Ali Ekber sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 96
Şekil 3. 99 Mir İsmail sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 97
Şekil 3. 100 Mir İsmail sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 97
Şekil 3. 101 Mirza Mohammad sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 98
Şekil 3. 102 Mirza Mohammad sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 98
Şekil 3. 103 Mir Hasan sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 99
Şekil 3. 104 Mir Hasan sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 99
Şekil 3. 105 Yeni Hac Seyyid Hüseyin sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 100
Şekil 3. 106 Yeni Hac Seyyid Hüseyin sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 100
Şekil 3. 107 Orta Hac Seyyid Hüseyin sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 101
Şekil 3. 108 Orta Hac Seyyid Hüseyin sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 101
Şekil 3. 109 İki Kapılı sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 102
Şekil 3. 110 İki Kapılı sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 102
Şekil 3. 111 Mirza Celal sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 103
Şekil 3. 112 Mirza Celal sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 103
Şekil 3. 113 Küçük Şehzade sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 104
Şekil 3. 114 Küçük Şehzade sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 104
Şekil 3. 115 Mirza Şefi sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 105
Şekil 3. 116 Mirza Şefi sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 105
Şekil 3. 117 Büyük Şehzade sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda)..... 106
Şekil 3. 118 Büyük Şehzade sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 106
Şekil 3. 119 Kuru Üzümcüler sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) .. 107
Şekil 3. 120 Kuru Üzümcüler sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 107
Şekil 3. 121 Abbasi kapı sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 108
Şekil 3. 122 Abbasi kapı sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 108
Şekil 3. 123 Nemed Malan sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 109
Şekil 3. 124 Nemed Malan sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 109
Şekil 3. 125 Eski Hac Seyyid Hüseyin sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 110
Şekil 3. 126 Eski Hac Seyyid Hüseyin sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 110
Şekil 3. 127 Hac Mohammad Guli sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 111
Şekil 3. 128 Hac Mohammad Guli sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda) 111

Şekil 3. 129 Çarsuların vaziyet planı 112
Şekil 3. 130 Sadegiye Çarsu'nun vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 113
Şekil 3. 131 Şapkacılar Çarsu'nun vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 113
Şekil 3. 132 Aci-çay Nehri üzerindeki Pol pazarları 114
Şekil 3. 133 Günümüzdeki kapalıçarşının iki ana aksı ve köprü üstü Pazar ile bağlantısı (solda), Pol- Pazar'ın vaziyet planı (sağda) 115
Şekil 3. 134 Pol- Pazar'ın zemin kat planı 115
Şekil 3. 135 Pol- Pazar'ın kesiti ve görünümü 115
Şekil 3. 136 Sahip Abad meydan'ın vaziyet planı 116
Şekil 3. 137 Sahip Abad meydan'ın zemin kat planı 117
Şekil 3. 138 Tebriz'in kuzey bölümü ve Sahip abad meydanı 1672 yılında Jean Chardin tarafından çizilmiş (solda), 1789 yılında sahip abad meydanından bir görünüm 117
Şekil 3. 139 Günümüzde Sahip abad meydanından görünüm 117
Şekil 4. 1 XVII. YY'da İstanbul (Thomas Artus, Paris 1662) 119
Şekil 4. 2 Türkiye'de İstanbulun konumu 120
Şekil 4. 3 İstanbul Kapalıçarşı 121
Şekil 4. 4 Kapalıçarşının kent kurgusundaki yeri 122
Şekil 4. 5 İstanbul Kapalıçarşı içinde sokak düzeni 123
Şekil 4. 6 İstanbul Kapalıçarşı kapıları 125
Şekil 4. 7 Kapalıçarşının kapıları 125
Şekil 4. 8 Kapalıçarşı'da bulunan Hanlar ve iki Bedesten 126
Şekil 4. 9 Kapalıçarşı hanları 127
Şekil 4. 10 Rabia-Rubi Han'ın uydu görüntüsü (solda), Rabia-Rubi Han'ın görünümü (sağda) 128
Şekil 4. 11 Rabia-Rubi Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 128
Şekil 4. 12 Sorguçlu Han'ın uydu görüntüsü (solda), Sorguçlu Han'ın görünümü (sağda) 129
Şekil 4. 13 Sorguçlu Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 129
Şekil 4. 14 Bodrum Han'ın uydu görüntüsü (solda), Bodrum Han'ın görünümü (sağda) 130
Şekil 4. 15 Bodrum Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 130
Şekil 4. 16 Yarım Taş Han'ın uydu görüntüsü (solda), Yarım Taş Han'ın görünümü (sağda) 131
Şekil 4. 17 Yarım Taş Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 131
Şekil 4. 18 Evliya Han'ın uydu görüntüsü (solda), Evliya Han'ın görünümü (sağda) 132
Şekil 4. 19 Evliya Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 132
Şekil 4. 20 Sarraf Han'ın uydu görüntüsü (solda), Sarraf Han'ın görünümü (sağda) 133
Şekil 4. 21 Sarraf Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 133
Şekil 4. 22 Han'ın uydu görüntüsü (solda), Ağa Han'ın görünümü (sağda) 134
Şekil 4. 23 Ağa Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 134
Şekil 4. 24 Cebeci Han'ın uydu görüntüsü (solda), Cebeci Han'ın görünümü (sağda) 135
Şekil 4. 25 Cebeci Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 135
Şekil 4. 26 İç Cebeci Han'ın uydu görüntüsü (solda), İç Cebeci Han'ın görünümü (sağda) 136
Şekil 4. 27 İç Cebeci Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 136

Şekil 4. 28 Astarcı Han'ın uydu görüntüsü (solda), Astarcı Han'ın görünümü (sağda) 137
Şekil 4. 29 Astarcı Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 137
Şekil 4. 30 Astarcı Han'ın uydu görüntüsü 138
Şekil 4. 31 Küçük Safran Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 138
Şekil 4. 32 Büyük Safran Han'ın uydu görüntüsü (solda), Büyük Safran Han'ın görünümü (sağda) 139
Şekil 4. 33 Büyük Safran Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 139
Şekil 4. 34 Çukur Han'ın uydu görüntüsü (solda), Çukur Han'ın görünümü (sağda) ... 140
Şekil 4. 35 Çukur Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 140
Şekil 4. 36 Zincirli Han'ın uydu görüntüsü (solda), Zincirli Han'ın görünümü (sağda) .. 141
Şekil 4. 37 Zincirli Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 141
Şekil 4. 38 Varakçı Han'ın uydu görüntüsü (solda), Varakçı Han'ın görünümü (sağda) 142
Şekil 4. 39 Varakçı Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 142
Şekil 4. 40 Çuhacı Han'ın uydu görüntüsü (solda), Çuhacı Han'ın görünümü (sağda).. 143
Şekil 4. 41 Çuhacı Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 143
Şekil 4. 42 İç Bedesteni ve Sandal Bedesteni, üstten görünümü 144
Şekil 4. 43 İstanbul kapalıçarşının Cevahir ve Sandal bedesteni 145
Şekil 4. 44 Cevahir Bedesten'in uydu görüntüsü (solda), Cevahir Bedesten'in görünümü (sağda) 146
Şekil 4. 45 Cevahir Bedesteni'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 147
Şekil 4. 46 Sandal Bedesten'in uydu görüntüsü (solda), Sandal Bedesten'in görünümü (sağda) 148
Şekil 4. 47 Sandal Bedesten'in vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) 148

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2. 1 Kapalıçarşı ticari mekânların üç dilde yazılışı 7
Çizelge 5. 1 Tebriz ve İstanbul Kapalıçarşıların genel özellikleri 151
Çizelge 5. 2 Tebriz Kapalıçarşısı Ticaret Yapıları 152
Çizelge 5. 3 İstanbul Kapalıçarşısı Ticaret Yapıları 158

ÖZET

KAPALIÇARŞILARIN MEKANSAL ANALİZİ: TEBRİZ VE İSTANBUL

Dilak ROSTAMZADEHSHABESTARI

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Tebriz ve İstanbul, İpek Yolu üzerinde yer almalarından dolayı tarih içinde her zaman önemli ticaret merkezleri olmuşlardır. Bundan dolayı büyük ticaret hacmine, büyük ticaret alanlarına ve çok sayıda ticaret yapısına ev sahipliği yapmışlardır. Ticaret alanları, kentlerin ana kamusal alanları arasında yer alırlar. Her zaman toplumların kültürel kimliğini yansıtırlar. Günümüzde "kapalıçarşı" kültürel kimliği temsil eden en önemli kurumlardan biri sayılmaktadır.

Kapalıçarşı, geleneksel bir kamusal alan olup, kent yaşamında her zaman ticari faaliyetlerin büyük bir bölümünün yaşandığı yerlerdir. Kapalıçarşılar, geleneksel kentlerde sadece ticaret merkezi değil, aynı zamanda sosyal, kültürel, siyasi ve dini faaliyetlerin de merkezidir.

Tezin temel amacı, bu ticaret mekânlarının günümüzdeki durumunun belirlenerek, işlevsel ve kültürel sürdürülebilirliklerine katkıda bulunmaktır. Bu amaçla, önemli ticari merkezlerin başında gelen Tebriz ve İstanbul Kapalıçarşılarındaki incelenmiş, farklılıkları ve benzerlikleri tespit edilmiştir.

Tez, giriş, üç temel aşama ve sonuçtan oluşmaktadır. İlk aşamada; çarşı kavramı ile birlikte kentlerin gelişmesinde ticaret yollarının etkisine kısaca değindikten sonra, İran ve Türkiye kapalıçarşılarının özellikleri araştırılmaktadır. İkinci aşamada; Tebriz Kapalıçarşı'sı ve içinde bulunan ticaret mekânları, üçüncü aşamada, İstanbul Kapalıçarşısı ve içindeki ticaret mekânları tanımlanmaktadır. Sonuçta ise, her iki kapalıçarşının benzerlikleri, farklılıkları ve ticaret alanlarının genel nitelikleri değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kapalıçarşı, Ticaret birimleri, Tebriz Kapalıçarşısı, İstanbul Kapalıçarşısı

ABSTRACT

SPATIAL ANALYSIS OF GRAND BAZAARS: TABRIZ AND ISTANBUL

Dilak ROSTAMZADEHSHABESTARI

Department of Architecture

MSc. Thesis

Adviser: Assoc. Prof. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Tabriz and Istanbul are located on Silk Road and this point makes them an important trade center in history. The trade aspect of these cities causes to construction of great business fields, high trade volume and many business centers. Trade field can be proposed as cities' main communal fields. And always reflects the society's cultural identity. Nowadays Grand Bazaars are among the greatest representatives of cultural identity.

Grand Bazaar has covered a great part of business and trade activities throughout the history in a city's daily life. In addition, Grand Bazaars were the center of cultural, social, political and religeous affairs in traditional cities.

The main object of this thesis is to explore the current condition of these places and help to improve the cultural and functional sustainability of these places. Pursuant to this object, Tabriz and Istanbul as two of these important trade centers are considered and their difference and similar points are explored.

The thesis is created from three main parts. In first step, the concept of Grand Bazaar and relevant to it the subject of trade ways is considered. Iran and Turkey's Grand Bazaars' features are investigated in summery in this part too. In second step Tabriz Grand Bazaar and the places inside it and in third step Istanbul Grand Bazaar and trade places inside in have been studied. In last part the similarities, difference points and general features of this trade places have been studied.

Keywords: Grand Bazaar, Trade units, Tabriz Grand Bazaar, Istanbul Grand Bazaar

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Tebriz ve İstanbul, tarihi ipek yolu üzerinde bulunan iki önemli kenttir. Her ikisinin de kurulduğu günden bu yana değişmeden ticaret işlevini sürdüren kapalıçarşıları vardır. Tez çalışması kapsamında her iki kentteki kapalıçarşıyı oluşturan ticaret birimleri incelenmiş ve kentle ilişkisi irdelenmiştir. Bu bağlamda, Tebriz Kapalıçarşısı'nda bulunan 26 adet Rasta, 19 adet Timçe, 17 adet Dalan, 22 adet Kervansaray ve 2 adet Pol-Pazar ve İstanbul kapalıçarşısı'nda yer alan 16 adet han ve 2 adet bedesten çalışılmıştır.

1.1 Literatür Özeti

Bu çalışmada Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, IRCICA, M.S.G.Ü ve Atatürk Kütüphanesinde kaynaklar taranmıştır. İran ve Türkiye ile alakalı olan çalışmalar, ulusal tez merkezi sistemi ve çeşitli siteler yoluyla ulaşılıp, arşivlenmiştir. Tebriz ile ilgili Farsça bulunan yayınlara, İran'daki kütüphaneler ve internet siteleri aracılığıyla ulaşılmıştır. Farsça kaynaklar Türkçeye çevirilmiş ve Türkçe sözlükler kullanılmıştır.

Ticaret yollarına ve kentlerin geçmişlerine dair gözlemlere ulaşabilmek amacıyla gezginlerin seyahatnameleri incelenmiştir. Çeşitli fotoğraf arşivleri kullanılarak, kentlerin eski dönemlerine ait fotoğraflara ulaşılmıştır.

Haritalar, çizim ve dokümanlar konusunda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Tebriz Belediyesi ile Gayrimenkul Eski Eserler aracılığıyla çalışma alanlarına yönelik çizimler elde edilmiştir. Bu dokümanlar işlenerek çalışmada kullanılmıştır.

Mustafa Cezar'ın "Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi" ve İranşenasi Grup araştırmanın "İki yüz yıl içinde Büyük Tebriz Kapalıçarşısı ve Çevresindeki Pazarlar"[1] eserlerinden yoğun olarak faydalanılmıştır. İstanbul Kapalıçarşısı bölümü çalışmalarında, Doç. Dr. F. Gülşen Gülmez'in MSGSÜ, 2014 – 01 Nolu, "Kapalıçarşı Geleneği ve İstanbul Kapalıçarşı'nın Mekansal Analizi" BAP'sinden yararlanılmış ve mimari ifadelerde kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca benzer konularda yapılmış tezlerden ve yazılan çeşitli makalelerden de gerekli dökümanlar sağlanmıştır.

Alan çalışması kapsamında, yazılı ve görsel kaynaklardan elde edilen veriler, yapılan gözlemler ile yerinde kontrol edilmiştir. Tez çalışmasında yer alan Tebriz ve İstanbul kapalıçarşılarındaki bütün ticari mekânlar tek tek yerinde incelenmiştir. Bu gözlemler yazar tarafından çekilen fotoğraflar ile desteklenmiştir.

Sonuç bölümündebulunan alan hesapları, güncel AutoCad haritaların üzerinden ölçülerek oluşturulmuştur.

1.2 Tezin Amacı

Dünyanın önemli ticaret yapılarından olan Tebriz ve İstanbul Kapalıçarşılarının nasıl oluştukları ve şekillendikleri incelenerek, geleneksel kapalıçarşıların içerisindeki ticaret mekânlarının, günümüzdeki durumlarını belgelemek, benzerliklerini ve farkılıklarını belirlemek ve sürdürülebilirliklerini sağlamak için bir kaynak oluşturmak bu çalışmanın ana amacıdır.

1.3 Hipotez

Ticaret; kent ekonomisinin ana kaynağı olması yanında, kent kültürünün, sosyolojik ve demografik özelliklerindendir. Eski çağlardan itibaren insanlar, ticaret sayesinde birbirleriyle iletişim kurmuş, keşifler ve icatlar bir bölgeden diğerine ticaret ile taşınmış, kültürler ticaret sayesinde oluşmuştur. Ticaret alanları ise, kentlerdeki bu sosyal

[1] Bazare Bozorge Tabriz ve Bazarçehaye Piramuni An Dar Divist Sale Akhir.

etkileşimin mekansal karşılıklarını oluşturmuştur. Ticaret alanlarının bir kısmını oluşturan kapalıçarşılar, toplumsal ve ekonomik değişimlerden her zaman doğrudan etkilenmiştir. Bu yüzden Kapalıçarşıların ticari mekânları zaman içinde, günümüzün koşullarına bağlı olarak birtakım yapısal eklemeler ve müdahaleler görmüştür. Buda, bulunduğu kentlerle birlikte kapalıçarşıların önemli ve güçlü olmalarını sağlamıştır.

Kapalıçarşıyı oluşturan ticaret mekânlarının gelişim ilkelerinin, birbiri ile ilişkilerinin ve mimari özelliklerinin ortaya koyulması, kent tarihinin anlaşılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, ticaret mekânlarının günümüzdeki durumlarının belgelenmesi ve korunmalarına katkı sağlanmasıda, kentsel belleğin korunması açısından önemlidir.

BÖLÜM 2

ÇARŞI KAVRAMI VE KAPALIÇARŞI

Çarşılar insanların ticari faaliyetleri için önemli buluşma noktalarıdır. Geist'e göre, Kapalıçarşılar genelde içe kapalı mağazalar ile düzenlenmiştir [1]. Kapalıçarşılar üstü kapalı olduğu için bu ticari faaliyetleri korunaklı bir ortamda olmasını sağlıyor.

Kapalıçarşılar, kapı ile kapatılmış üstü tonozla örtülü ve kendi içinde kapanabilen sokaklardan oluşmaktadır. Büyük kentlerde bu korunaklı sokaklar kilometrelerce sürebilirken küçük kasabalarda kapalıçarşı, kapalı cadde ile sınırlıdır. Bu sokaklarda biçim ve kurgu olarak farklı mekânlar oluşmaktadır.

2.1 Tanımlar ve kavramlar

Türkçe'de ticaretle ilgili sözcük dağarcığının oldukça zengin olmasına karşın bilinen en eski yazılı kaynaklardan biri olan "Divanü Lugat-it-Türk'te "çarşı" ve "pazar" anlamına gelen bir sözcük bulunmamaktadır. Oysa Selçuklu devrinden itibaren Farsça'dan "bazaar", "bazargah", "bazergan", "karban", "karbansaray"; Arapça'dan "bezzaz", Arapça ve Farsça karışımı "bezzazistan" sözcüklerinin Türkçe'ye girdiği ve kısa zamanda benimsenerek halk tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yine bu sözcüklerin, XIII-XIV. yüzyıllardaki edebi metinlerde türlü inceliklerle yer aldığı da görülebilir. Yunus Emre ve İmadeddin Nesimi'nin şiirlerindeki bazı dizelerde de "Pazar" sözcüğünün kullanılması buna örnek olarak sayılabilir [2].

Burada Pazar ve çarşı ortak anlamda kullnıldığı dışında çarşının içinde birbirinden farklı, Geyseriye, Timçe, Dükkân, Arasta ve Bedesten kelime kökenleri tanımların nerden geldiği bulunmaktadır.

Gerek “pazar” gerekse “çarşı” terimleri, yüzyıllar boyu ticaret alanının adlandırılmasında kullanılmıştır. Her ne kadar çarşı sözcüğü zamanla daha çok kullanılır hale gelse de XVI. yüzyıl sonlarına kadar “bazar” sözcüğüne daha çok yer verildiği, ileri ki zamanlarda da çarşı tanımında anlamca farklılık doğduğu söylenebilir [2]. Farsça’da ise sadece “bazar” ve “bazergan” kelimeleri kullanılmaktadır. Hâlbuki “bazergan” ticaret yapan kişi için söylenir ve halk arasında daha çok “tacir” diye nitelendirilir.

Bazar kelimesi; Pehlevi[1] dilinde “waçar”, Orta Farsça’da “wazar” ve Ahameniş[2] dilinde “abakari” olarak geçmektedir. Buradaki “aba” topluluk ve “kari” ise dolaşmak anlamına gelir. Yine Orta Farsça’da geçen ”zar” alışveriş ve ticaret anlamındadır. İran’da çeşitli lehçeler olduğundan “bazar” kelimesi farklı aksanlarla söylenmektedir. Bu sözcük uzun yüzyıllar boyunca “bazar” şeklinde yazılmış ancak Türk dili yapısal özelliği nedeniyle baştaki (b) harfi (p)’ye çevrilerek “pazar” şeklinde kullanılmıştır. Pazar sözcüğü daha sonraları bırakılarak kullanımda yerine “çarşı” deyimine bırakmıştır. Başka bir deyişle, Türkiye’de bazar karşılığı “çarşı”dır. Sözcük sadece bu ülkede yaygın olup üstü kapalı, geleneksel çarşılara ve aynı zamanda üstü açık alışveriş yerlerine de denilmektedir. Ticaret yerinin adlandırılmasında, resmi metinlerde en geç XIV. yüzyıldan beri varlığı saptanan “çarşı”nın eski yazılış biçimleri “çarsu” ve “çarşu”dur. Carsu; Farsça’da dört taraf, dört tarafı olan şey anlamına gelmektedir. Oysa çarşu’nun Farsça’da kullanımı yoktur. İranlılar, yüzyıllardan beri ticaret yeri için bazar sözcüğünü kullandıklarına ve İran’da bugün de ticaret yerlerı çar-su şeklinde değil de bazar olarak anıldığına göre, çarsu sözcüğünü ticaret yerini ifade etmek üzere kullanmak zaten Türklere ait bir tanımlama olarak görülmektedir. Sözcüğün en son şekli olan “çarşı”nın kökü “çarsu”dan gelmektedir [2].

Farsçada üstü kapalı alım-satım yerlerine “bazar” denildiği ve bu kavramın batı dillerine de kullanıldığı bilinmektedir [3]. Ortaçağ’da Portekizliler ve İranlıların ticaret ilişkileri daha yoğun olduğundan bazar kelimesini kendi dillerine dâhil etmişler ve böylelikle sözcük, Portekizce’den diğer Avrupa dillerine yayılmıştır.

---

[1] 1925-1979 yıllar arası İran’da hüküm sürdürmüştür.

[2] 550 MÖ- 330 MÖ büyük pers devletidir.

Arap ülkelerinde ise “sug” sözcüğü bazar anlamına gelir. Sug, aslında cadde anlamında olup, satış meydanını tanımlamaktadır. Tanım, Ortaçağ’da ise cadde boyunca uzanan dükkân yapısına karşılık gelir [4].

Ticaret ve el sanatları merkezi olan “geyseriye” sözcüğün kökü latincedir ve şahane anlamına gelmektedir. Ortaçağ’da, İran Kapalıçarşı kültürüne dâhil olmuş ve günümüzde de kullanılmaktadır [5].

“Timçe” Farsça bir sözcüktür. “tim” satın almak veya küçük sara anlamında olup “çe” küçük ekidir. Timçe sadece İran’da var olan ve toptan ya da perakende satışların yapıldığı deposuz ticaret mekânıdır.

Ticaretle ilgili bir diğer tanımlama olan “dükkân” sözcüğü, XIII. yüzyılda Arapçadan halk diline yerleşmiştir. Eş anlamlıları olarak “kebit”, “kepit” ve “sekü” kullanımları ile de karşılaşılmaktadır.

Bir tür ticaret yapısı ve çarşı bölümü için kullanılan “arasta” sözcüğünün aslı Farsça’dır. Farsça “araste”, süslü anlamındadır. Bir tür ticaret yapısı için ad olarak kullanılması, XV. yüzyılın ikinci yarısında başlamış olmalıdır. XVI-XVIII. yüzyıl Osmanlı belgeleri ile bazı tarihi eserlerde araste imlası ile yazılan bu sözcük, bugün arasta biçimi ile kullanılmaktadır [2].

“Bezzaz” sözcüğünün kökü Arapça bez sözcüğünden gelir. Türkçe’de bugün de kullanılan “bez” sözcüğü, pamuk ya da ketenden yapılmış dokuma anlamındadır. Bezzaz ise; bezci, bez satıcısı, kumaş satıcısı demektir. Bezzaz sözcüğünün çok daha önce Farsça’ya girdiği; bez ya da bezzaz’ın sonuna Farsça’daki (istan) ekinin getirilmesiyle bezciler, kumaşçılar çarşısı anlamındaki beziztan, bezzazistan sözcüğü olmuş ve sonra bedesten haline gelmiştir [2]. Bez, kumaş ve harpte ganimet olarak alınan eşya anlamına gelir. Bedestenler, kumaş ve bez satılmak için yapılmış, sonraları kıymetli mallar ve antika eşya alım-satımına tahsis edilmiş olan kapalı çarşılardır [3]. Yoğun olduğu kentlerde bedesten görülebilir. Bedestenler, qeyseriyeden çok farklı olmayıp değerli malların satın aldığı yapılardır. Değerli malların ticareti bedestende yapıldığı için geceleri giriş ve çıkış kapılarının kapalı tutulduğu bilinmektedir.

Açıklanan tüm sözcüklerin kelime kökeni aşağıdaki tablodadır. (Çizelge 2.1)

Çizelge 2. 1 Kapalıçarşı ticari mekânların üç dilde yazılışı

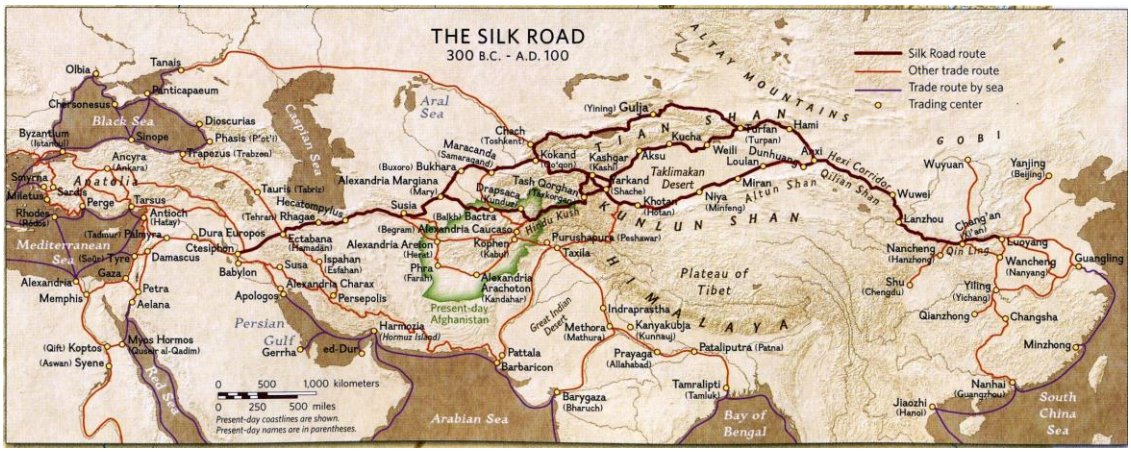
TÜRKÇE	FARSÇA	ARAPÇA
Pazar	Bazar -بازار	Sug – سوق
Çarşı	*	-----
Kapalıçarşı	Bazar-e- serpuşide – بازار سر پوشیده	Elsug elmugata – السوق المغطى
-----	Geyseriye - قیصریه	-----
-----	Timçe - تیمچه	-----
Dükkân	Dokkan - دکان	Dokkan - دکان
Arasta	Rasta - راسته	-----
Bedesten	-----	-----

2.2 Ticaret Yolları ve Kentlere Etkisi

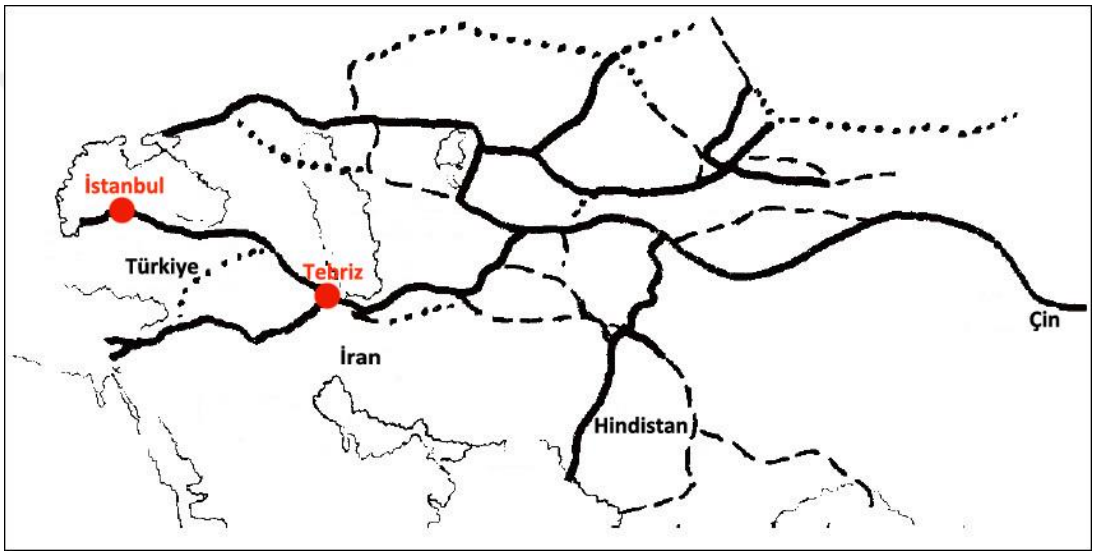
Ticari yollar şehrin gelişmesinde ve ticaretin hayatının canlığında en önemli neden olmuştur. Bu nedenle, tüccar sayısının artmasıyla birlikte çarşının büyümesinde ve doğal olarak kentlerin gelişmesinde önemli bir rolü olmuştur.

Pourjafar'e göre Batının zenginliği ve lüksü, doğunun mallarına olan ilgiyi arttırmış, Çin'in ipeği ve porseleni, altından da kıymetli bir hal kazanmıştır. Böylece zengin insanların çok uzakta olsa dahi bu ticaret merkezlerine ulaşma isteği ana ticaret yollarını oluşturmuştur. Böylece meşhur İpek Yolu, Çin'den başlayarak Anadolu ve Akdeniz aracılığıyla Avrupa'ya kadar uzanmış ve dünyaca ünlü ticaret yolu haline gelmiştir [6].

8.000 km boyunca uzanan İpek Yolu, Kuzey Afrika ve Avrupa dâhil Akdeniz Dünyası ile Doğu, Güney ve Batı Asyadan, gelen tüccarlar, hacılar, rahipler, misyonerler, askerler ve göçebeleri, yüzyıllar boyunca birbirine bağladı. MÖ 2. yy'dan 16 yüzyıla kadar İpek Yolu varlığını sürdürdü. İpek Yolu orta çağda en geniş ağına ulaşmıştır ama deniz keşifleri, yeni keşfedilen yollar ve limanlar yavaş yavaş ipek yolunun trafiğini azaltmıştır. Ancak, Tebriz ve İstanbul, uluslararası karakterlerini ayakta tutmayı başarmışlardır [7].

Şekil 2. 1 Ticaret Yollar Haritası [8]

Şekil 2. 2 Antik İpek Yolları [6]

İpek yolundaki kervancılar arasında Çinli, Hintli, İranlı ve Türk tüccarlar vardı [2]. Orta Asya'nın ünlü İpek yolu'nun en uzun bölümü Türkiye ve İran topraklarından geçmiş ve bu yolun üzerindeki ticarete büyük katkısı olmuştur. Böylesine önemli bir ticaret ağı üzerinde kurulmuş olan İstanbul ve Tebriz tüccarlar tarafından bir durak noktası olarak kullanılmıştır.

Tebriz şehri konumu itibariyle İran platosu ile Anadolu platosunu birbirine bağlayan eski ipek Yolu üzerinde kurulmuştur. Bu önemli ticari yolun Tebriz'den geçmesi şehrin gelişmesine fazlasıyla katkı sağlamıştır [9].

Türkiye ve İran, komşu ülkeler olmak üzere tarih boyunca çok yakın gelişmelere sahiptirler. IX-XI. yüzyıllarda geleneksel Türk ve İran çarşılarına dikkat edince, kaleye

yakın olduklarını kolayca ispat edebiliriz. Kaleye vardığımızda yaya trafiğinin en uygun kısmında çarşı yapısı ile karşılaşıyoruz. Burası büyük ihtimalle kent merkezi konumundadır. Çoğu kentde çarşı organik bir çizgi gibi büyümeye devam etmiştir. Bunun nedeni, şehrin gelişip büyümesi, çarşının kentde merkez bölüm olmasıdır [10].

2.3 Çarşının Tarihsel Gelişimi

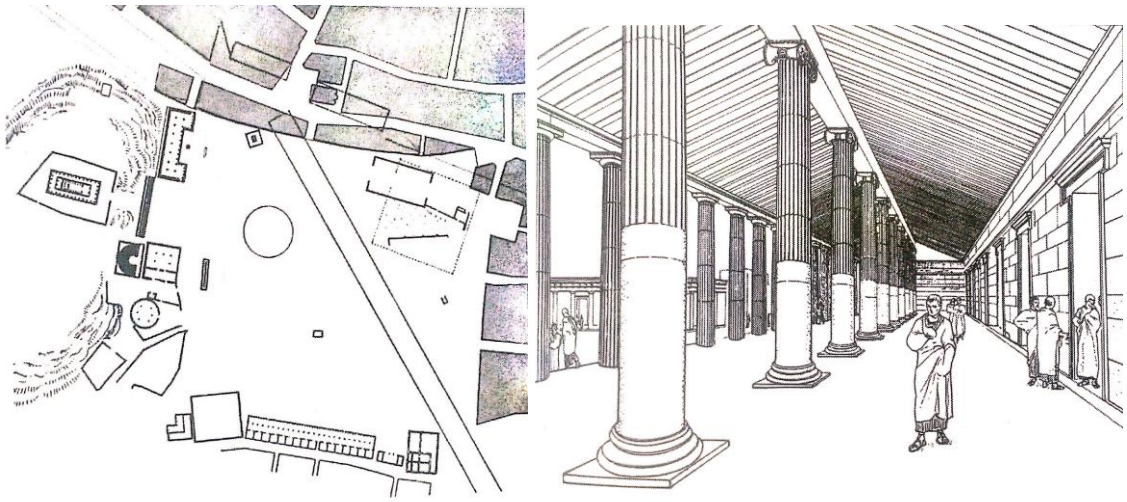
Toplumsal yaşamın sürdürülebilirliğinin gereği insanlar, ilk çağlardan beri ürün değiş-tokuşu yapabilmek ve bir takım sosyal eylemleri yerine getirebilmek için belirli mekânlarda rutin olarak toplanırlar [11]. Sosyal bir eylem olan alışveriş ve ticaret, zamanla şehrin kimliğini ortaya koyan bir işlev haline dönüşmektedir. Antik çağlardan bugüne kadar yaşayan tüm toplumlarda bu sosyal paylaşımlar, ticari aktivitelerle beslenerek kentsel yaşamı yönlendiren mekânları oluşturmaktadır. Dolayısıyla kentler de bu aktivitelerin yoğun olduğu akslar boyunca gelişim göstermektedir.

Kent sürekli değişiklikler altında şekillenen karmaşık bir organizmadır. Kamu yapıları insanların yaşadığı ve birbirleriyle ilişkileri olan yerler olarak belirtilmiştir. "Doğu'da erken yerleşim ve nüfus artışı, artan üretim, ticaret merkezinin oluşturulmasını ticaretin ilerlemesi ve servetin birikimine yol açtığını söyleyebiliriz" [12].

Coleman “ticaret faaliyetleri 150.000 yıl önce iletişimin ilk adımları ile eş zamanlı başladı” demiştir [13].

Çağlar boyunca gelişerek devam eden alışveriş eyleminin mimari bir biçim alması ve kentin ayrılmaz bir parçası olması, günümüzde bilinen kaynaklara göre antik Yunan-Hellenistik dönemde olmaktadır.

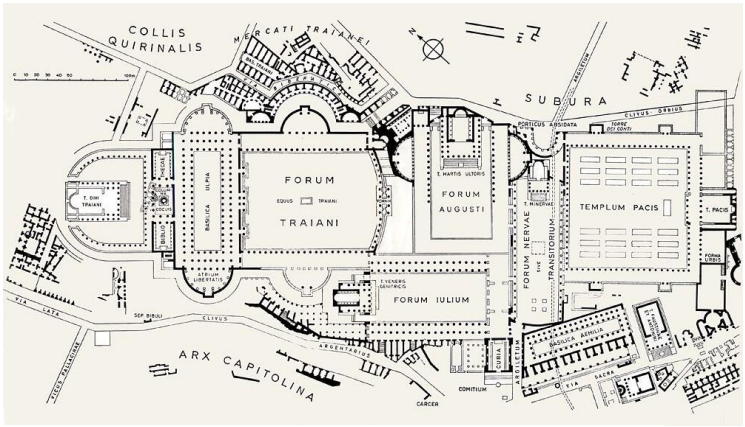
Agora etrafında ticaret yapan kişilerin toplandığı “stoa” adı verilen ön tarafları sütunlu mekânlar bulunmaktadır [4]. Stoa planları yönetim ve ticaret merkezleri olarak kullanılmaktaydı ve halka açık yerlerdi [14]. Agoralar içerisinde depo ve dükkânlar bulunmaktadır. Agoraların orta kısımlarında ise limandan gelen malların sergilendiği tezgâhlar yer almaktadır [14].

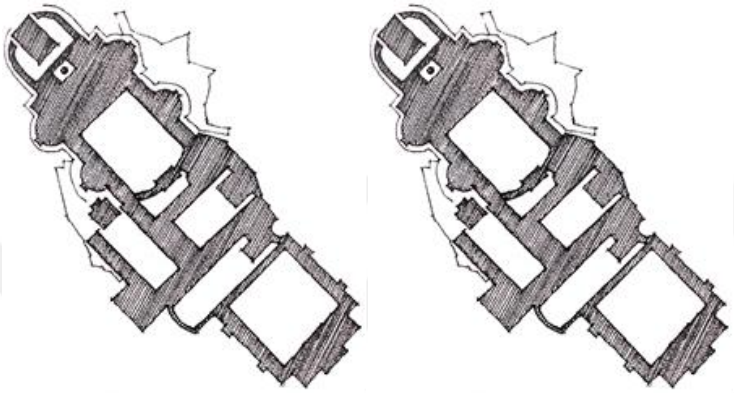

Şekil 2. 3 Agora vaziyet planı. Atina (MÖ 5. Yüzyıl)- Attalos Stoa II. yenilenmiş iç görünümü [14]

Açık alan olan Forum ya da Roma Meydanı; Pazar, tapınak, tiyatro, Bazilika ve hamamı gibi yapıları içerir. Vitruvius'e göre ideal bir forumu oluşturmak için toplanacak nüfusa dikkat edilmelidir. Bu oranlar, üç iki (2*3) olan bir dikdörtgen olabilir [14].

Forum, aslında agora ve akropolis'in gelişmiş halidir. Bu forumlar, antik Roma İmparatorluğu'nun siyaset, din ve ekonomi merkezleridirler. İmparatorluk Forumları Roma'da MÖ. 48 ile MS. 112 tarihleri arasındaki bir buçuk yüzyıl içinde inşa edilmiş, halka açık meydanlardır. Bu forumlar Roma İmparatorluğu'nun merkezinde sayılmaktadır [14].

Şekil 2. 4 Trajan Forumun vaziyet planı ve dolu ve boş alanlar [15]

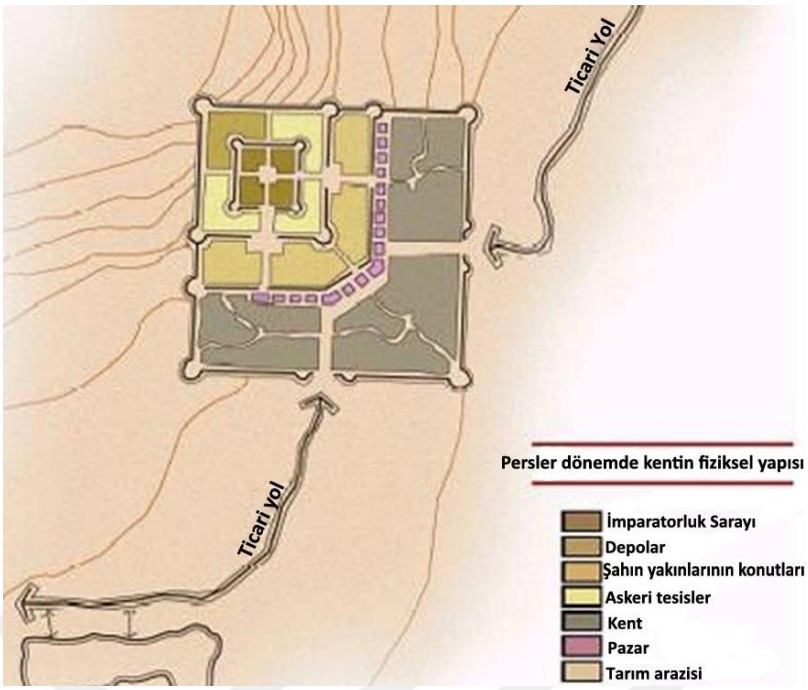

Şekil 2. 5 Trajan Forumun görünümü [14]

Dünya tarihinde önemli bir yere sahip olan Osmanlı toplumunda, diğer toplumlarda olduğu gibi alışveriş yapılan mekânlar sosyal hayatın da önemli elemanlarıdır. Daha sonraları, Selçuklu ve Osmanlı döneminde giderek gelişen çoğalan haliyle hanlar, arastalar, kapalı çarşı gibi ticaret alanları kent merkezlerinin vazgeçilmez unsuru olmuştur [16].

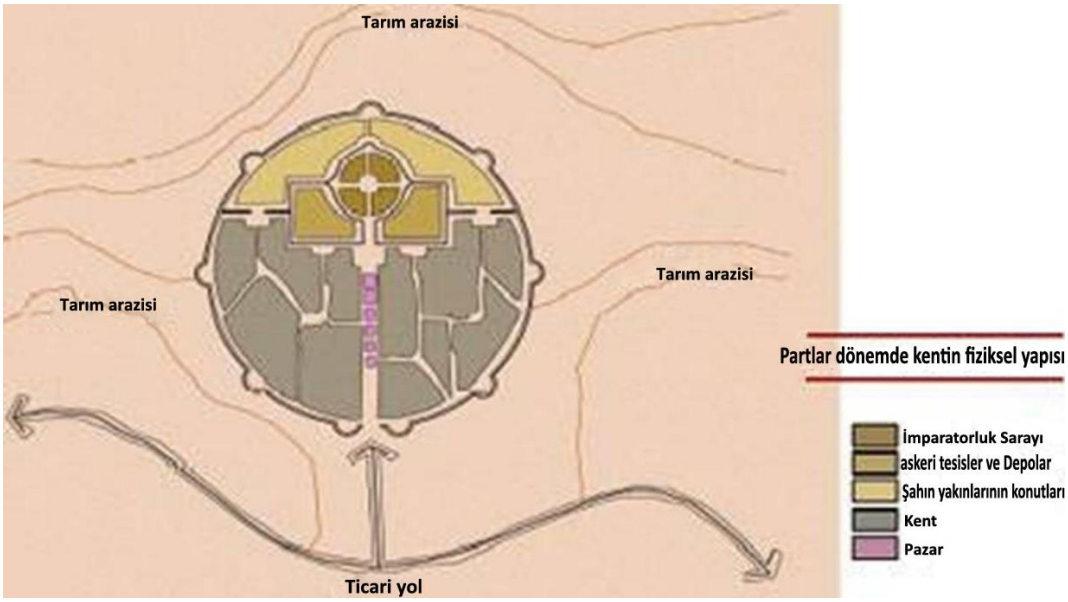
Selçuklulardan Türk-islâm dünyasında mevcut olan ticarî alanların yapı sanatını devralan osmanlı toplumunun sosyal, ekonomik, kültürel, dinsel yapısı önemli yapıların (çarşı, cami, vb.) kent dokusundaki konumlarını belirlemektedir. Osmanlı kenti tek merkeze sahip bir kent olmamasına rağmen, çarşılar günlük hareketlerin merkezi olan yerdir. Dini ve politik yapısı nedeni ile içine kapalı bir toplumsal yapıya sahip olan Osmanlılarda çarşı, kent sakinleri için özel, cemaat için ise kamusal bir alandır. İslam toplumunda öğle ve ikindi vakitleri, iş saatleri zinciri üzerinde bulunduğundan bu vakitlere ait ibadetin iş yerinin yakınında olması düşüncesi bulunmaktadır. Bundan dolayı, çarşı ile camiler birbirinin yakınında konumlandırılmaktadır. İslam ve dolayısıyla Türk kentinde cami ve çarşı merkez rolü oynamıştır [2].

İslamiyet öncesi İran'da pers kentleri hükümet kalesi de dâhil olmak üzere orta ve dış kısmından oluşumaktadır. Saraylar, tapınaklar, askeri tesisler ve gıda stokları kale yapısına dâhil edilmektedir. Ayrıca burada bir de pazar bulunmaktadır. Kalenin dış bölümü ise evler, pazarlar, geniş ölçekte dağılmış çiftliklerden oluşmaktadır [17].

Şekil 2. 6 Persler (MÖ 2500) dönemde kentin fiziksel yapısı [17]

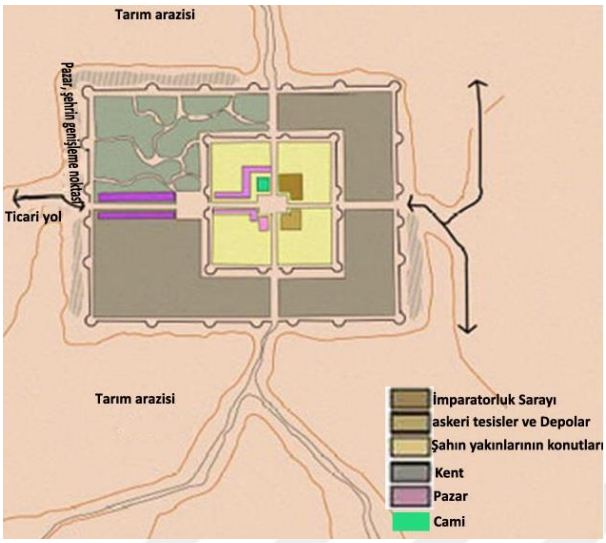
Partlar döneminde ticaret gelişmişti. Kentler ticaret ve sanat merkeziydi ve aynı zamanda çiftcilik de yapılmaktaydı. Bu dönemde ilk olarak dairesel kentler ortaya çıktı. Nesa ve Firuzabad kentleri bu tip örneklerdir. Pers kentleri gibi hükümet kalesi, orta ve dış bölümden oluşmuştur. Aynı kavramlara sahiptirler [17].

Şekil 2. 7 Partlar (MÖ 247- MS 224) dönemde kentin fiziksel yapısı [17]

İslam devrinde; İran'da da bütün İslam ülkeleri gibi cami ve çarşı kentlerin önemli unsuru olmuştur. İran Kent dokusunda, islamiyetin kabul edilmesi ile birlikte, görülen

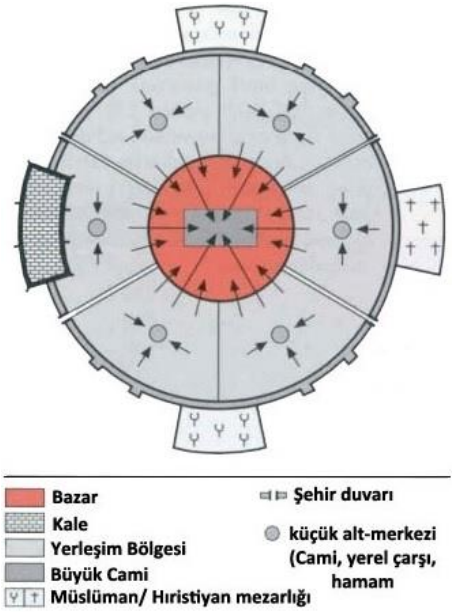
en önemli değişiklik, şehrin merkezinde, Cuma caminin inşa edilmesidir. Cuma cami şehrin en önemli, güçlü elemanıydı ve çarşı ile tam bir bütünlük sağlardı [17].

Şekil 2. 8 İslam dönemde kentin fiziksel yapısı [17]

Dönemlere göre kent kurgu koşulları farklılık göstermiş olursada, çarşı hep kentin giriş yolu üstünde ve halak arasında yer almıştır.

Genellikle islami kentlerin çarşısı, camiye yakın bulunmaktadır. Alman coğrafyacısı Dettman 1969 da İslam Kentleri için bir şema oluşturdu [18].

Şekil 2. 9 İslam kentlerinde pazarın konumu [18]

Genel olarak islamdan önceki kentler: Roma, helenistik ve bizans kültürü altında olan kentler yapısal olarak başlangıçta yapıldığı gibi aynı benzeriklere sahiptir [19].

Kentlerde bulunan çarşının önemi şehrin büyüklüğü ve ekonomik durumuna bağlıdır. Kentin en büyük yaşam organı olan çarşı, kentlerin gelişmesi ve sosyal ilişkilerin büyümesiyle gelişir. Önemli çarşılar şehrin en önemli ulaşım yolunda yapılırdı ve çarşının anayolu aynı zamanda şehrin anayolu olurdu.

2.4 Kapalıçarşıları Oluşturan Birimler ve Mekânlar

Kapalıçarşılar insanların sosyal, siyasal, kültürel ve sivil faaliyetler için bir yer oluşturması açısından önemlidir. Çarşılar kapalı bir yapı gibi görünür ve bölgenin iklimsel, kültürel ve ekonomik koşulları nedeniyle, farklı biçimlerde tasarlanlanırlar.

İnsanlar arasında ürün alış-verişi, insanoğlunun toplumsal yaşamın en basit örneklerini ortaya koyduğu günlerden başlar. Toplumsal yaşamda, örgütlenmenin ve üretim araçlarının gelişmesiyle ticaret de gelişir. Sanat ve uygarlığın toplum ve ülkeler arasında yayılmasında ticaretin rolü büyüktür [2].

Çoğunlukla, kapalıçarşılar kentlerin merkezinde yer almışlardı. Çarşılar genelde kentin içindeki ana aks üzerindeki yolda oluşurdu. Buna bağlı olarak ana aks, insanların kullanımı ile organik bir şekilde gelişiyordu. Çarşılar kendi içinde devamliliği, yanı bir kullanım değiştikce zamanla aynı yerin çarşı olarak kullanabiliyor olması ve aksların sokaklarla olan kurduğu devamlılık önemlidir. Çarşı bütünü bir anda tamamlanmayıp, dükkânlar etap etap yapılıyor ve çarşı genişliyordu.

Şekil 2. 10 Geçmişte Kapalıçarşı [20]

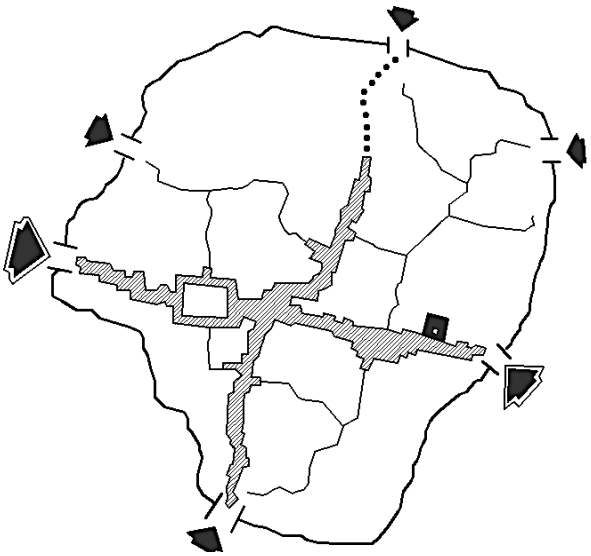
Tez çalışmasının bu bölümünde, İstanbul ve Tebriz geleneksel kapalıçarşılarının ticaret yapıları ile ilgili bilgi vermeden önce, bu yapıların daha iyi anlatılabilmesi için Türkiye ve İran kapalıçarşılarını oluşturan mekânlar ile ilgili genel tanımlara yer verilmektedir.

2.4.1 İran'da Kapalıçarşılar

İran'da üstü açık ya da kapalı çarşılar için Bâzâr sözcüğü tanımlayıcı bir kelimedir. Konuşma dilinde hep Bâzâr sözcüğü kullanılır. Ancak yazı dilinde, üstü örtülü çarşıyı belirlemek için Bâzâr-ı ser pûşîde deyimine yer verildiği de olur [2].

Çarşıların taşıyıcı elemanlarının genellikle geometrik olarak tasarlanmaları ve çarşı yapısının organik olması İran çarşılarının en önemli özelliklerindendir [21].

Soltanzadeh şemasina göre İran kentlerinde çarşı oluşumunun kapılarla yöneldiğini ve ticari değerleri olan kapılarla kentin ilişkisi olduğunu Şekil 2.11 de söyleyebiliriz.

Şekil 2. 11 İran'da genel olarak kent ve çarşı kurgusunu gösteren şema [22]

İran’da hayli eski bir geçmişe sahip olan bazı kapalıçarşıların, zamanla yenilenip büyütülerek devamlılığı sürdürülmüştür. En belirgin örnekler Şiraz, Tebriz ve Tahran Kapalıçarşılarıdır [2].

Kapalıçarşı, İran’ın kentlerinde geleneksel bir kamusal alan olup, her zaman kent yaşamında ticari faaliyetlerin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Kapalıçarşı, yalnızca İran'daki geleneksel kentlerin ticaret merkezi değil aynı zamanda sosyal, kültürel, siyasi ve dini faaliyetlerin merkezi olmuştur. Bütün bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla tasarlanan farklı çarşı bölümler farklı işlevleri içermektedir. Rajabi'ye göre, İran’da kapalıçarşıyı oluşturan birimler şunlardır: [23]

1. Ticari alanlar: Rasta, Timçe, Dükkân (Hücre), Çarsu (Çarsug), Pol Pazar (Köprü Üstü Çarşı), bazarçe

2. Üretim alanları: Dalan (koridor), Qeyseriye

3. Depo ve bakım alanları: Kervansara (Sara, Han), Hanbar (Kalanbar)

4. Dini alanlar: Cami, Medrese, Tekiye, Megbere (Makber- anıt mezar)

5. Diğer alanlar, Hamam, Su deposu, Barf andaz, Sakahane, Yehçal (buz deposu), Havuz

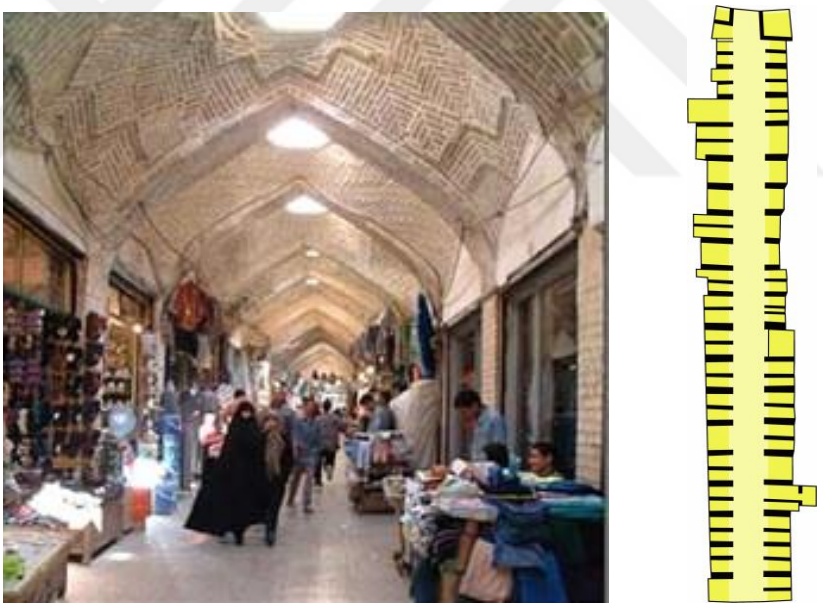
6. İletişim ve Sosyal ihtiyaçlarını karşılayan alanlar: Meydan, Geçit, Colohan (Han Önü, Forecourt), Zurhane (geleneksel spor salonu)

İran kapalıçarşılarının temel özellikleri şu şekildedir:

Rasta:

Rastaların en önemli özellikleri tek katlı olup, yerleşim bölgesine direkt açılmamalarıdır. Dükkânlar uzun ve doğrusal rastaların, her iki tarafında bulunmaktadır. Genelde, küçük kasabalar bir ana rasta ve ona bağlanan alt rastalardan oluşmaktadır. Ana aks üzerindeki dükkânlarda farklı meslek gruplarından tüccarlar yerleşirdi. Bu ana aks üzerinde her meslek grubunun bir arada çalışma imkânını sağlardı. Bazı büyük kentlerin çarşılarında iki ana aks paralel veya birbirlerini kesecek şekilde yer alırdı. Tebriz Kapalıçarşısında Pazar ve Sadeqiye Rastasını, bu iki ana Rastaya örnek olarak verebiliriz. Kapalıçarşı büyük olduğu için rastalar kendi faaliyet konusu ile ilgili adlandırılır. Örneğin, bakırcılar rastası, kuyumcular rastası [21].

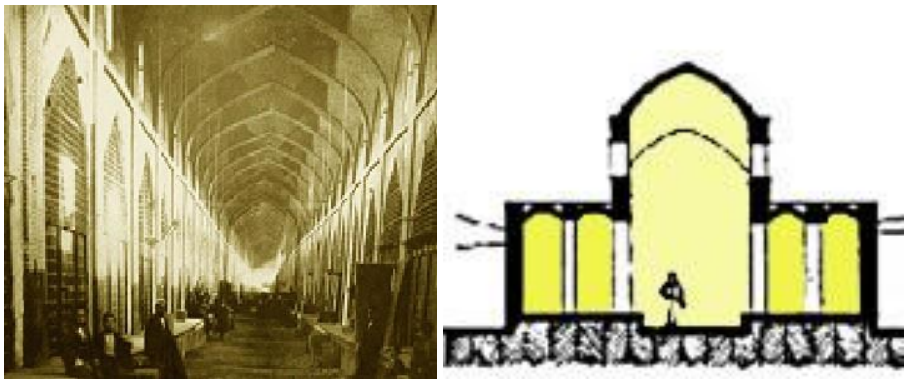
Eski tarihlerde bu rastalar kentin merkezini sur kapılarına bağladıkları için kentin planında önemli rol oynarlardı. Kentin önemli ticari veya hizmet veren yapılarının giriş kapılarından biri Rastalara açılırdı [24].

Şekil 2. 12 Tebriz rasta içinden resim ve planı, D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

Rastalarda iklim koşullarına bağlı olarak havalandırma ve aydınlatma açısından tepede veya yan yüzeylerde yerleştirilen pencerelerle karşılaşmaktayız. İran'ın dört ikliminde, Ilıman iklim (Hazar denizin güney sahilleri), Sıcak ve nemli iklim (Fars körfezinin kuzey sahilleri), soğuk ve kuru iklim ve sıcak ve kuru iklim, hava koşullarını yeterli konfora

düşürebilen İranlılar, bina tiplerinde değişik formlar kullanmışlar ve bu şekilde sert hava koşulları ve güneş ışınlarının kontrolünü sağlamışlardır [25].

Şekil 2. 13 Sıcak ve kuru iklim, örneğin Shiraz kentinde bir rasta [25]

Şekil 2. 14 Soğuk ve kuru iklim, örneğin Hemedan kentinde bir rasta [25]

Şekil 2. 15 Hazar denizin güney sahilleri Ilıman, örneğin Raşt kentinde bir rasta [25]

Şekil 2. 16 Fars körfezinin kuzey sahilleri, örneğin Siraf kentinde bir rasta [25]

Timçe:

Timçe, geleneksel kapalı çarşıların önemli bir mekânıdır ve çarşının gelişim sürecinde ortaya çıkmıştır. Sekizgen planlı, 2-3 katlı yapılardan oluşan kapalı bir alandır. Dükkânlar çevresinde olduğu gibi ortada da yapılırdı ve çatısında mukarnas, kubbe, hündekariler kullanılırdı [22].

Timçelerin genel özelliği; mimari tipi, güzel tasarımlar ve süslemeler, üstü kapalı olması, tek çeşit mal satışı ve bazen depolarının olmaması ve bu nedenle daha sakin ve sessiz ortamın oluşmasıdır [24]. Gom kentinin timçesi ve Kaşan kentinin Emini timçesi en güzel örneklerdendir. Timçe tasarımı, Safeviler döneminden (1501-1736) sonra yaygın olarak kullanılmıştır [22].

Timçeler, kapıları kapandığı için daha güvenlidirler, bu yüzden kıymetli mallar bu bölümde toplanmıştır. İklim koşulları bu tip çarşıların yapılarında önemli rol oynamaktadır.

Şekil 2. 17 Tahran Mahdiye timçenin görünüm, planı ve oluşturan dükkân grupları [24]

Dükkân (Hücre):

Dükkân veya hücre adı verilen bu mekânlar çarşıyı oluşturan en küçük mekânsal öğedir [21].

Dükkânlar değişik büyüklüklere sahip olup, 10–25 m² arasındadır. Zemin katta yer alan dükkânlar yaya yolu ile aynı kotta yer alırdı. Bunun için mallar kolayca sergilenebiliyordu. Üst katlarda yer alan dükkânlar çoğunlukla çalışma, idare veya ticarethane amaçlı kullanılıyordu. Üst katlarda yer alan bazı dükkânlar bir atölye olarak

kullanılırdı. Bazı pazar hücreleri yaya yolundan 75 cm yüksekteydi çünkü alt katı depo olarak kullanılıyordu. Bazen de bu alt katta bir atölye çalışırdı. Çoğu demirci, bakırcı ve marangozların dükkânları böyleydi. Kimi dükkânlarda dükkânın en sonunda yer alan, ana mekândan duvarla ayrılmış kasalar yer alırdı [26].

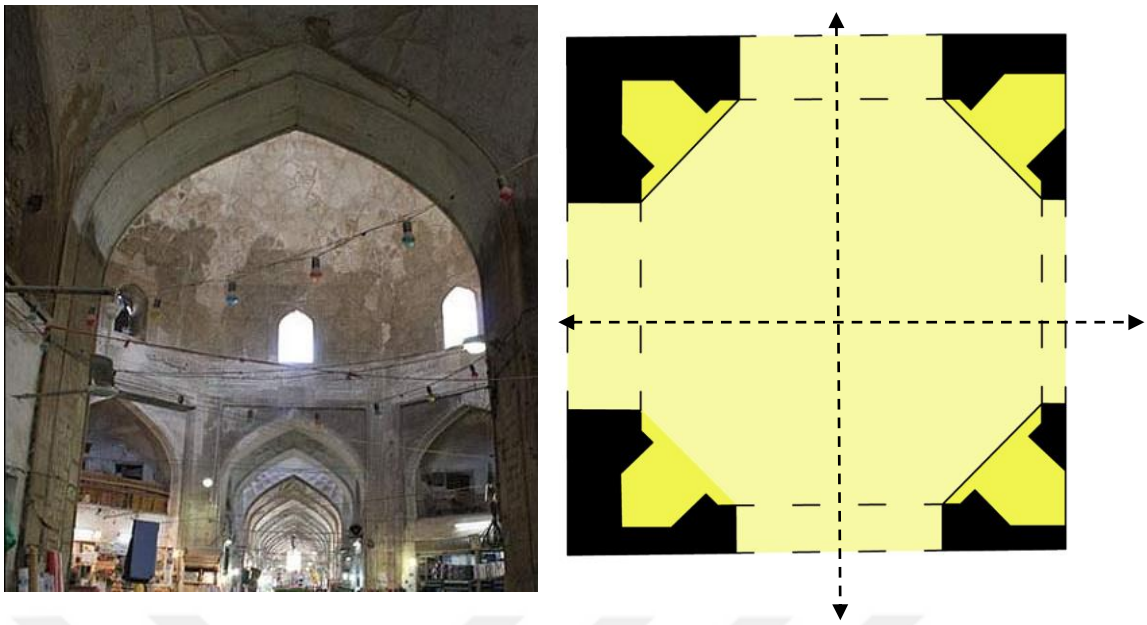

Şekil 2. 18 Tebriz kapalıçarşısındakı bir dükkân, D. Rostamzade

Çarsu (Çarsug):

Çarsu, dört taraf demektir. Genelde İki ana yolun kesişim yerine denilir. Bazen kesişen bu iki ana yol özel tasarlanarak farklı mekân oluştururlardı. Aks üzerinde bulunan bu mekân oldukça kıymetli idi. Zira çarsular arasta kesimlerinden başka, çarşının en önemli arastası ile Sara, Cami veya Medrese gibi önemli mekânların giriş kapısının önünde de yer almaktadır [26].

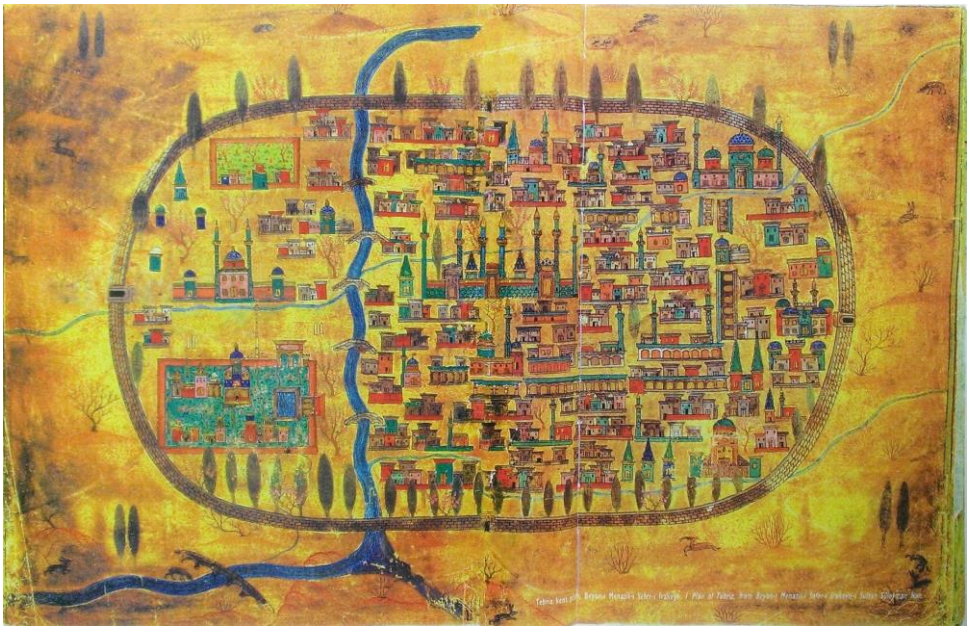
Genelde sekizgen olan çarsular çok güzel süslemelerle tasarlanmıştır ve her kenarına dükkânlar yerleşmiştir. Belli dönemlerde Arapça dilinde “Sug” çarşı anlamına geldiğinden çarsu yerine çarsug olarak da adlandırılmıştır [27]. İsfahan, Kerman ve Lar çarsularını bu konu için örnek verebiliriz.

Şekil 2. 19 Lar kentindeki çarsu görünümü ve planı [24]

Pol- Pazar (Köprü Üstü Çarşı):

Tebriz Kapalıçarşısı nehir ile iki bölüme ayrıldıkları için Pol pazarlar çarşının iki ayrı parçasını birbirine bağlamak amacıyla inşa edilmiştir. İran'da sadece Tebriz kentinde bulunmaktadır. Yüzyıllar boyunca alan talebinin artması nedeniyle, nehirin (Mehrānroud veya Acı-çay) diğer kıyısına uzanan ticaret alanlarına ihtiyaç olmuştur. Türk minyatürcü Matrakçı Nasuhi'nın Tebriz şehrinden çizdiği resimde pol pazarları fark edilmektedir. Günümüzde bu köprülerden sadece 2 si kalmıştır.

Şekil 2. 20 Matrakçı Nasuh'un Tebriz'den minyatür eseri [28]

Köprü üstü pazarlar dizilmiş dükkânlardan oluşmaktadır. Netice itabariyle burada alışveriş yapılmaktadır. İran'daki köprü üstü Pazar kapalıçarşının bir parçasıdır ve iki ayrı ticaret alanını birbirine bağlamaktadır. Oysa diğer ülkelerdeki örneklerde sadece köprü üstünde ticaret eylemi yapılmaktadır. Başka bir deyişle köprünün iki tarafı ticaret alanıyla sınırlı değildir. Örnek vermemiz gerekirse Türkiye'de Bursa, İtalya'da Venedik ve Floransa.

Şekil 2. 21 Bursa Irgandı köprüsü [29]

Şekil 2. 22 Venedik Rialto Köprüsü [30]

Dalan:

Dalan, iç ve dış mekânlar arasında bağlantı oluşturan, çoğu zaman küçük bir sokaktır. Bu sokaklar incelendiğinde, sokakların bir ucunun çarşının ana aksına, diğer ucunun kervansaraya bağlı olduğu görülür.

Dalan koridor anlamında bir ara rasta türüdür ve iki kapıyla diğer rastalardan ayrılmakta ve akşamları kapanmaktadır. Büyük çarşılarda geçiş rolünü üstlenen dalanlar yerleşim olarak ikinci seviyede yer almaktadır ve ana arastalardan daha az

canlılığa sahiptir ve bir ağ gibi kervansarayları Rastalara bağlamaktadır [21]. Tahran Melek Dalanı ve Tebriz Mitgalçı Dalanı güzel örneklerdendir.

Şekil 2. 23 Dalan içinden resim ve planı, D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

Geyseriye (Kaysariye):

Geyseriye kelimenin kökü (CAESAR) Latince bir kelimedir. Okunuşu; Kaysar, Roma imparatorun lakabı olarak kullanılmıştır [5]. Kaysariye sözcüğünün aslının yunanca "krala ait" deyiminden geldiği belirtilir [2].

İran Geleneksel bazarlarında Qeyseriye, kralların ve yöneticilerin emriyle inşa edilirdi. Dolayısıyla en önemli ve en güzel pazarlar olurdu. Şah pazarı anlamına da gelmektedir. Buranın kumaş gibi değerli ve nadir eşyaların satış ve dağıtım mekânı olduğunu söyleyebiliriz [21].

Zanaatkârlar ve sanatçılar buralarda çalışırdı. Yine ince işler yapan kuyumcu, mücevherciler, manifaturacılar orada çalışırdı. Qeyseriyelerin kapıları olduğu için genellikle boş ve sakin olması çalışmaya elverişli ortamların mevcudiyetini sağlamıştı. Gazvin kentinde ve İsfahan'da Şiran Gayseriyesi en önemli gayseriye örnekleridir. İran Kapalıçarşıların karakteristik bir mekanıdır, ancak Tebriz Kapalıçarşı'sında hiçbir örneği bulunmamaktadır.

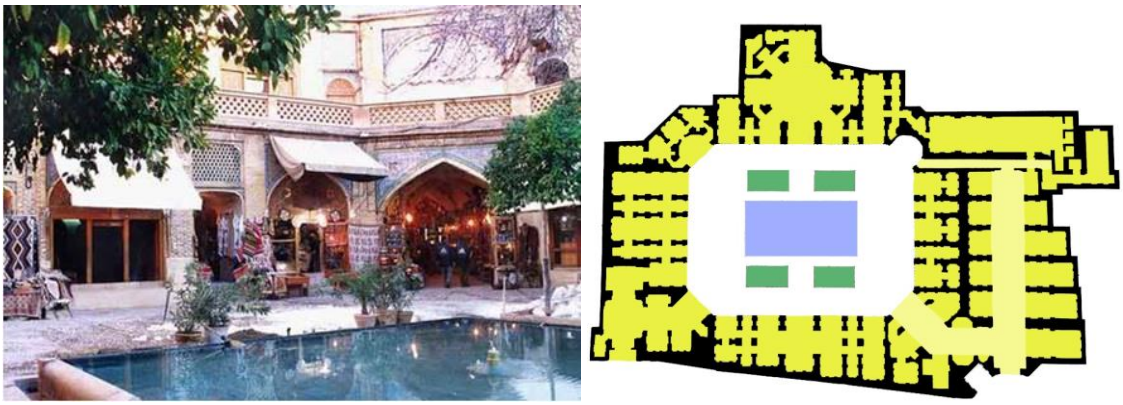

Şekil 2. 24 Gazvin kentindeki geyseriye görünümü ve planı [31]

Sara, Han (Kervansaray):

Kent içinde, özellikle çarşı alanlarında yerleşen kervansaraylar, kentin ekonomik durumunun iyi olduğunun ve alışveriş eyleminin zenginliğini göstermektedir. Kervansaraylar şimdiki pasajlar gibi işlev üstlenip, ticari alanların büyümesine yardımcı olarak rastaların sınırlı olanaklarını arttırmaktadır. Yavaş yavaş özellikle 18. Yüzyıldan sonra kervanların sayısı azaldığı için, kervan kelimesi kaldırılmış ve sadece sara sözcüğü kullanılmıştır [21].

Sara'lar ortada bir avlu ve onu çevreleyen tek veya iki katlı dükkânlar ve ofislerle tamamlanmaktadır. Zemin kat dükkânlarda genelde mal sergilenmesi ve üst katta büyük ticari firmaların şubesi, ofisler ve bazen kısa süreli dinleme odaları bulunmaktaydı, mal deposu ise bodrum katta yer almaktaydı [22].

Şekil 2. 25 Şiraz kentinde Moşir Sarayın görünüm ve planı [32] [24]

Hanbar (Kalanbar):

Hanbar, ambar (depo) ve atölye anlamına gelmektedir. Mallar hayvanlarla taşındığından çarşıya girmeleri uygun olmazdı. Bu nedenle ana aksa paralel olan arka sokaklardan bu ambarlara sevki sağlanırdı. Hanların arkalarında yer alan hanbarlarda bazen birkaç atölye ya da dükkân bulunurdu [26].

2.4.2 Türkiye'de Kapalıçarşılar

Ticari değeri olduğu Türk kentlerinde kapalıçarşılar bulunmaktadır, örneğin İstanbul kapalıçarşısı bölgesi, Bursa kapalıçarşısı. Bunlar ağırlıklı olarak Osmanlı imparatorluk döneminde yapılmışlardır.

Şekil 2. 26 Bursa kapalıçarşısı [33]

Türkiye'deki kapalıçarşılar genelde arasta, han ve Bedestenden oluşmaktadır. Bu yapıların genel tanımlar aşağıda verilmektedir:

Dükkân:

Dükkân ticaretin yapıldığı en küçük birimdir. Dükkânlar üstü açık bir sokakta olabileceği gibi, üstü kapalı bir çarşı bölümünde, arastada, handa ve bedestende de olabilir.

Dükkânlar, doğrudan çarşıya, caddeye, sokağa veya bir pasaja açılan ve içinde perakende satış veya küçük imalat işleri yapılan yerler olup sadece ticarete sahne olabildiği gibi, kimi yerde üretiminde içinde yer aldığı ahşap ya da kâgir malzemeden inşa edilmiş çoğunlukla tek cepheli ünitelerdir. Geleneksel dükkân tipi, genelde tek hacimli ve tek katlı olup, derinliği ve cephesi yaklaşık olarak 1,5-2 m.dir. Bu ölçülerden

anlaşılacağı gibi dükkânda müşteri için yer yoktur, alıcı sokaktadır. Satıcı mallarını dükkânın iç ve dış duvarlarında veya dükkân önünde sergilemektedir [4] [34] [35] [36].

Sonraki dönemlerde, Dülgeroğlu, dükkânlarin gelişlemesişye ilgili iki katlı olarak inşa edilmelerini söyler. Bu değişimden sonra dükkânlar ticaret işlevinin yanı sıra üst katları depo veya dükkândaki işçilerin konakladığı mekânlar olarak kullanılmaktadır [37].

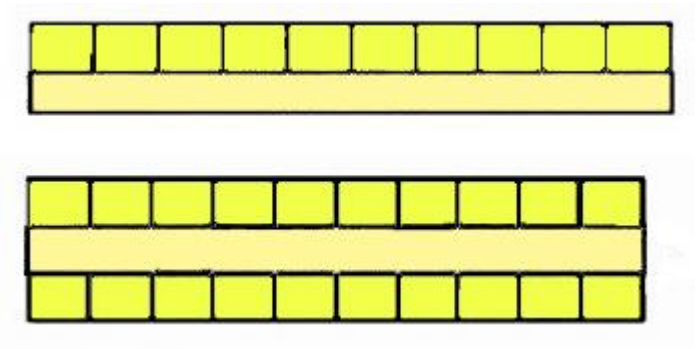

Şekil 2. 27 Dükkân Planı [16]

Arasta:

Çarşılarda veya alışveriş bölgelerinde aynı işi yapan esnafın bir arada bulunduğu bölüme denir [38]. Osmanlı mimarisinde üstü açık ya da kapalı, bir eksen üzerine yan yana veya karşılıklı olarak dizilmiş, aynı yükseklikte ve boyutta dükkân sıralarından oluşan ticaret yapısı türüdür [39].

Yapım özelliği tek kerede inşa edilerek tamamlanmasıdır. Arastalar genelde tek katlı olarak tanınmışlar fakat Beypazarı arastası çift katlı yapısı ile bir farklı bir örnektir. Arastalar, zaman içerisinde dükkân ilavesi yapılarak form değişikliğine uğramayan yapılardır [39]. İçinden yoğun olarak kullanılan bir yolun geçtiği veya arastanın bu yolun üzerine yapıldığı aktarılmaktadır [40].

Şekil 2. 28 Arasta'dan bir şema [34]

Başka bir deyişle arasta tabiri büyük ve önemli çarşılara verilen bir isim olabilir. Her büyük caminin yanında medrese, darülşifa, imaret ve hamamı içeren külliyelerle beraber bir de arasta bulunur ve bunlar bir mimari kompozisyon oluştururlardı [2].

Ararsta dükkânlara genelde tonoz örtü tercih edilmiştir. Arasta dükkânları örtüsünde kubbeye yer verildiği de olmuştur. Arasta sokağının üstü çoğunlukla kapatılmış, örtüsünü ise genellikle beşik tonoz teşkil etmiştir. Ahşap dükkânlardan oluşan arastalarda ise sokağın üstünün açık bırakılması tercih edilmiştir. Bazı tarihi çarşılarda açık arastaların üstü sonradan eklenen saçaklarla kapatılmıştır, örneğin Bursa Tuzpazarı [10].

Şekil 2. 29 Bursa Tuzpazar Arastasi üstü sonradan kapatılmış [41]

Şekil 2. 30 Edirne’de Ali Paşa çarşısında tonozlu bir Arasta [42]

Han:

Han Farsça bir kelimedir. Hanlar, işlek caddelerde, konak yerlerinde, ticaret kentrlerinde yolcuları barındırmak, kervanları dinlendirmek, malları sahiplere ve tüccara teslim edinceye kadar muhafaza eylemek için som kâgir olarak yapılan binalara verilen addır [35].

Kapalıçarşısı olmayan Osmanlı kentlerinde genellikle bir iki han yapılmıştır. Kentde bedesten varsa, hanlar da onların çevresinde toplanmıştır [43]. Selçuklu ve Osmanlı kent içi hanları genellikle avluludur [2].

Han, kervansaray yerine de kullanılmasına rağmen aralarında mimari yönden ve kullanım açısından ayrılıklar bulunmaktadır. Kervansaraylar, kentler arasında kervan yolları üzerinde inşa edilmiş; çarşı, hamam ve ahır bölümleri bulunan yapılardır. Kent hanları ise ticaret yapanlara yönelik mekânları içeren yapılardır. Bu tip hanlar bir avlu etrafında sıralanan yapılardır.

Hanlar, kent içi ve kent dışı olmak üzere iki ayrı tipe sahiptirler. Kent içi hanlar özellikle esnafın ve zanaatkârların üretim ve ticaret yaptığı yerlerdir [44].

Tüccar kaldığı sürece malını da handa saklayabilirdi. Bazı hanlar belli bir malın ticaretine ayrılır ve giderek o malın adıyla anılmaya başlanırdı. Bu hanların yanı sıra yapım malzemelerinden, hanı yaptıran kişinin ismini taşıyan hanlarda görülmektedir (Büyük Valide Hanı vb.) [45].

Genelde kentlerdeki han sayısı o şehrin ticari faaliyetteki önemini gösterir. Örneğin Bursa'da, Bedestenin etrafında bulunan çok sayıda han ve dükkân kentin alışveriş merkezini oluşturmaktadır. Özellikle günümüze ulaşabilen hanlar halen ticari faaliyeti devam eden çarşı etrafındaki hanlardır.

Hanların geliri konaklamak üzere hana gelenlerin bıraktıkları ücret ve hanın dış yüzüne sırayla yapılan dükkânların kira gelirinden oluşurdu. Orta Avlu ve avluya bakan iş yerleri daha çok kırsal kesimden ürününü pazarlamaya gelenlere hitap ediyordu. Hanlar kurucularının isimleri ile tanındığı gibi Koza hanı, Pirinç hanı, Şeker hanı, gibi toptan satışı yapılan ürünün adı ile de tanınıyordu. Avluda bulunan malın korunması han yönetimine aitti [46].

Şekil 2. 31 Bursa Koza Hanı [2] [47]

Bedesten:

Türk beylikleri zamanında basit bir depo olarak kullanılan bedestenler, Osmanlı döneminde gelişerek önemli bir ticaret yapısı haline gelmiştir. Osmanlı kentinde, ticari dokunun çekirdeğini oluşturan bedesten, değerli malların alım/satım ve depolama işlevlerinin yürütüldüğü dışa kapalı, sağlam kâgir yapılardır. Çarşıların merkezinde

vakıflara bağlı olarak inşa edilmiş olan bu yapılar, 15.yüzyıldan itibaren bir ticaret yapısı haline dönüştürülmüştür [3].

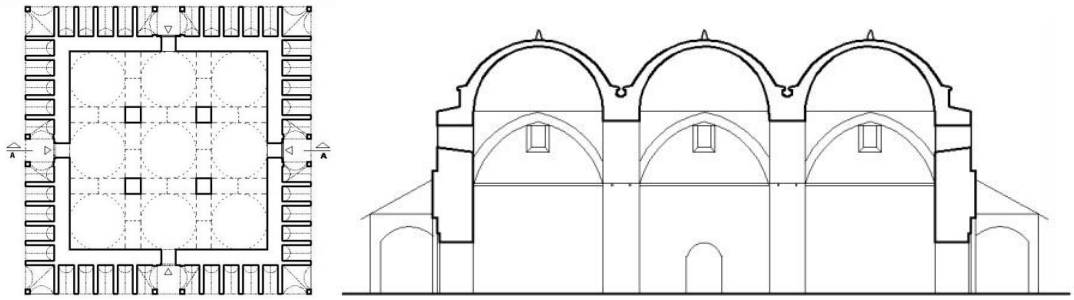
Kentin asıl kapalı alışveriş merkezini Bedesten oluşturur. Burası büyük tüccarların bulunduğu ve transit ticarete konu olan malların alınıp satıldığı kapalı pazar yeridir [46]. Asıl çarşı, yanı ticaretin en yoğun ve hareketli bölümü bedesten çevresinde toplanırdı [2]. Bedesten yapısı tamamen dışa doğru kapalıdır ve sadece kapı aracılığıyla dış ortama bağlanmaktadır.

Bu yapılar, yapısal özellikleri nedeniyle değerli eşyaların satıldığı, depolandığı ve belgelerin arşivlendiği yapılar olmuştur. Bedestenler eskiden adeta banka, borsa görevini üstlenmiştir. Halk, parasını, mücevherlerini ve kıymetli eşyalarını evraklarını burada saklardı. Ticaret yapılarından bedesten, Türklere özgüdür [2].

Bedestenlerin başlıca yapısal özellikleri; sağlam malzemeden yapılması, giriş ve çıkış için tek kapısının bulunması, ortada revaklı açıklık olması, dükkânların revakların hemen girişinde sıralanmasıdır. Kare veya dikdörtgen planlı olan bedestenlerin karakteristik örtü sistemi kubbelerdir [48]. Bu mekânlar çift kilit sistemiyle (anahtarın biri bedesten muhafızında, diğeri dolap-kasa sahibinde olmak üzere) denetlenmiştir [49].

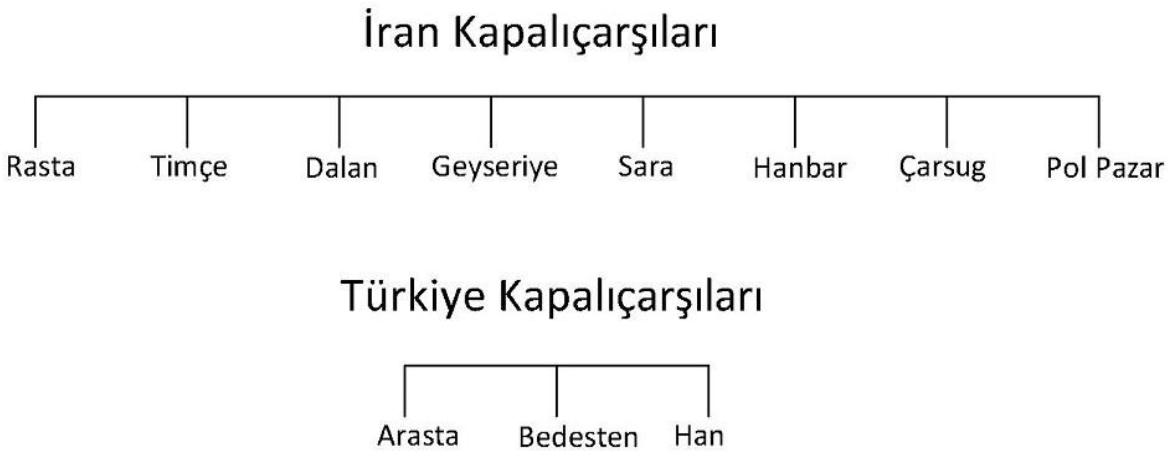
Türkiye’de farkli tipolojilerden dolayı çeşitli bedesten türleri ile karşılaşmaktayız. Genelde kentlerde birer tane, büyük kentlerde ise iki tanesine rastlanmaktaydı. Sağlam malzemeden inşa edilen ve kubbeli bir örtü sistemine sahip olan bedestenler, plan tiplerine göre çeşitli sınıflara ayrılmaktadır. Cezar'a göre bunlar; mahzenli bedestenler, dıştan dükkânlı bedestenler, arasta bedestenler, arastalı bedestenler, kat bedestenleri ve sade tek hacimli bedestenlerdir [2].

Aşağıda örnek olarak Konya bedesteninin plan ve kesiti verilmektedir;

Şekil 2. 32 Konya bedestenin zemin kat planı ve kesiti [50]

Bu bölümde açıklanan İran ve Türkiye kapaliçarşıları sınıflandırmalarına şematik olarak Bakarsak;

Şekil 2. 33 İran ve Türkiye Kapalıçarşıların ticari mekânları, D. Rostamzade

BÖLÜM 3

TEBRİZ KAPALIÇARŞISI

Tebriz Kapalıçarşısı, 2010 yılında UNESCO tarafından iç mekân ve mimari özelliklerini günümüze kadar koruyan dünyanın en büyük kapalı çarşısı tespit edilmiştir [7]. 2013 yılında ise başarılı restorasyon çalışması nedeniyle Ağa Han Mimarlık ödülü verilmiştir [51]. Mustafa Cezar ise 1985 yılında yazdığı "Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi" kitabında, dükkân, mescid ve medreseleri ile büyük bir topluluk meydana getiren Tebriz kapalıçarşısının, islam ülkelerindeki en önemli kapalıçarşılardan biri olduğunu söylemiştir [2].

3.1 Tarihçe

Tebriz kentinin tarihçesi arkeolojik çalışmalardan edinilen bilgiler doğrultusunda en az 3500 yıl öncesine dayanmaktadır [21] [52]. Tarihte en önemli kale kentlerinden biri olarak tanımlanan Tebriz, 13. yüzyılda İlhanlı Devleti'nin, 15. yy. ise Karakoyunlu ve Akkoyunlular'ın ve 16. yy. Safeviler'in başkenti olmuştur. Günümüzde ise İran'ın önemli ticaret, endüstri ve eğitim merkezlerinden biridir [52].

Tebriz'de ticaretin devamlı geliştiğini söyleyen Clavijo şehrin bu yönünü şöyle anlatır: "Tebriz'de birçok güzel binalar ve evlerle karşılaştık. Şehrin kapıları meydanlara açılıyor ve meydanlardan her biri bir kervansaray teşkil ediyor. Kervansarayların içinde ayrı daireler ve mağazalar vardır. Kervansaraylardan çıktktan sonra çarşılara varılır. Çarşılarda her çeşit mal satılır. İpekliler, pamuklular, yünlüler, krepler, taftalar, mücevherler ve türlü türlü şeyler bulunuyor. Alışveriş faaliyeti çok canlıdır. Çarşıların bazı yerlerinde kadınlara ait süs eşyaları ile ıtırlar satılmaktadır" [53].

Tebriz'de kapalıçarşının tarihi, İslam'dan sonra kurulan devletlerle ilişkilendirilmektedir. Çarşının içinde yer alan Ulu Camii, Selçuklular (XI-XII yy) dönemine aittir ve çarşının temel kurgusu bu zamandan itibaren başlar. Şekil 3.1'de göründüğü üzere Tebriz kapalıçarşısı kentin güney-doğusundan kuzey-batısına giden en önemli yol üzerinde yapılmıştır ve zaman sürecinde yatay ekseninde büyümüştür [54]. Tebriz Çarşısı kentin tarihinde önemi bir rol üstlenmiştir.

Şekil 3. 34 Tebriz tarihi kapaliçarşısının 11-12, 16-17 ve 18-20 yüzyıllarda, kentdeki merkezi konumu ve kentsel yapının farklı ticari yolları yönelik farklı erişimleri [54]

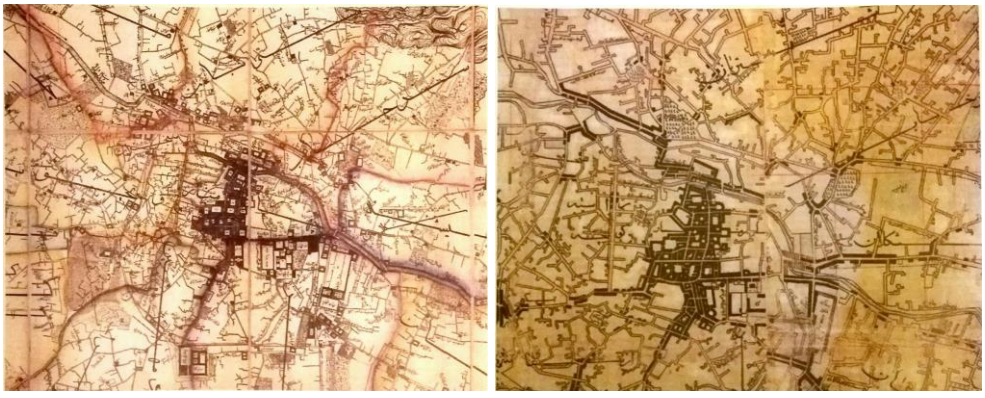
İran'da ilk Pehlevi hanedanı (1925-1979), modernleşme döneminin başlangıcı sırasında, kent dokusu içinde çeşitli sokaklar açmıştır. Firdevsî, Şehnaz, Mohagheghi ve Tarbiyat sokakları o dönemde açılan alışveriş caddeleri olarak günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Tebriz kapalıçarşısı çoğu kapalıçarşılar gibi organik doğrusal yapıya sahiptir. Ana aks ve alt akslardan oluşmaktadır. İran tarihi çarşılarının temel unsurları, örneğin, Timce, Sara, Rasta vb. Tebriz kapalıçarşısında da görülmektedir. 1772 depremi ile yerle bir olan çarşı aynı zamanda başlayan Kaçarlar Dönemi ile yeniden aynı yerde, yeni bölümlerle inşa edilmiştir [21] [55].

Tebriz tarihi kent ve kapalıçarşısına ait ilk çizili belge, Matrakçı Nasuh'un minyatür haritasıdır [26]. Matrakçı Nasuh'un çalışmasında, şehrin surlar içinde olduğu görülür. Nehir şehri ikiye bölmüştür. Sol tarafında hükümet binaları bulunan şehrin diğer tarafında evler, camiler, meydanlar, bağlar-bahçeler, ırmaklar, köprüler ve kapalıçarşı görülmektedir. Arap alfabesiyle yazılmış sefernameler ile karşılaştırıldığında 1533-1536 yıllarında çizildiği anlaşılmaktadır [9].

Rusların işgalinde Tebriz'in iki Fransız (Trezel ve Fabvier) tarafından eksiksiz bir haritası hazırlanmıştır. Bu haritanın tarihi 1807-8 yıllarına dayanmaktadır [26].

Ayrıca, Kaçar döneminde yapılan Darolseltene haritası, Gharachi Dāghi tarafından çizilmiştir. 1880 yılında veliaht Mozaffar ad-Din Mirza emri ile hazırlanmış olan bu harita Kaçar döneminin sonlarına kadar en eksiksiz ve güvenilir harita olmuştur. Kaçar döneminin sonlarına kadar en eksiksiz ve güvenilir harita olmuştur. Darolseltene haritası, belediye memuru Asadolā Khān tarafından 1910 yılında tekrar çizilmiştir [26].

Şekil 3. 35 Darolseltene haritası 1880 (solda), 1910 (sağda) [56]

3.2 Kentsel Kurgu

İran'ın kuzeybatısının büyük bir kısmını kaplayan ve Azerbaycan eyaletinin yönetim merkezi olan Tebriz, 1391,4 metre yükseklikte bir havzada yer almaktadır. Yazları sıcak, kışları soğuk, az rutubetli ve kuru bir iklimin egemen olduğu bu kentte yıllık yağış tutarı ortalama 350 mm.'dir. En fazla yağışı Mart ve Nisan aylarında alır ve kış mevsimi de oldukça sert geçer [9].

Tebriz 3.724.620 nüfusuyla günümüzde İran'in en önemli 5 kentinden biridir [57]. Dünyanın en eski kentlerinden biri olan Tebriz'in, stratejik ve ticari önemi ve gelişimi, İpek yolu üzerinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Çin'i Avrupa'ya, Mısır'ı Rusya'ya bağlayan ana ticaret yolu üstünde olup, İpek Yolu'nun en önemli kentlerinden biridir [21].

Tebriz, kuzeyde Azerbaycan Cumhuriyeti ve Ermenistan, batıda Türkiye ve Irak gibi ülkelerle komşu olmasından dolayı, İran'ın diğer bölgelere göre en fazla ticaret yapan kenti olarak bilinmektedir. Başka bir ifade ile söylersek Tebriz, İran'ın batıya açılan tek kapısıdır.

Şekil 3. 36 İpekyolu İran'da ve İpekyolu üzerinde Tebriz'in durumu [7]

Şehrin adı İslam coğrafyacılarının eserlerinde Tebriz, Bizans ve Ermeni kaynaklarında ise Tavrez, Tavres ve Tovruz şeklinde geçmektedir [9].

Tebriz, orta çağdan beri İç Asya, Arap ülkeleri, Anadolu ve daha uzak yerlerin ticaret mallarının depolama ve aktarma noktası olmuştur. Bu durum, Tebriz'in canlı ve özellikle ticari açıdan hareketli bir kent olmasını sağlamıştır [10].

Eski zamanlarda kent düzenlemelerinde insanlar, karşılaştıkları zorluk ve edindikleri deneyimler sonucunda, güven içerisinde yaşayabilmek için coğrafi ve siyasi konumu da göz önünde bulundurarak, kentin giriş noktalarında ve ana yollar üzerinde farklı kapılar inşa etmişlerdir.

Tebriz kentinin giriş kapıları ve onlara açılan yollar kapalıçarşı ile her zaman yakın ilişkili olmuştur. Kentin giriş kapıları şunlardır: [7]

(1) İstanbul Kapısı: Şehrin Avrupa'ya açılan kapısı olduğu için ticaret kapısı olarak da kullanılmıştır.

(2) Deveçi (Şotorban) Kapısı; Bakü'ye (Azerbaycan) açılmaktadır.

(3) Surhâb Kapısı; Günümüzde bu kapıla ilgili hiçbir iz kalmamıştır.

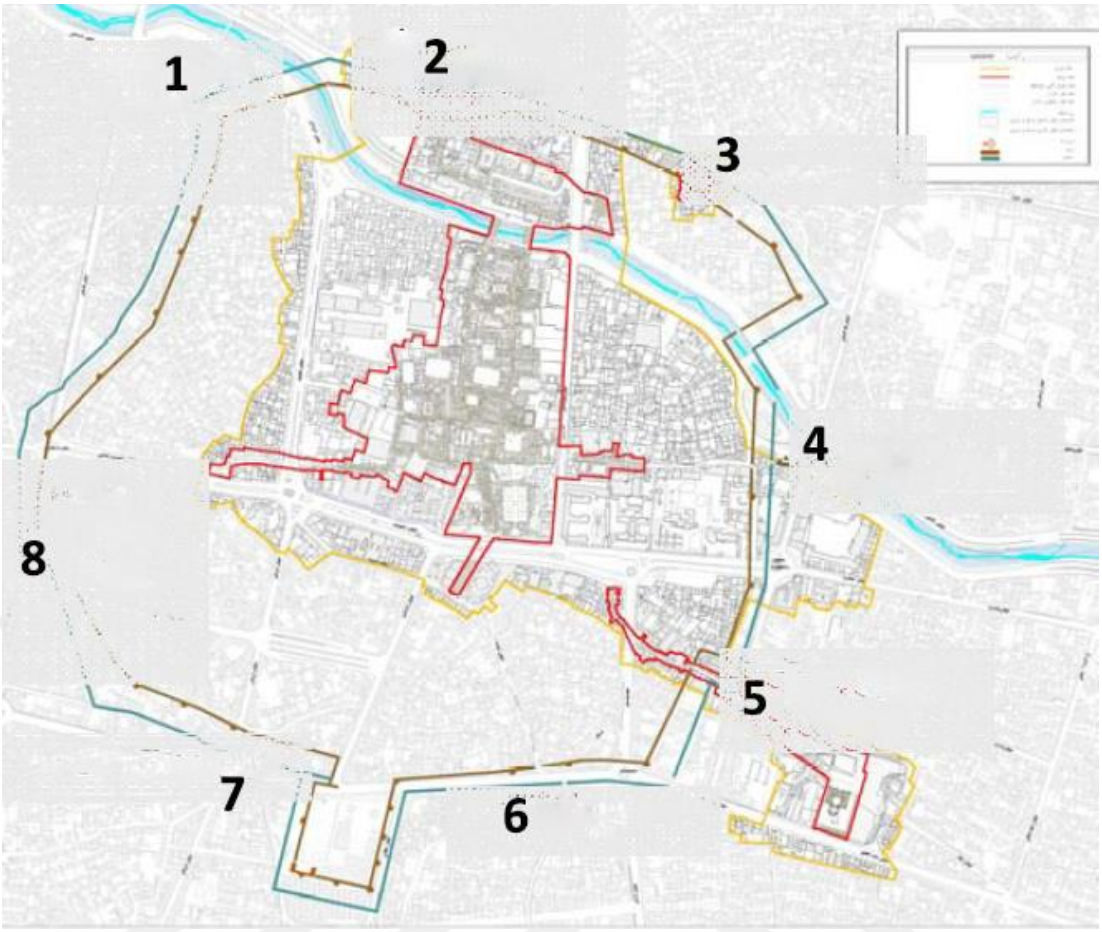
(4) Bağmişe Kapısı; Sadece bir kısmı mevcuttur. Ayrıca Rey kentine ve doğu Asya'ya açılan kapıdır.

(5) Hiyaban Kapısı; kapalıcarşının sonunda yer alır ve üzerinde şiirle süslenmiş bir kitabe bulunmaktadır. Burası ipek yoluna bağlanan tek kapıdır.

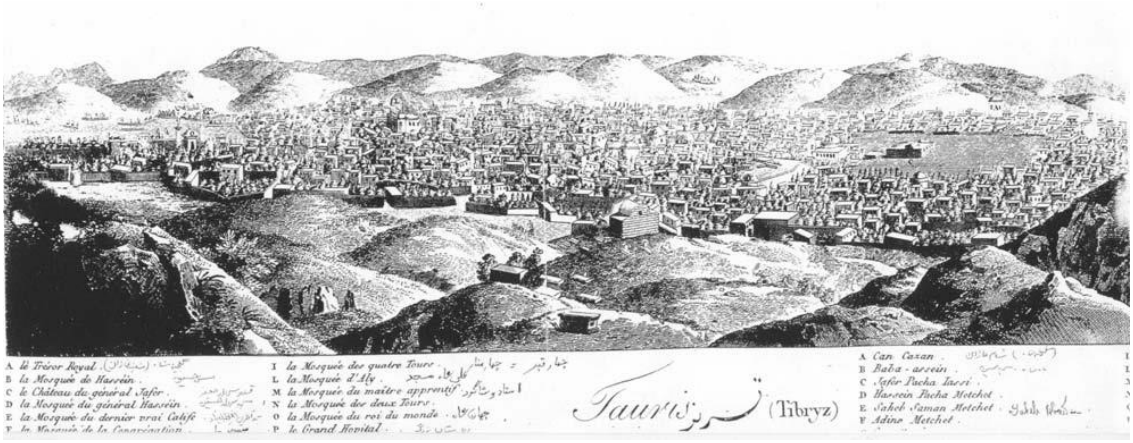
(6) Nober Kapısı; Günümüzde bu kapıla ilgili hiçbir iz kalmamıştır.

(7) Mehad Mehin Kapısı: Günümüzde bu kapıla ilgili hiçbir iz kalmamıştır.

(8) Gecil Kapısı: Bu kapının çok az bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Bu kapı Bağdat, Arabistan ve Afrika'ya açılmaktadır.

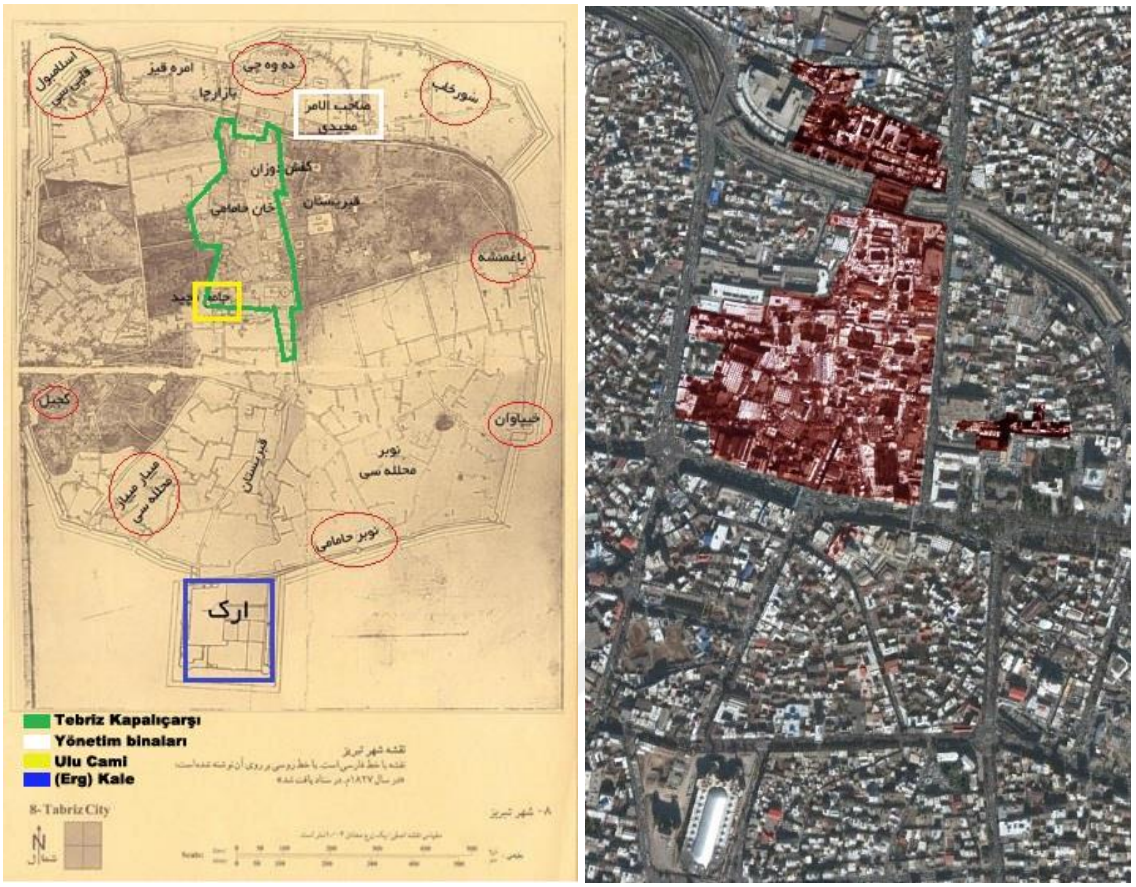
Şekil 3. 37 Tebriz şehrin giriş kapıları [7]

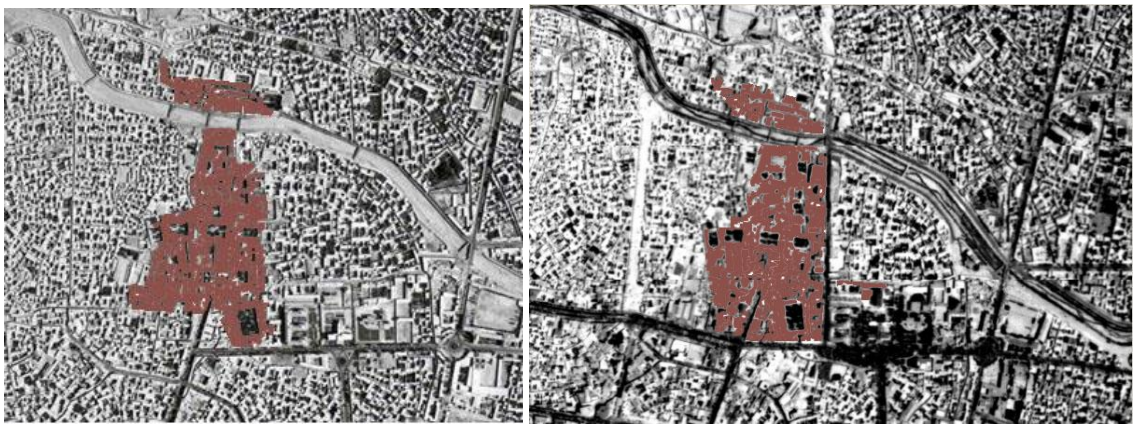
Şekil 3. 38 Safevi döneminde Tebriz (1501–1736) [56]

İran ve dünyanın en büyük kapalıçarşısı olan Tebriz kapalıçarşısı 27 hektar büyüklüğündedir [52]. Tebriz kapalıçarşısı, güneyden Arg-e-alişaha ve güneybatıdan Ulucami'ye bağlanır [54].

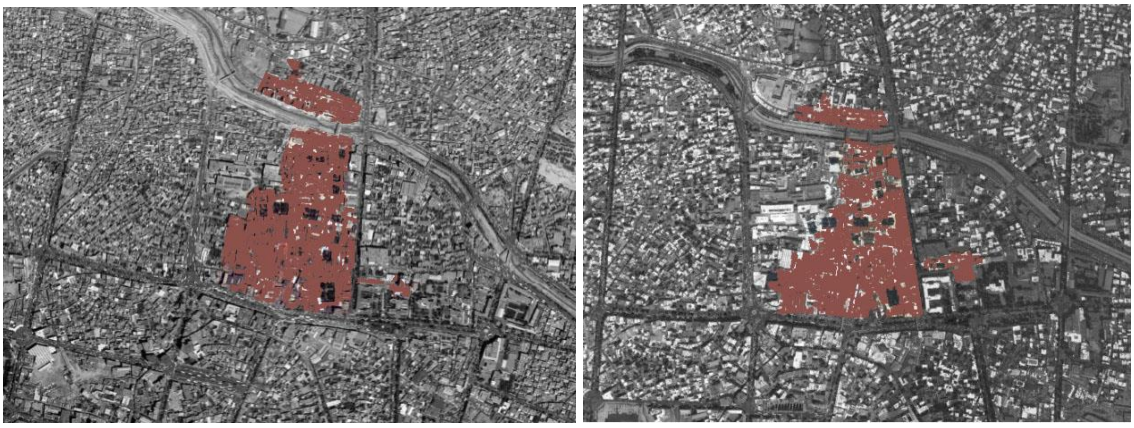
Tebriz'de yönetim binaları kapalıçarşının kuzey bölümünde yer almaktadır. Dolaylısıyla Kapalıçarşı zaman içinde nehrin diğer tarafına, yanı hükümet binalarının olduğu yere uzanmaktadır. Bu bölgede tarih boyunca defalarca depremler yaşanmıştır. O yüzden yavaş yavaş ticari canlığını kaybetmiştir.

Şekil 3. 39 Tebriz kapalicarsi'nin kent kurgusundakı yeri [58]

Şekil 3. 40 1956 yılında Tebriz Kapalıçarşı (sol), 1984 yılında Tebriz Kapalıçarşı (sağ) [59]

Şekil 3. 41 2005 yılında Tebriz Kapalıçarşı (sol), 2016 yılında Tebriz Kapalıçarşı (sağ) [59]

Tebriz Kapalıçarşısı kentin önemli bir parçası olarak, kentin dokusuyla iç içedir. Kapalıçarşı içindeki aksların etrafında dükkânlar ve ticari alanlar yer almaktadır. Burada bütün sosyal, siysasi ve dini faaliyetler yapılmaktadır. Dolaylısıyla bu mekanlar hemen hemen kapalıçarşının yanında veya içinde yer almaktadır. Tebriz Kapalıçarşı'sının yakın çevresinde ve içinde 20 cami bulunmaktadır. Bu camilerden ikisi kapalıçarşının tam içinde yer almaktadır.

Şekil 3.9'de bu camiler numaralandırılmektedir. Tebriz kapalıçarşısı'nın camileri aşağıdaki gibidir.

1-Hosruşahi Camisi; Kapalıçarşının içinden ve dışından girişi bulunmaktadır.

2-Şehit Gazi Camisi; Kapalıçarşının içinden ve dışından girişi bulunmaktadır.

3-Mofid Aga Camis; kapalıçarşının çevresinden ve iç bölümden girişi yoktur.

4-Gizilli Camisi; Kapalıçarşının içinden ve dışından girişi bulunmaktadır.

5-Halhalı Camisi; Kapalıçarşının içinden ve dışından girişi bulunmaktadır.

6-Şehiti Camisi; Kapalıçarşının içinden ve dışından girişi bulunmaktadır.

7-Altmış üç Sütünlü Camisi; Kapalıçarşının içinden ve dışından girişi bulunmaktadır.

8-İmam Cuma Camisi; Tamamen kapalıçarşının içinde yer almaktadır.

9-Haluğlu Camisi; kapalıçarşının çevresinden ve iç bölümden girişi yoktur.

10- Cuma Cami; kapalıçarşının çevresinden ve iç bölümden girişi yoktur.

11-Hocet-el-İslam Camisi; kapalıçarşının çevresinden ve iç bölümden girişi yoktur.

12-Küçük Hocet-el-İslam Camisi; kapalıçarşının çevresinden ve iç bölümden girişi yoktur.

13-Dinveri camisi; Kapalıçarşının içinden ve dışından girişi bulunmaktadır.

14-Dört Minar Camisi; kapalıçarşının çevresinden ve iç bölümden girişi yoktur.

15-Ayet-Allah Aheri (İpekçiler) Camisi; Kapalıçarşının içinden ve dışından girişi bulunmaktadır.

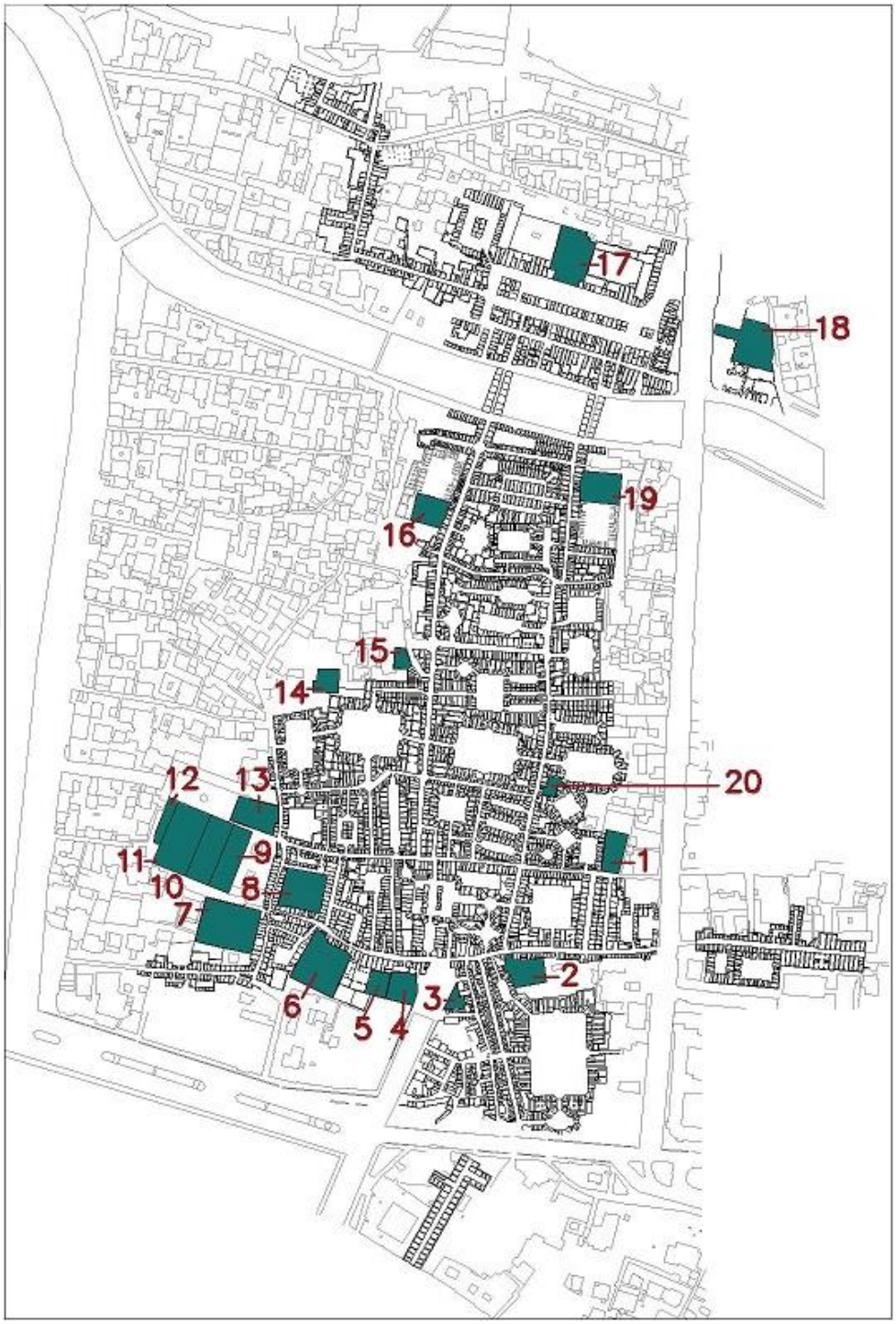
16-Sadegiye Camisi; Kapalıçarşının içinden ve dışından girişi bulunmaktadır.

17-Hassan Padişah Camisi; Kapalıçarşının içinden ve dışından girişi bulunmaktadır.

18-Sahip-ol-emr Camisi; kapalıçarşının çevresinden ve iç bölümden girişi yoktur.

19-Hac Sefer Ali Camisi; Kapalıçarşının içinden ve dışından girişi bulunmaktadır.

20-Küçük Cami; Tamamen kapalıçarşının içinde yer almaktadır.

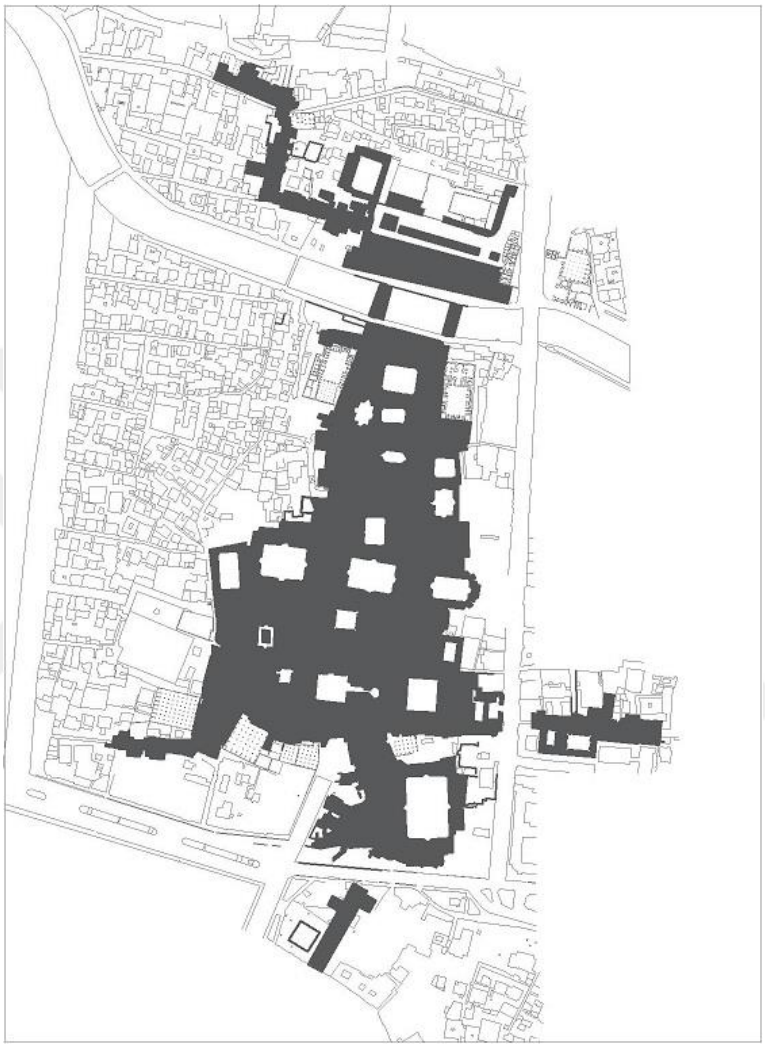

Şekil 3. 42 Tebriz Kapalıçarşısı'nın içinde ve çevresindeki camiler, D. Rostamzadeh
(Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır.)

Tebriz kapalıçarşısı soğuk iklim koşulu nedeniyle kapalı olması sebeplerinden biridir. Çarşının çoğu yapıları iki veya üç katlıdır. Çarşı içindeki arastaların yüksekliği en çok 6 metre olup, sokak genişlikleri 4-5 metredir. Çatıda bulunan küçük ve sürekli

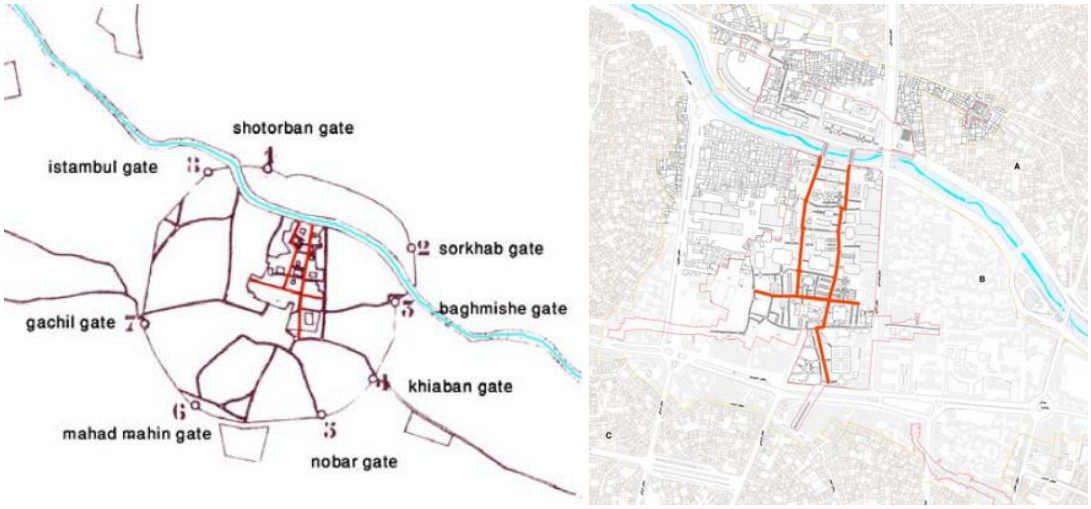
tekrarlanan açıklıklar, çarşının doğal aydınlatılmasını ve havalandırılmasını sağlamaktadırlar.

Tebriz Kapalıçarşısının yapı malzemesi genelde tuğladandır ve bütün süslemeler kırmızı tuğla ile beyaz derzlerden yapılmıştır. Bu da çarşının özgün yanını oluşturmaktadır.

Şekil 3. 43 Tebriz Kapalıçarşısı'nın boş ve dolu alanları, D. Rostamzadeh (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır.)

Tebriz Kapalıçarşı'sı, yüzyıllarca iki ana aks üzerinde büyümüş ve gelişmiştir. 16-17. yüzyıl haritasındaki doku içindeki yollara baktığımızda, günümüzdeki akslarla pekiştiği görülmektedir. Birbiri ile paralel veya dik kesimli arastalardan oluşan çarşının ana arastaları güney-kuzey yönünde yer almaktadır.

Şekil 3. 44 16 ve 17 Yüzyıl haritası ve günümüz haritasındaki yol aksların karşılaştırılması [7]

Şekil 3. 45 Tebriz Kapalıçarşısı içinde sokak düzeni (solda) ve Tebriz Kapalıçarşısı şematik planı (sağda)

Kapalıçarşının girişleri kapalıçarşının önemli unsurlarından sayılmaktadır. Temel olarak bir yapının girişleri insanları o binaya çekme nedenlerindendir. Tebriz Kapalıçarşısı'nda 35 adet giriş noktası bulunmaktadır. Bunlardan çok sık kullanılanlar sürekli açık tutulmaktadır. Bu girişlerin en çok kullanılan, Emir Girişi, Emir Pazar'ın arka girişi ve Cumhuriyet Caddesindeki Gürciler girişidir. Girişlerin numaralar ve adları aşağıda verilmektedir;

1-2-Harem Hane Girişi, 3-Ayakkabıcılar Girişi, 4-Emir Sarayın Girişi, 5-Güney Emir Sarayın Girişi, 6-Emir Girişi, 7-Emir Sarayın Arka Girişi, 8-9-Camcılar Girişi, 10-11-12-13-Bezzazcılar (Kumaşçılar) Girişi, 14-15-Emir Sarayın Arka Girişi, 16-Gürcüler Girişi, 17-18-Safi Pazar Girişi, 19-Ulu cami Girişi, 20-Ulu Caminin Arka Girişi, 21-Mir Hassan Sarayın Girişi, 22-Kirişçiler Girişi, 23-Şapkacılar Girişi, 24-Buz Depo (Yehçal) Girişi, 25-Sadegiye Girişi, 26-27-28-Deveci Girişi, 29-Hassan Padişah Girişi, 30-BAKIRCILAR Girişi, 31-Yemenduzan Girişi, 32-33-Hac Gasim Girişi, 34-Eski Hac Hüseyin Girişi, 35- Pamukçular Girişi.

Bunlardan 14 adet (7-Emir Sarayın Arka Girişi, 8-9-Camcılar Girişi, 11-12-13-Bezzazcılar Girişi, 15-Emir Sarayın Arka Girişi, 25-Sadegiye Girişi, 26-27-28-Deveci Girişi, 29-Hassan Padişah Girişi, 30-BAKIRCILAR Girişi, 31-Yemenduzan Girişi) giriş hiçbir zaman kapatılmamaktadır. Sürekli açık olan girişlere baktığımızda bunların Tebriz Kapalıçarşı'sının iki ana aksını oluşturduğunu görmekteyiz.

Tebriz Kapalıçaşı'sının timçe, dalan ve saralar giriş kapıların içerisinde bekçilerin kontorolunda olan daha küçük kapılar bulunmaktadır. Bu küçük kapılar çarşıyı daha güvenli hale getirmek amacı ile görevlendirilmiş bekçiler için sağlanmıştır.

Şekil 3. 46 Tebriz Kapalıçarşısındakı kapılar, D. Rostamzade

Şekil 3. 47 Tebriz kapalıçarşı girişleri, D. Rostamzade

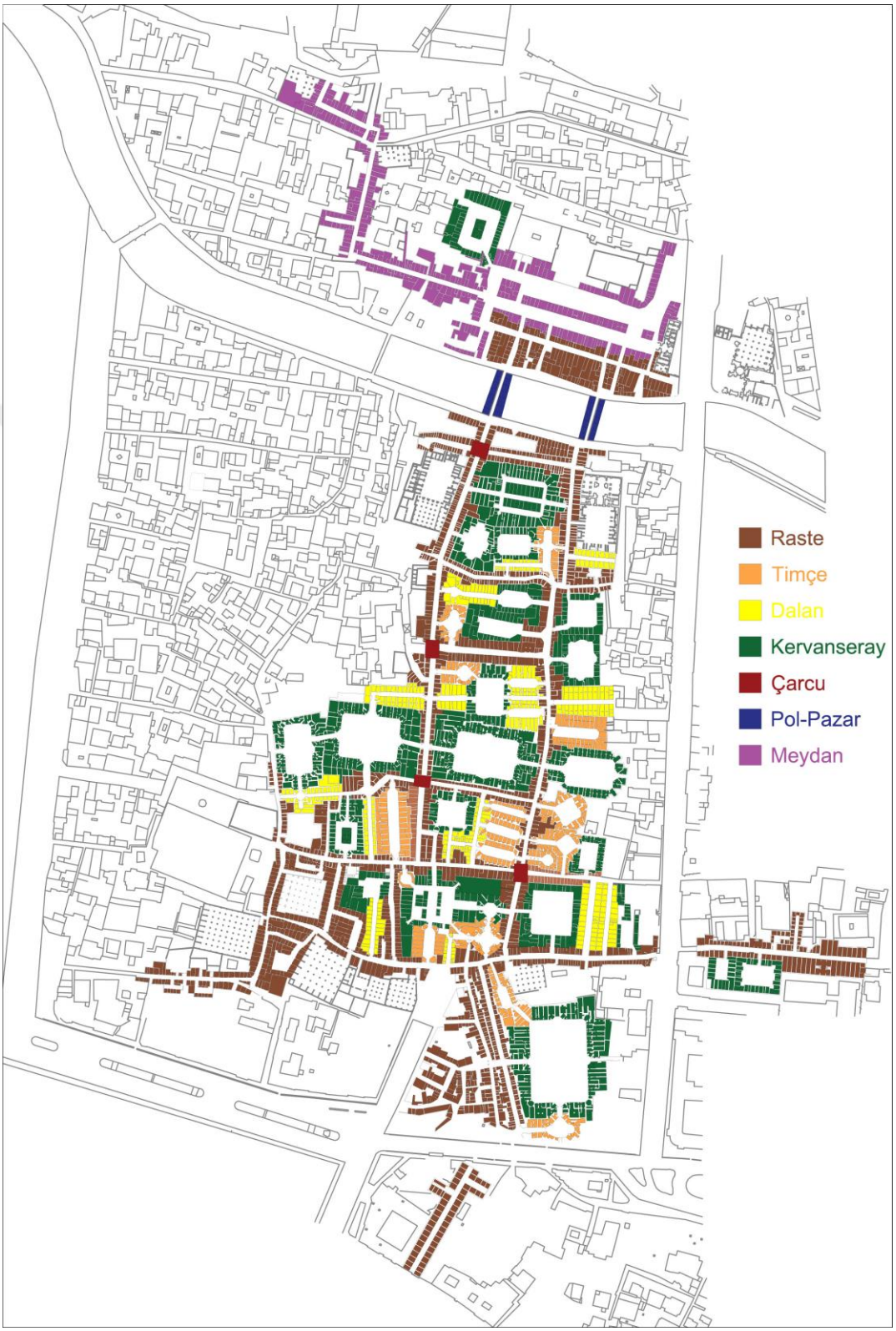

Şekil 3. 48 Tebriz Kapalıçarşı'sının sürekli açık olan sokakları, D. Rostamzade

3.3 Mekansal Kurgu

Tebriz Kapalıçarşısı'nda bugün 40 farklı ticaret türü yapılmaktadır. Yapı tipolojisine baktığımızda, burada rasta, timçe, dalan ve kervansaraylar yapı tiplerinin olduğu

görülmektedir. Çalışmanın bu kısmında yapıların tipolojileri ve kapalıçarşı içinde nerede yer aldıkları incelenmektedir.

Şekil 3. 49 Tebriz Kapalıçarşı'sının yapı tipleri, D. Rostamzade

Rastalar:

Geleneksel kapalıçarşılarda en önemli unsurlardan biri rastalardır. Zira kapalıçarşının yapısı, rastaların birbiri ile bağlantısından oluşmaktadır. Dolayısıyla, kalabalık olduğu için diğer bölümlerden daha canlıdır. En önemli akslar sağlı sollu rastalarla çevrelenmiştir. Tebriz rastaları İran'ın diğer geleneksel kapalıçarşı rastaları gibi, ordaki mal veya kurucusunun adı ile anılmaktadır.

Tebriz Kapalıçarşısı'nda 26 adet rasta bulunmaktadır[1]. Bu rastalardan 18 adet dışarıya açılmaktadır. Rastaların isimleri ve dışarıya açılan kapı numarası aşağıda verilmektedir;

1-Harem Hane Rastası; 1 ve 2 nolu kapıyla dışarıya bağlanır.

2-Ayakkabıcılar Rastası; 3 nolu kapıyla dışarıya açılır.

3-Emir Rasta Pazar; 6 nolu kapıyla dışarıya bağlanır.

4-Emir rasta arkası; 7 nolu kapıyla dışarıya bağlanır.

5-Camcılar Rastası; 8 ve 9 nolu kapıyla dışarıya açılır.

6-Kumaşçılar Rastası; 10, 11, 12 ve 13 nolu kapıyla dışarıya açılır.

7-Elekçiler Rastası; 14 nolu kapıyla dışarıya bağlanır.

8-Hac Ali Ekber Rastası; dışarıya bağlantısı bulunmamaktadır.

9-Şehitler, Marangozlar ve Meber-el-olema Rastası; dışarıya bağlantısı yoktur.

10-Şeffi Rastası; 17, 18 ve 19 nolu kapıyla dışarıya açılır.

11-Pamukçılar Rastası; 35 nolu kapıyla dışarıya bağlanır.

12-Kız besti Rastası; 20 nolu kapıyla dışarıya bağlanır.

13-Yeni Rasta Pazar; dışarıya bağlantısı bulunmamaktadır.

14-Şekerciler Rastası; dışarıya bağlantısı bulunmamaktadır.

15-Sarracan Rastası; dışarıya bağlantısı bulunmamaktadır.

---

[1] 2013 yılında basılan "İki yüz yıl içinde Büyük Tebriz Kapalıçarşısı ve çevresindeki pazarlar" kitabında yazan bilgilerden yararlanılmıştır.

16-Kâğıtçılar Rastası, dışarıya bağlantısı bulunmamaktadır.

17-Telisçiler Rastası; dışarıya bağlantısı bulunmamaktadır.

18-Camı Rasta Pazar; 21 nolu kapıyla dışarıya bağlanır.

19-Şapkacılar Rastası; 23 nolu kapıyla dışarıya bağlanır.

20-Aynacılar Rastası; 23 nolu kapıyla dışarıya bağlanır.

21-Küçük dellale-zen Rastası; 33 nolu kapıyla dışarıya bağlanır.

22-Yemen duzan Rastası; 31 nolu kapıyla dışarıya bağlanır.

23-Sadegiye Rastası; 25 nolu kapıyla dışarıya bağlanır.

24-Büyük dellale-zen Rastası; dışarıya bağlantısı bulunmamaktadır.

25-Buz depo Rastası; 24 nolu kapıyla dışarıya bağlanır.

26-Bakırcılar Rastası; 26 ve 30 nolu kapıyla dışarıya açılır.

Şekil 3. 50 Tebriz Kapalıçarşı rastaları, D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır.)

Timçeler:

Timçelerde, genelde tüccarlar toptan alışveriş yapmaktadırlar. Kapalı bir mekân olan timçelerde halı ve kumaş gibi kıymetli malların ticareti yapılmaktadır. Timçeler, kapatılabildiği için diğer yapılara göre daha güvenlidir. Timçeler, mal transferi için kervansaraya, alıcıların erişimi için ise rastaya bağlanmaktadır. O yüzden timçeler genelde kervansaray ile rasta arasında bir yapı tipi olarak tanımlanmaktadır. Tebriz Kapalıçarşısı'nın tüm timçelerine baktığımızda;

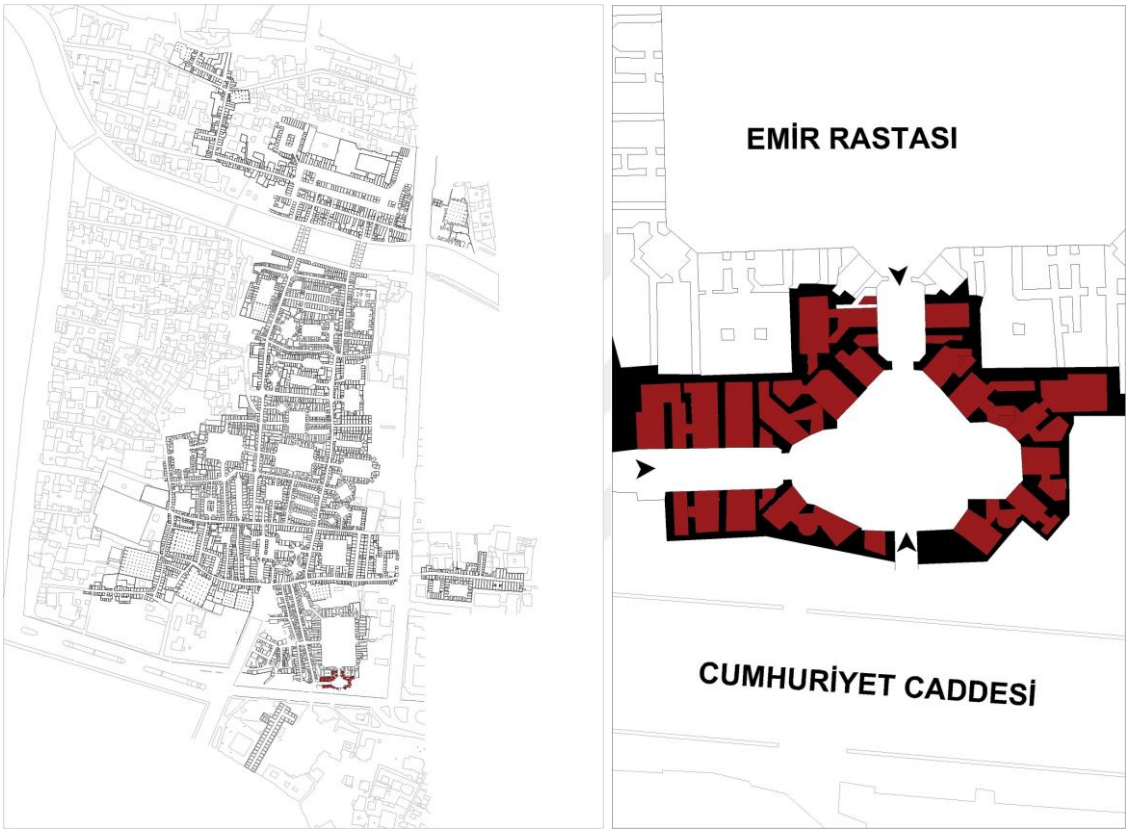
1-Güney Emir Timçesi, 2-Kuzey Emir Timçesi, 3-Büyük Şeyh Kazem Timçesi, 4-Küçük Şeyh Kazem Timçesi, 5-Feth Ali Timçesi, 6-Küçük Şiir Bafan Timçesi, 7-Büyük Şiir Bafan Timçesi, 8-Bademciler Timçesi, 9-Hac Tegi Timçesi, 10-Hac Mohammad Guli Timçesi, 11-Hac Sefer Ali Timçesi, 12-1.Hac Şeyh Timçesi, 13-2. Hac Şeyh Timçesi, 14-3. Hac Şeyh Timçesi, 15-Müzefferiye Timçesi, 16-Kumaşçılar Timçesi, 17-Hac Rahim Timçesi, 18-Melek Timçesi, 19-Mirza Şefi timçesi

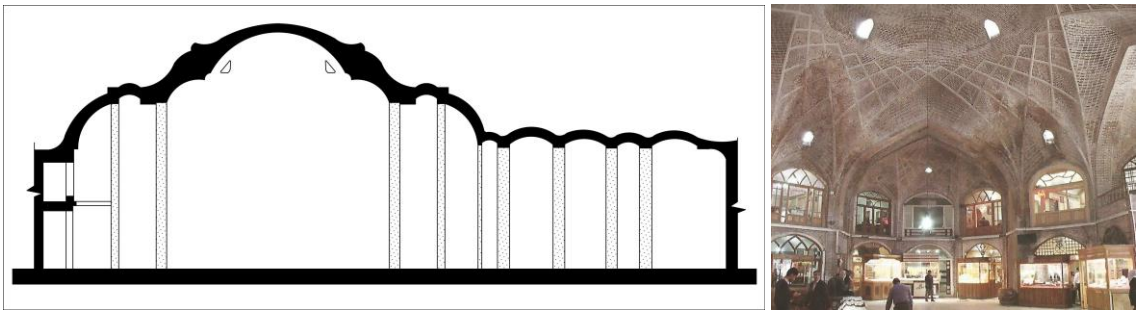
Şekil 3. 51 Tebriz kapalıçarşı timçeleri, D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır.)

1-GÜNEY EMİR TİMÇESİ

Bu timçede dükkânların önünde balkon gibi mekânlar, malların vitrini olarak kullanılmaktadır. Burası 200m² olup, sekizgen biçimli üstü kapalı iç boşluğu ile iki katlı bir yapıdır. Kapanabilen üç adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Geçmiş zamanlarda burada halı ve kumaş tiicareti yapılmaktaydı. Günümüzde altın ve mücevherat alınıp satılmaktadır.

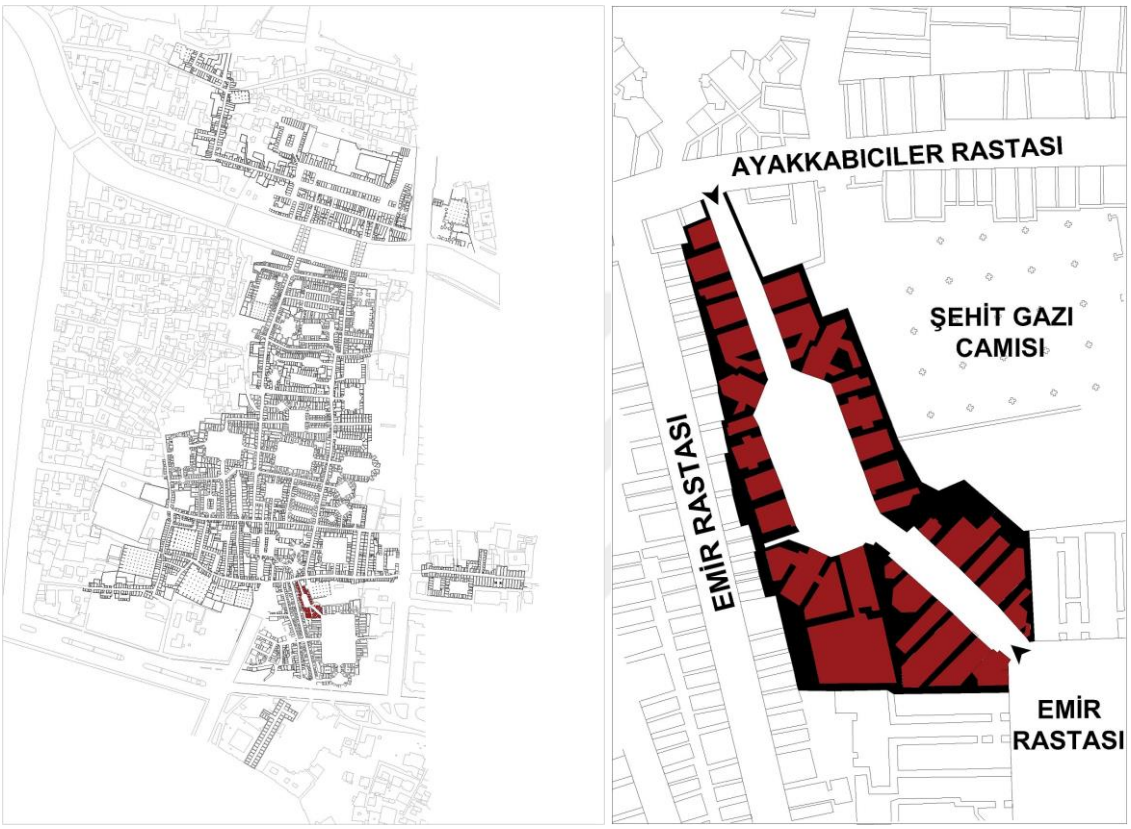
Şekil 3. 52 Güney Emir timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

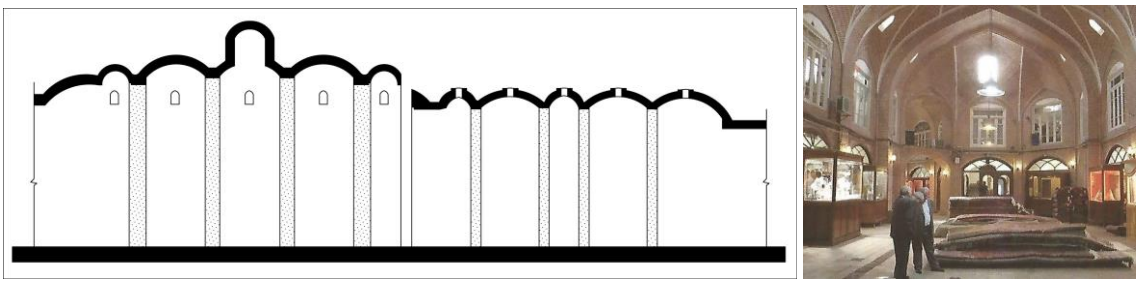
Şekil 3. 53 Güney Emir timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

2-KUZEY EMİR TİMÇESİ

Köşeleri pahlı olan bu dikdörtgen timçe 165m² alana sahip olup, giriş dalanları yaklaşık 20m uzunluğundadır. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Eskiden sadece halı timçesi olan Kuzey Emir Timçesi'nde günümüzde altın alışverişi yapılmaktadır.

Şekil 3. 54 Kuzey Emir timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

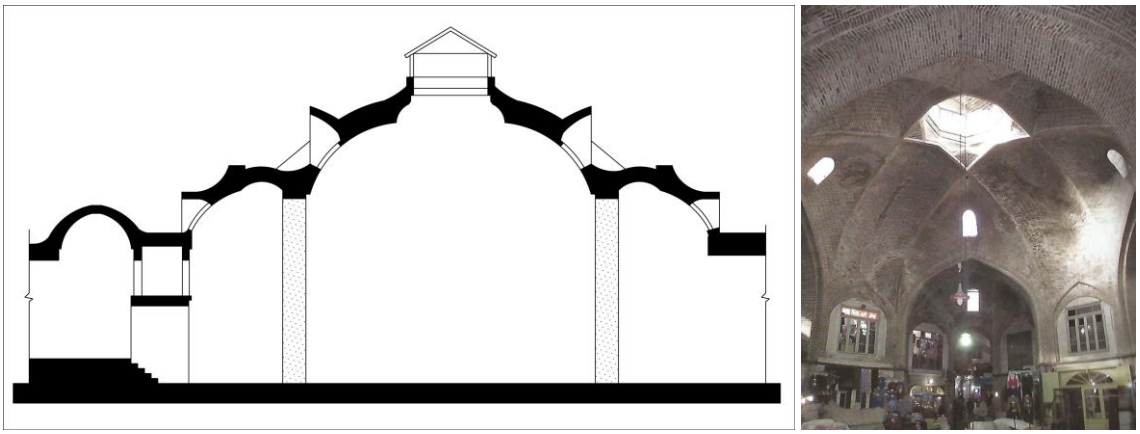
Şekil 3. 55 Kuzey Emir timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

3-BÜYÜK ŞEYH KAZEM TİMÇESİ

İki katlı ve dükkânlarla çevrili üstü kapalı bir meydanı bulunmaktadır. Yaklaşık 130m² alanındadır. Kapanabilen dört adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Geçmişten günümüze tekstil ve kumaş ticareti devam etmektedir.

Şekil 3. 56 Büyük Şeyh Kazem timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

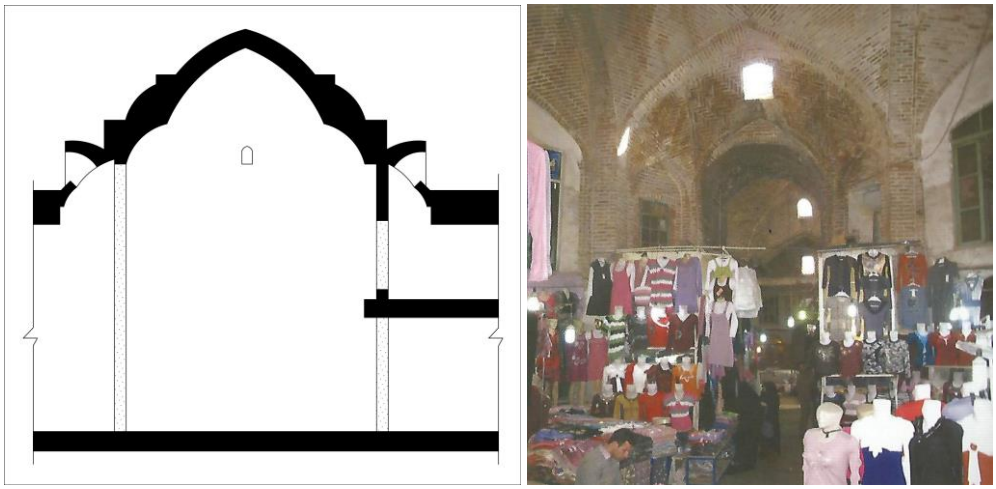
Şekil 3. 57 Büyük Şeyh Kazem timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

4-KÜÇÜK ŞEYH KAZEM TİMÇESİ

İki katlı ve 55m² alana sahiptir. Kapanabilen üç adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Geçmiş zamanlarda halı ticareti yapılmaktaydı. Oysa bugün giyim ürünleri satılmaktadır.

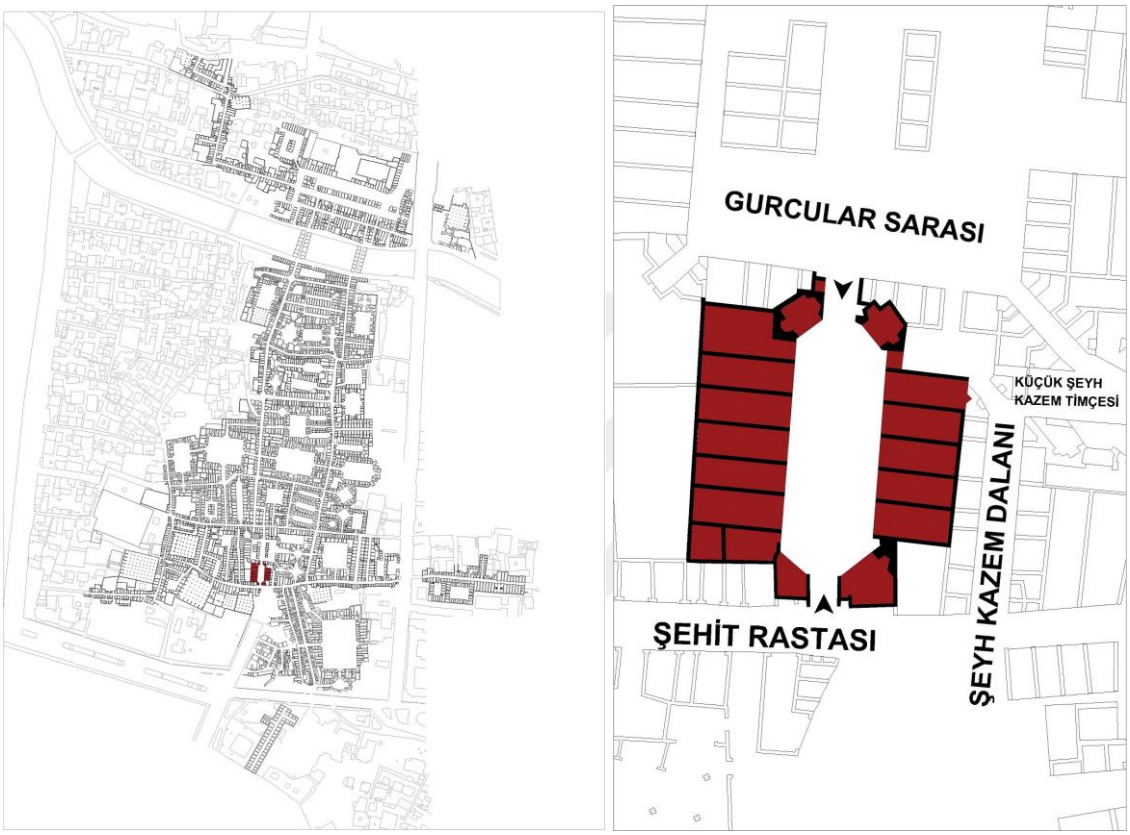
Şekil 3. 58 Küçük Şeyh Kazem timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

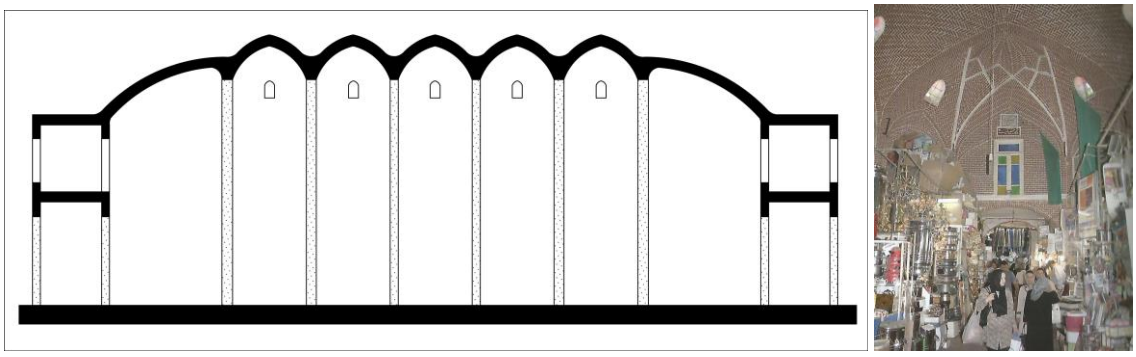
Şekil 3. 59 Küçük Şeyh Kazem timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

5-FETH ALİ TİMÇESİ

Düzgün bir biçime sahip olup, alanı 230m² dir. İç sokağın genişliği 9m, uzunluğu 26m'dir. İki katlı bir yapıdır. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Burada sadece ev eşyası ürünleri satılmaktadır.

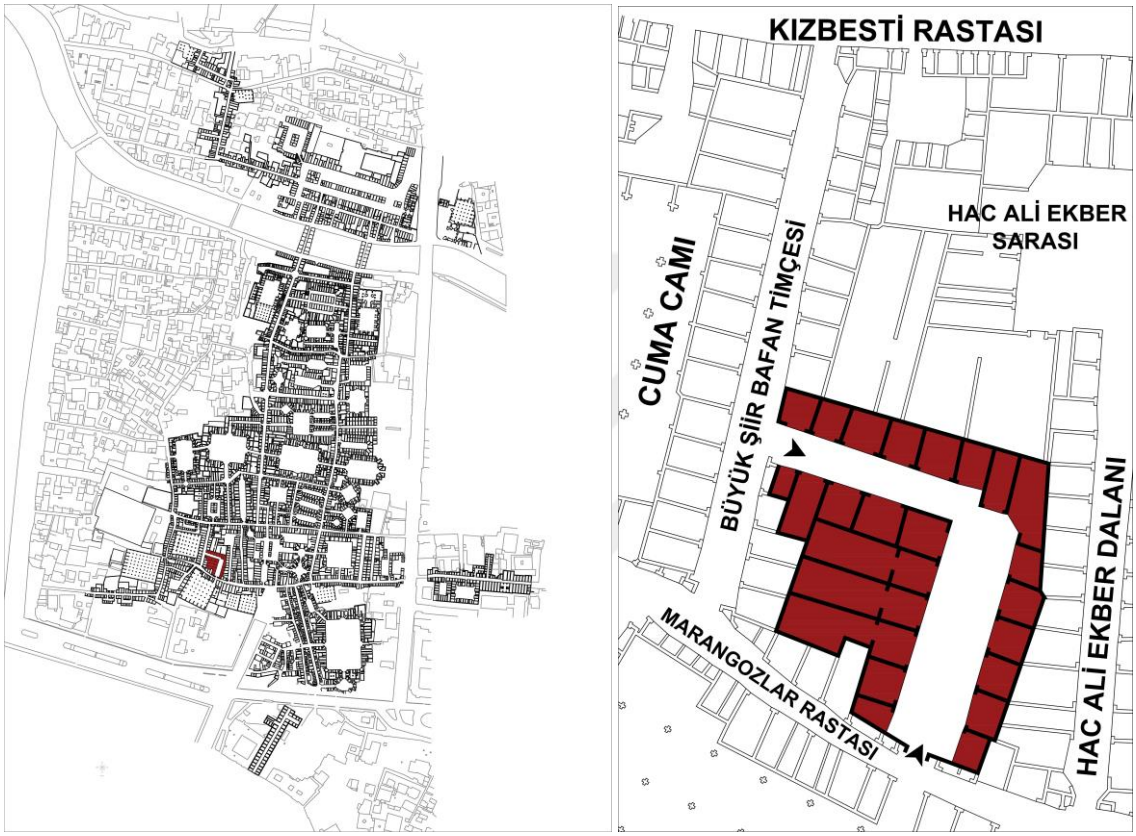
Şekil 3. 60 Feth Ali timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

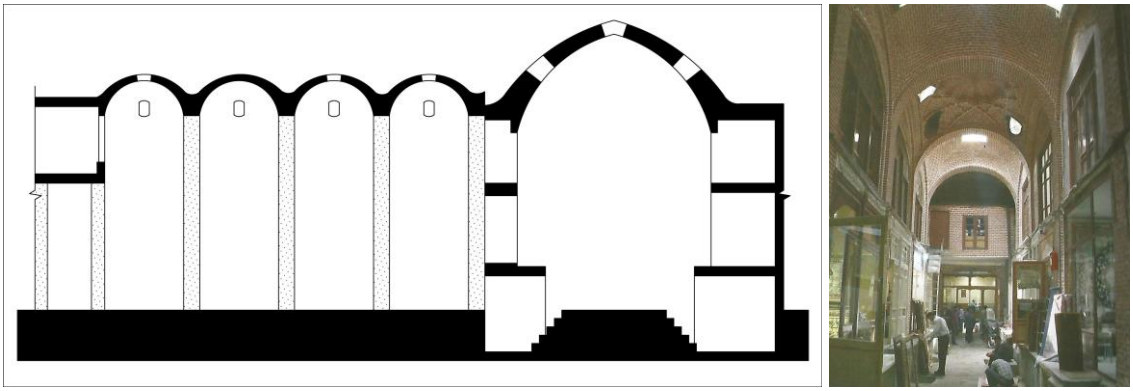
Şekil 3. 61 Feth Ali timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

6-KÜÇÜK ŞİİR BAFAN TİMÇESİ

İki bölümlü olan Küçük Şiir Bafan timçesi kuzey-güney yönü 26m ve diğer bölümü 20m uzunluğundadır. Birimler iki katlıdır. İki bölümün kesişim noktasında büyük tonoz bulunmaktadır. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Geçmiş zamanlarda bir tür ipek kumaşları satılmaktaydı. Günümüzde halı ticareti yapılmaktadır.

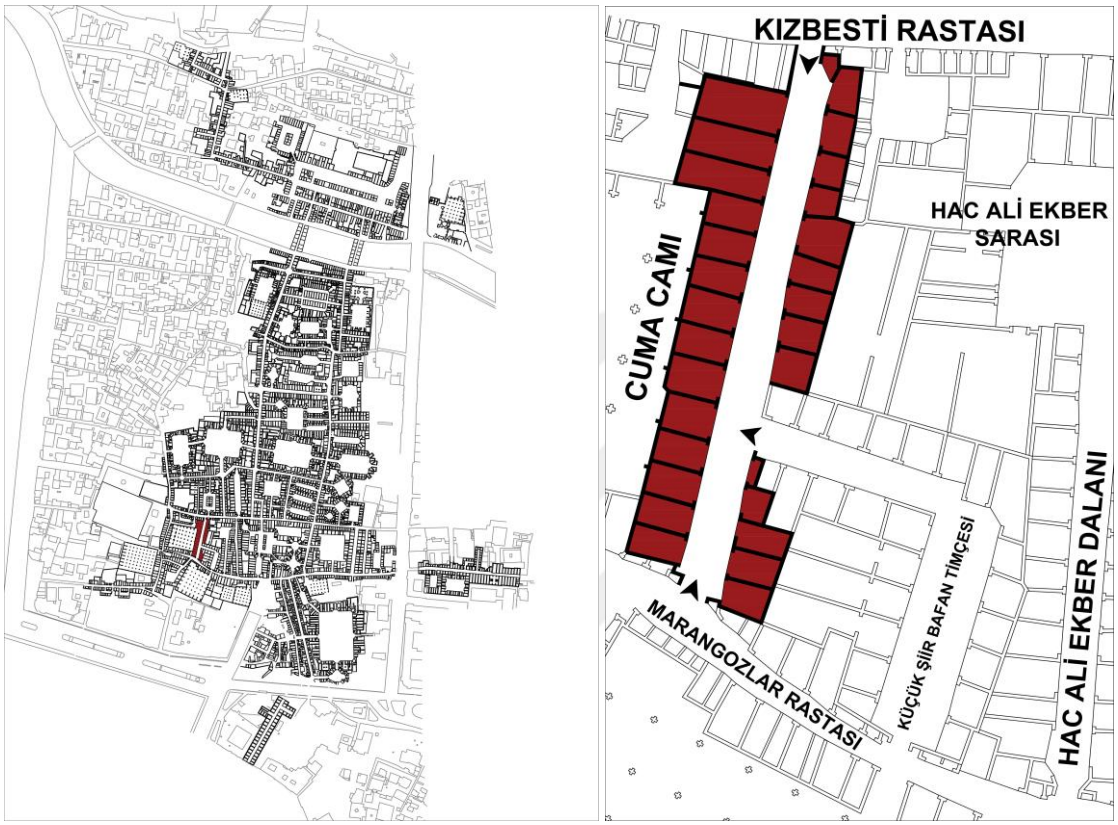
Şekil 3. 62 Küçük Şiir Bafan timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

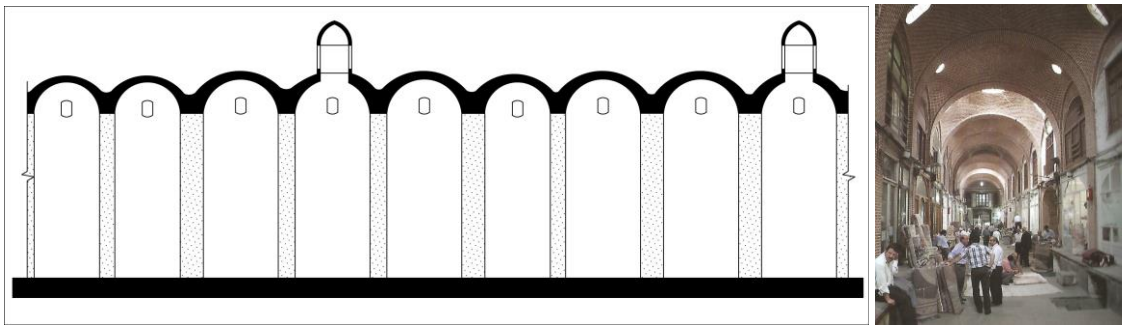
Şekil 3. 63 Küçük Şiir Bafan timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

7-BÜYÜK ŞİİR BAFAN TİMÇESİ

50m uzunluğunda olan Büyük Şiir Bafan timçesi kuzey-güney yönünde uzanmaktadır. Bodrum katıyla birlikte üç katlı olan bu timçenin giriş dükkânları 3 basamakla zeminden ayrılmaktadır. Kapanabilen üç adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Günümüzde halı ticareti yapılmaktadır.

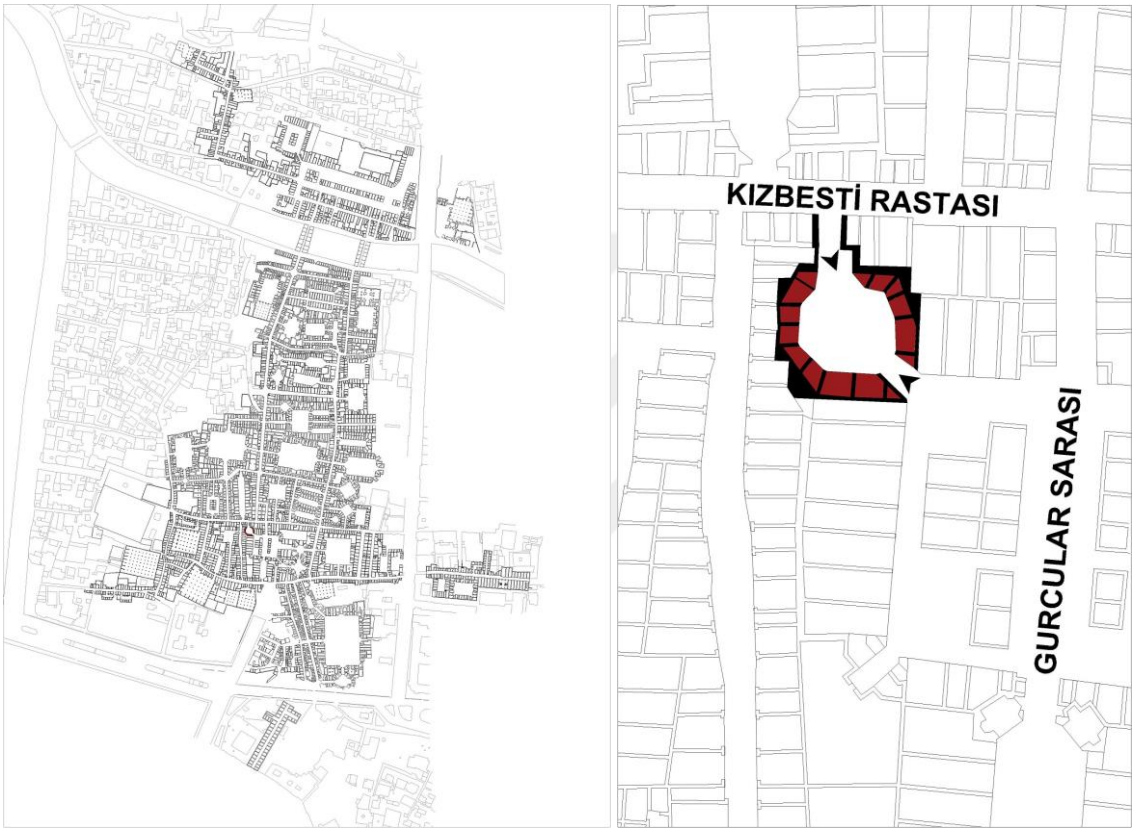
Şekil 3. 64 Büyük Şiir Bafan timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

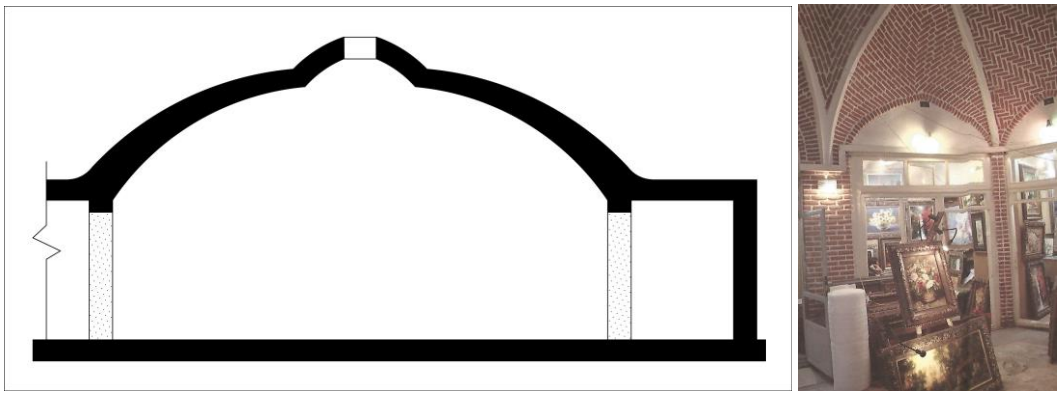
Şekil 3. 65 Küçük Şiir Bafan timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

8-BADEMCİLER TİMÇESİ

Sekizgen biçimli ve tek katlı olan Bademciler Timçesi 210 m² alanındadır. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Geçmişte badem ticareti yapılırken, günümüzde halı ticareti yapan mekânlar ile bağlantısı olması ve badem ticaretinin azalması nedeniyle burası sadece halı timçesi olmuştur.

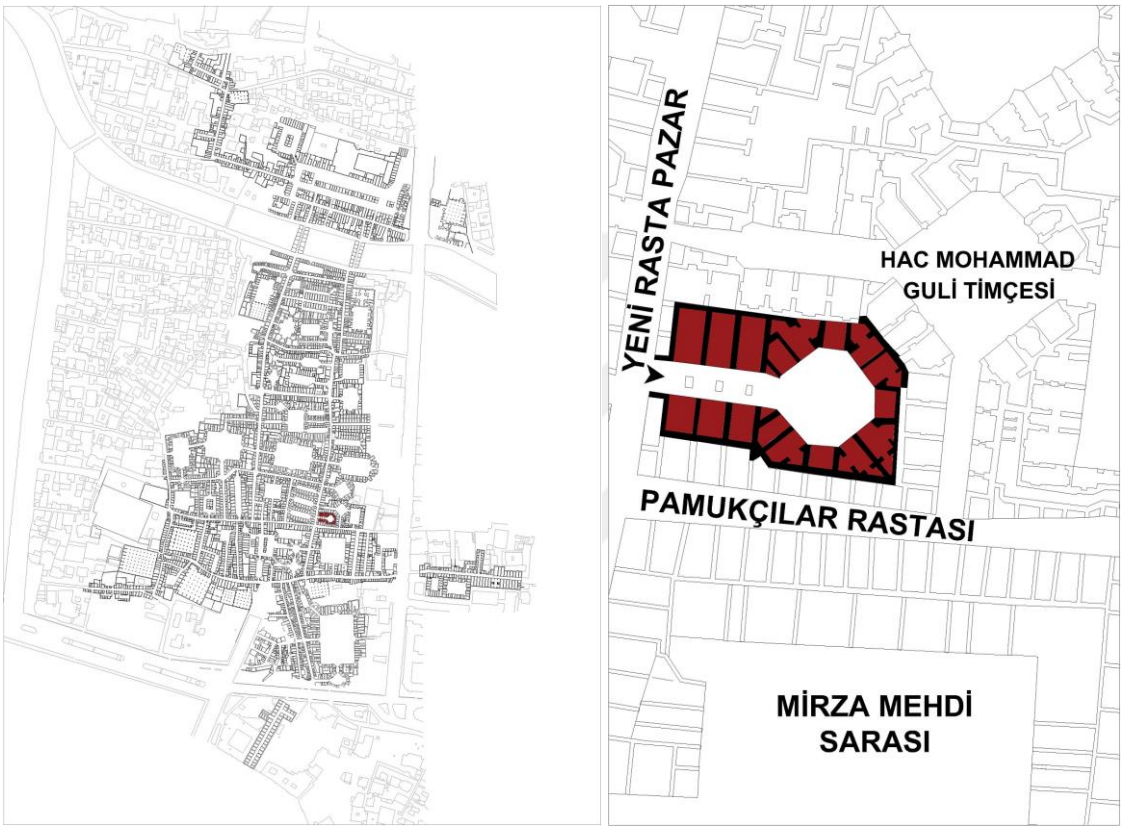
Şekil 3. 66 Bademciler timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

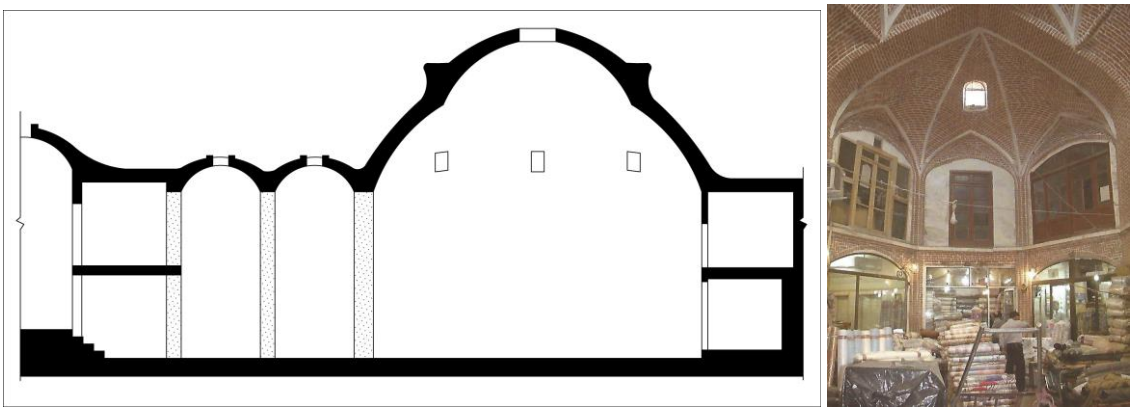
Şekil 3. 67 Bademciler timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

9-HAC TEGİ TİMÇESİ

Hac Tegi, Hac Mohammad Guli ve Hac Sefer Ali timçeleri kapalıçarşının güney doğu bölümünde yer almaktadır. Üç timçe, Abbas Mirza döneminde (12. yüzyıl) inşa edilmiştir. İki katlıdır. Sadece Yeni rasta pazardan giriş yapılmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Dalanı 12m ve sekizgen orta alan yaklaşık 350 m² dir.

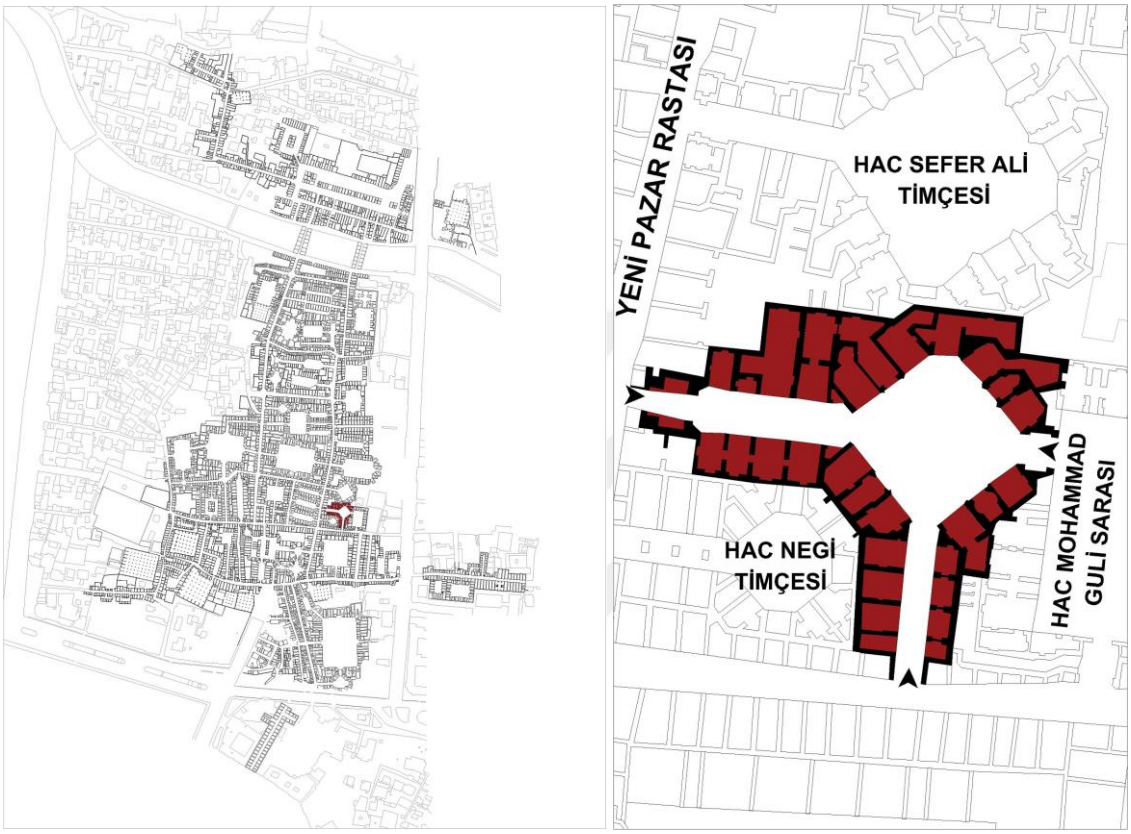
Şekil 3. 68 Hac Tegi timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

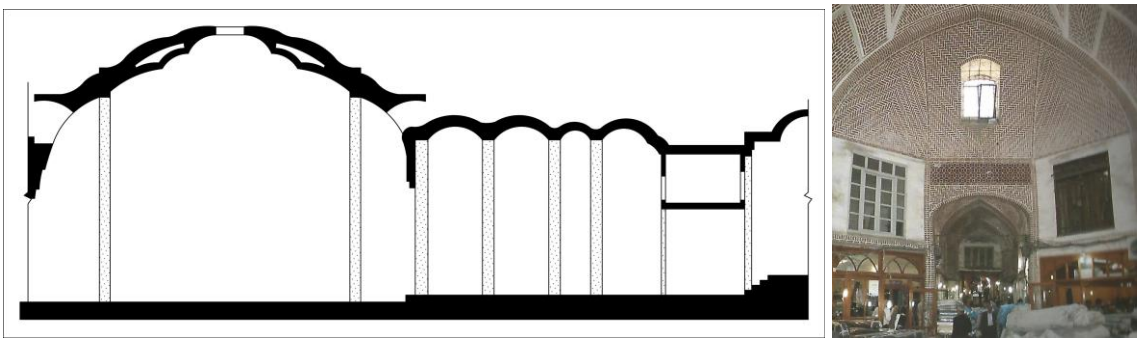
Şekil 3. 69 Hac Tegi timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

10-HAC MOHAMMAD GULİ TİMÇESİ

Bu timçe, aynı isimde olan kervansaray ile kapalıçarşının güney doğusunda yer almaktadır. Düzenli ve iki katlı bir yapıdır. Kapanabilen üç adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Burası eskiden depo olarak kullanılmaktayken, günümüzde kumaş ticareti yapılmaktadır.

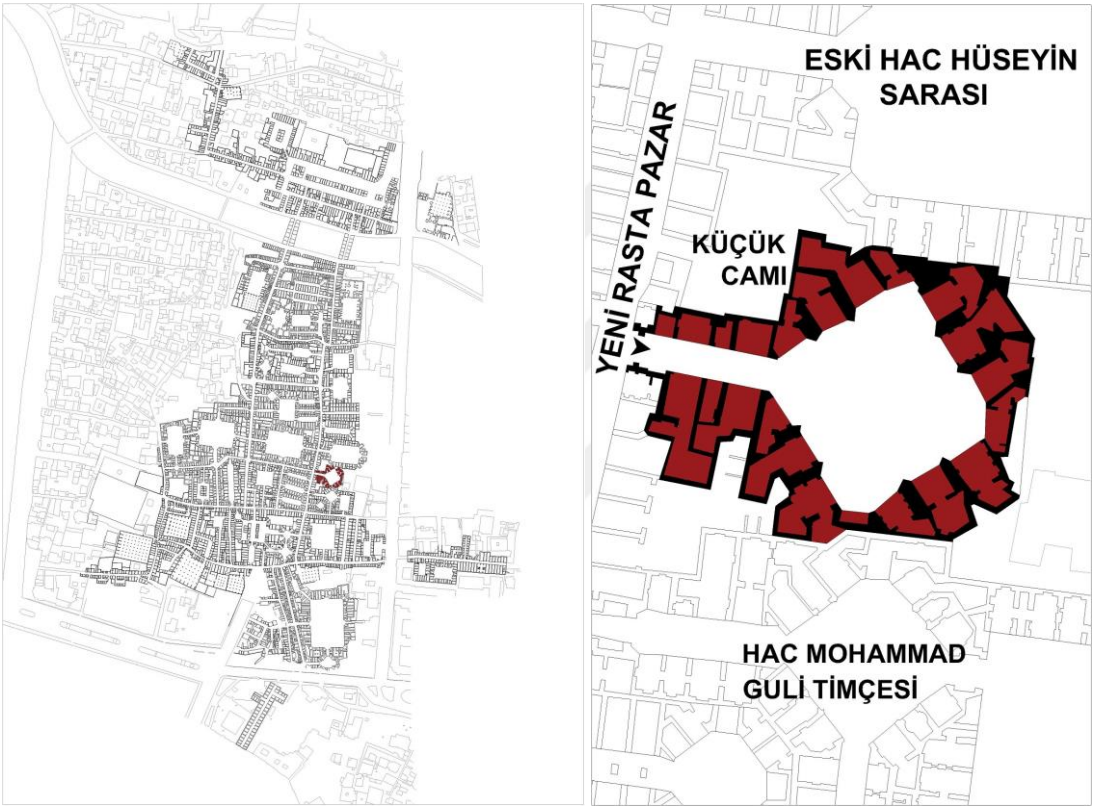
Şekil 3. 70 Hac Mohammad Guli timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

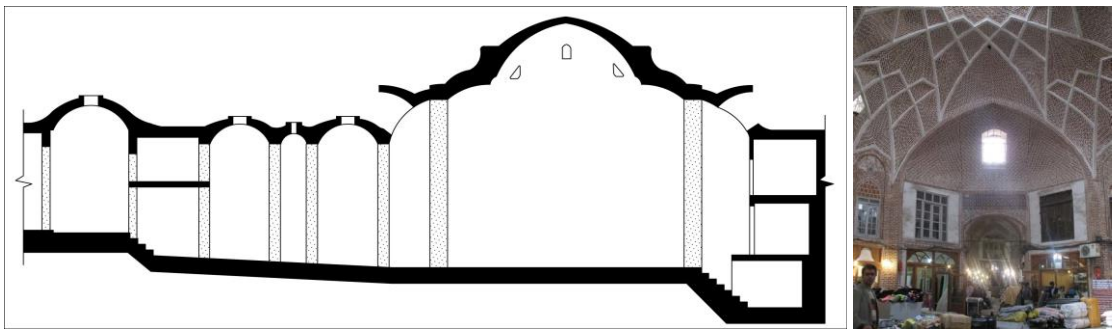
Şekil 3. 71 Hac Mohammad Guli timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

11-HAC SEFER ALİ TİMÇESİ

Başarılı tüccar Hac Sefer Ali, kendi adıyla anılan bir cami ve bu timçeyi inşa ettirmiştir. Burası kapalıçarşının doğu kısmında yer almaktadır. Dört basamakla rasta pazardan ayrılmaktadır. 22 dükkânlı ve bodrum ile beraber 3 katlıdır. Kapanabilen tek adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Bodrum katı günümüzde kullanılmamaktadır. Eskiden halı timçesi iken günümüzde kumaş timçesidir.

Şekil 3. 72 Hac Sefer Ali timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

Şekil 3. 73 Hac Sefer Ali timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

12-Birinci HAC ŞEYH TİMÇESİ

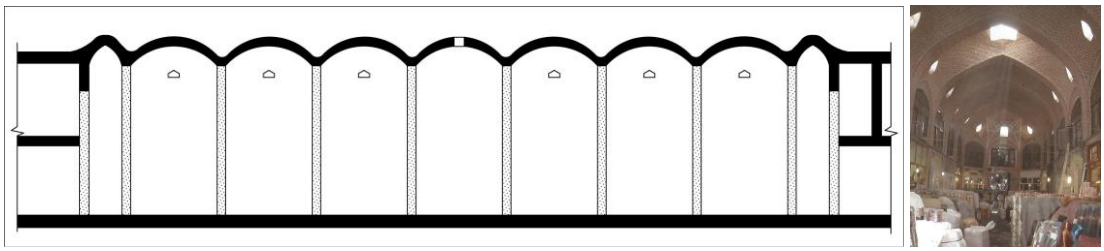
13-İkinciHAC ŞEYH TİMÇESİ

14-Üçüncü HAC ŞEYH TİMÇESİ

Güneyden kuzeye 1.2.3. Hac Şeyh timçelerini, Hac Şeyh Cefer 18. yüzyılda inşa ettiirmiştir. Bu üç timçe batıdan Ebaçı rastası ile Hac Şeyh Dalanı'n ve doğudan Yeni Rasta Pazar'a bağlanmaktadır. Bu timçelerin uzunlukları yaklaşık 35mdir ve 2 katlıdır. Her birinin kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Geçmişten günümüze tekstil ticareti yapılmaktadır.

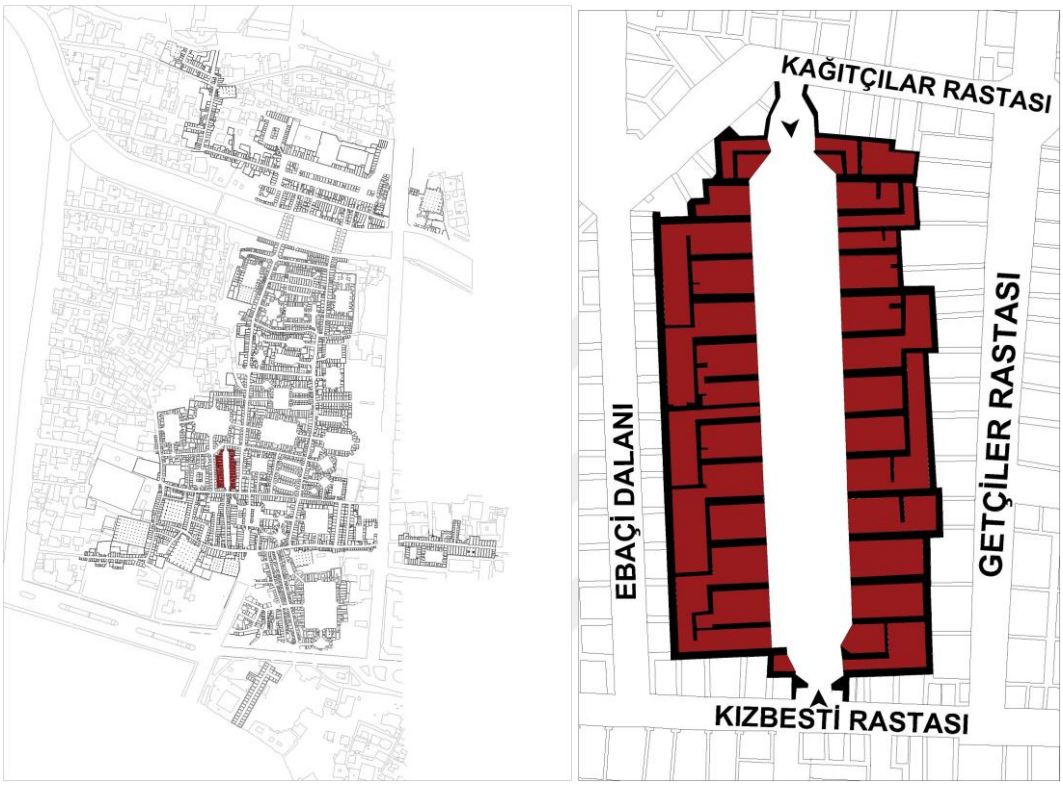
Şekil 3. 74 Hac Şeyh timçeler'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

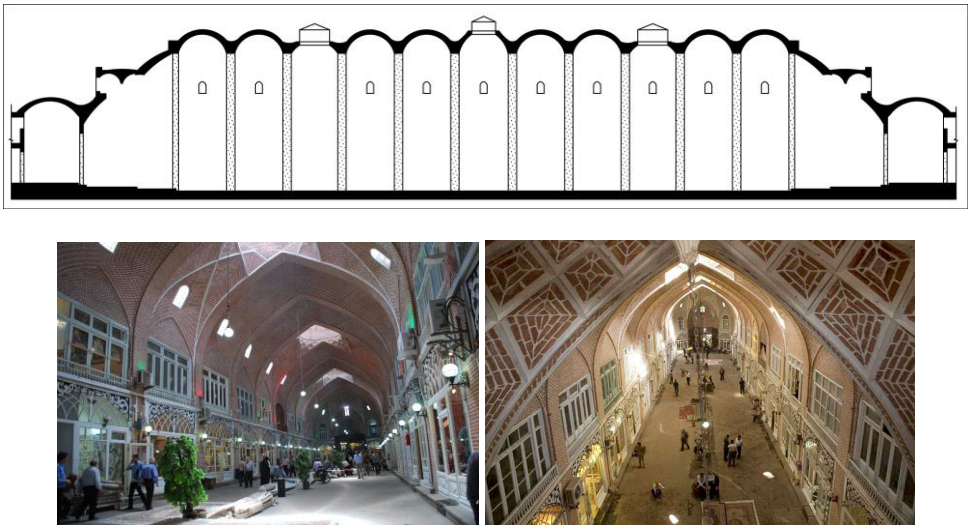
Şekil 3. 75 Hac Şeyh timçeler'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

15-MUZEFFERİYE TİMÇESİ

Tebriz Kapalıçarşısı'nın en geniş ve muhteşem tonozuna sahiptir. Kızbesti rastasının girişinden üç basamakla ayrılmaktadır. İç sokağın köşeleri pahlı ve uzun dikdörtgen biçimindedir. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. İki katlı olan Muzefferiye Timçes'inde sadece halı satışı yapılmaktadır.

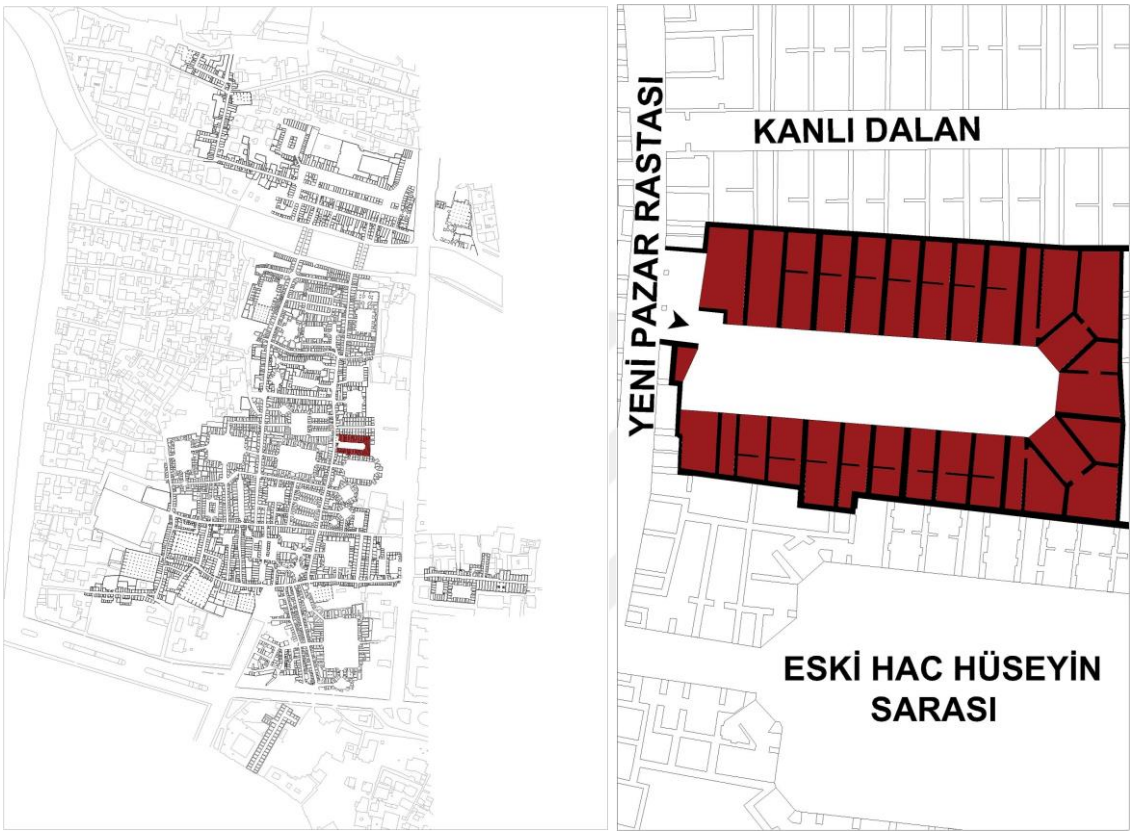
Şekil 3. 76 Muzefferiye timçeler'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır.

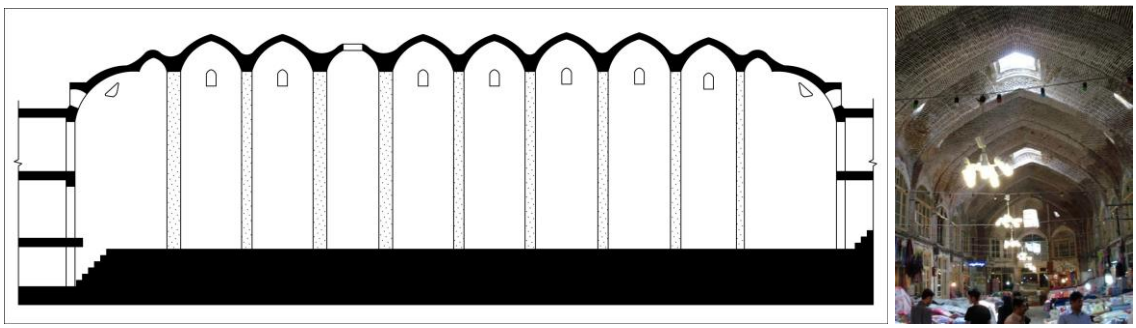
Şekil 3. 77 Muzefferiye timçe'nin kesiti ve Görünümleri, D. Rostamzade

16-KUMAŞÇILAR TİMÇESİ

Kapalıçarşının doğusunda yer alır. Kapanabilen tek girişi vardır ve batıdan yeni rasta pazardan dört basamakla ayrılmaktadır. Pahlı kenarları ile dikdörtgen şeklinde olan kumaşçılar timçesi, dalan biçimindedir. İki katlı bir yapıdır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Günümüzde giyim ürünleri satılmaktadır.

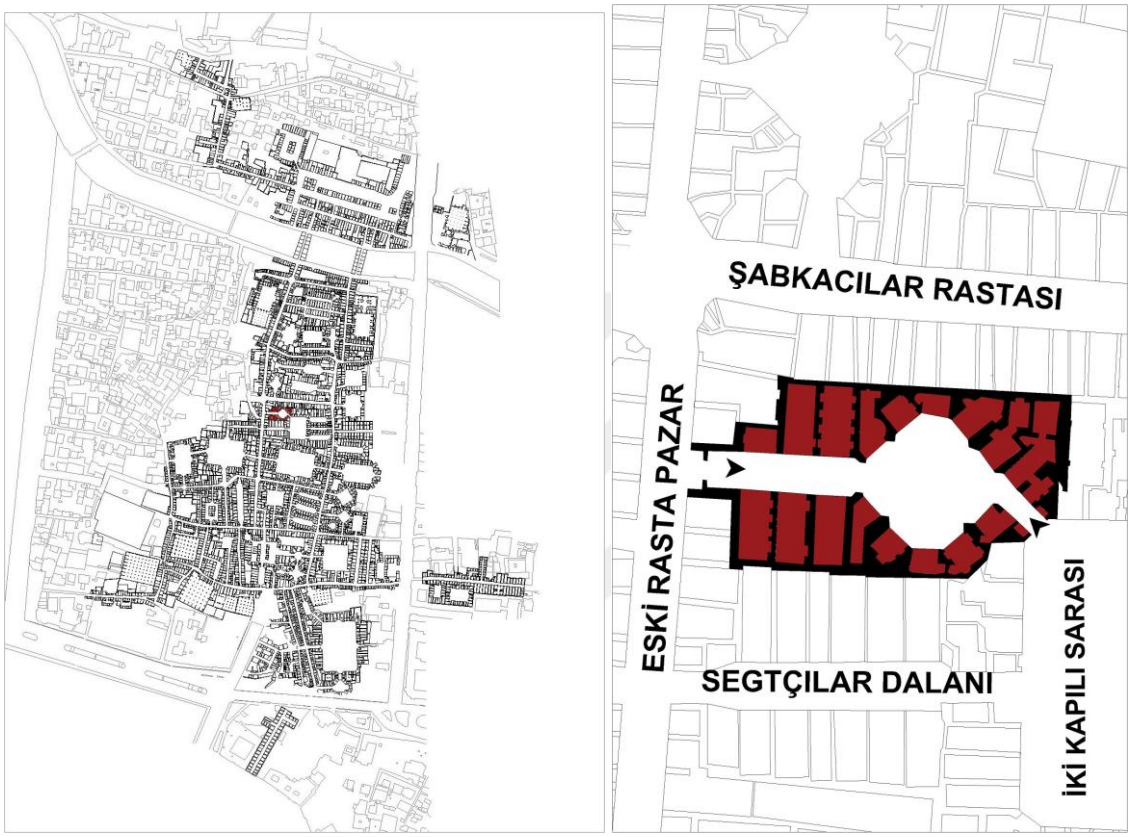
Şekil 3. 78 Kumaşçılar timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

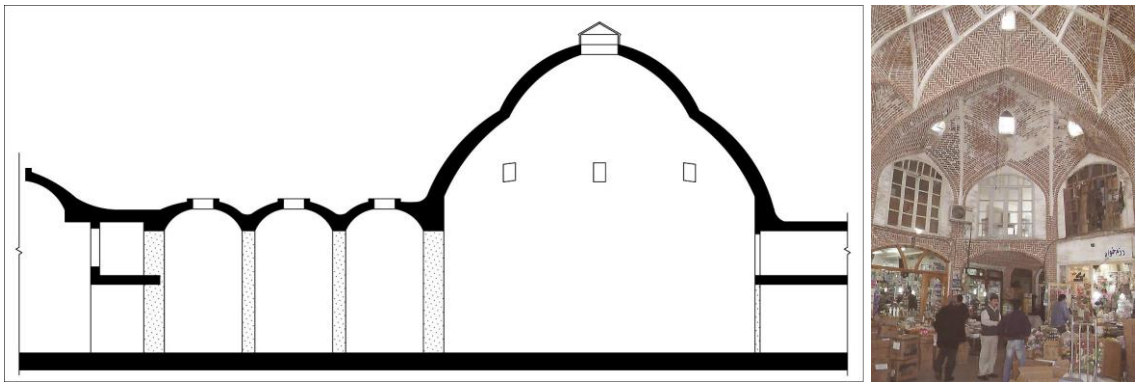
Şekil 3. 79 Kumaşçılar timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

17-HAC RAHİM TİMÇESİ

Bu timçe batıdan eski rasta pazara ve doğudan iki kapılı saraya bağlanmaktadır. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. İki katlı olan Hac Rahim timçesi'nde eskiden halı ticareti yapılırdı. Günümüzde kozmetik ürünleri ve tuhafiye dükkânları bulunmaktadır.

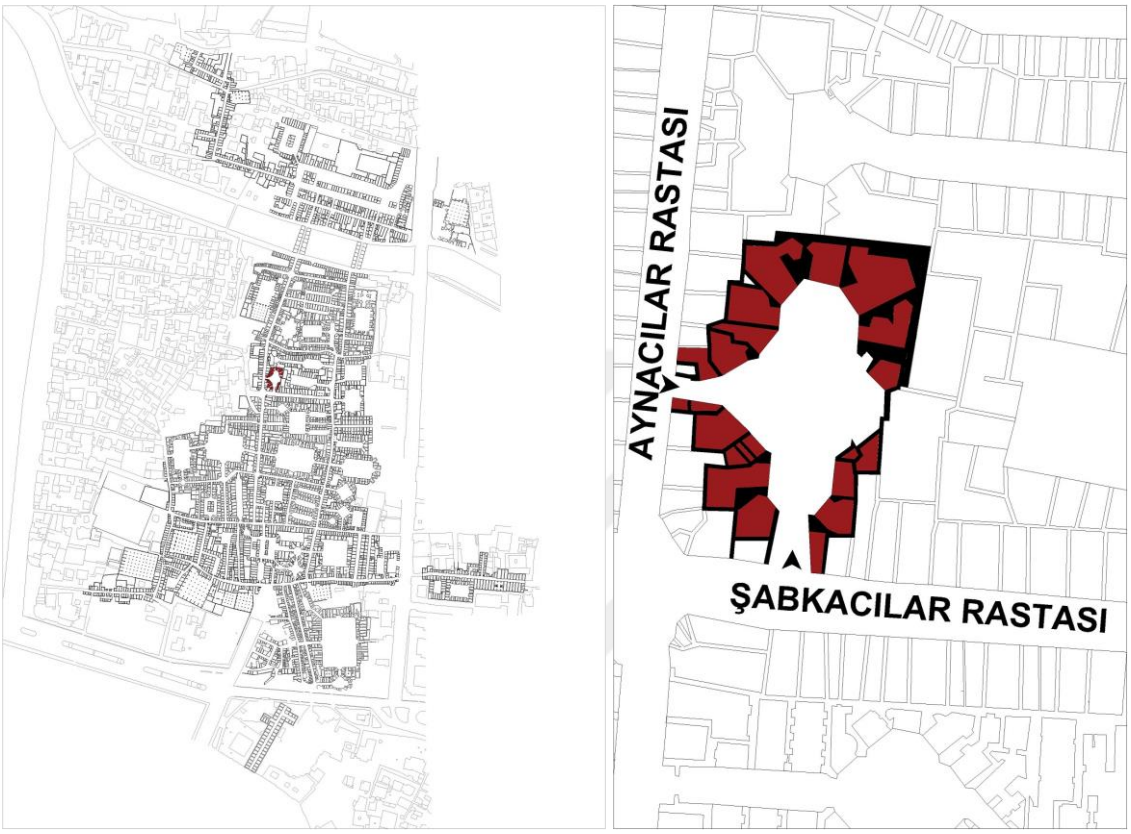
Şekil 3. 80 Hac Rahim timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

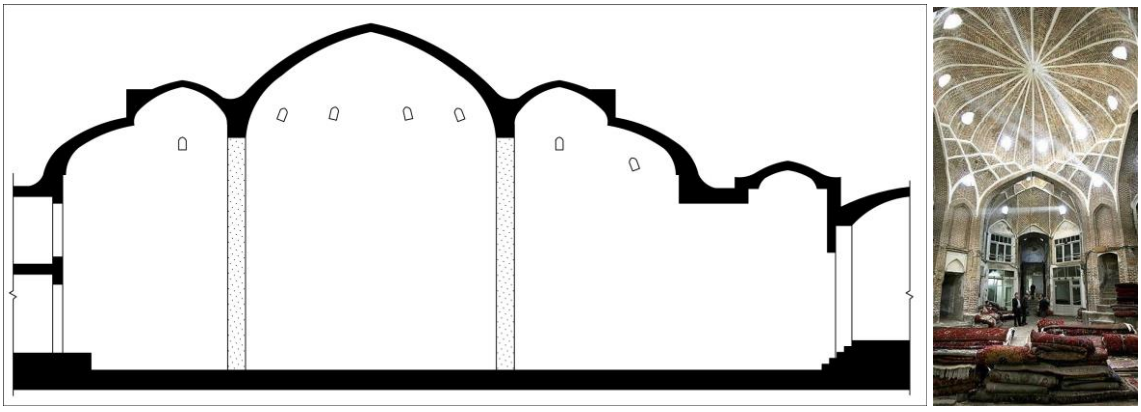
Şekil 3. 81 Hac Rahim timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

18- MELEK TİMÇESİ

İki katlıdır. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Geçmiş zamanlarda deri ve döviz ticareti yapan dükkânlar bulunmaktaydı. Bugün ise halı ticareti yapılmaktadır.

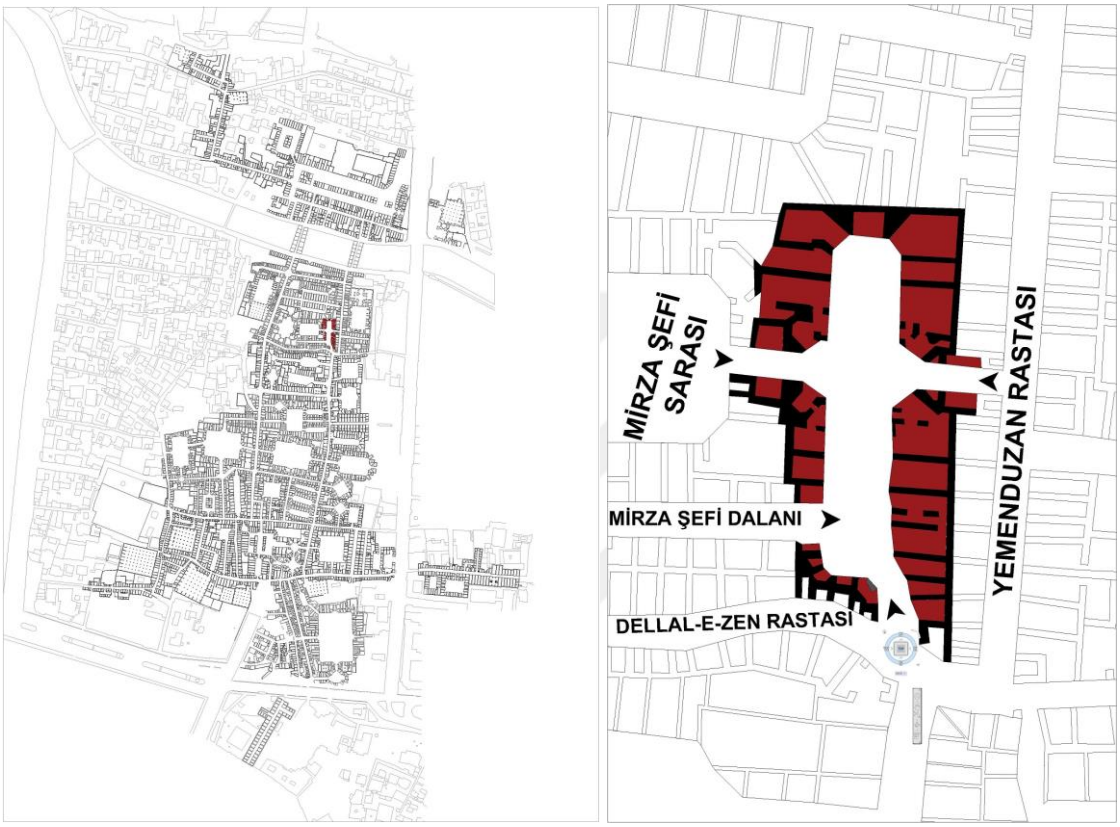
Şekil 3. 82 Melek timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

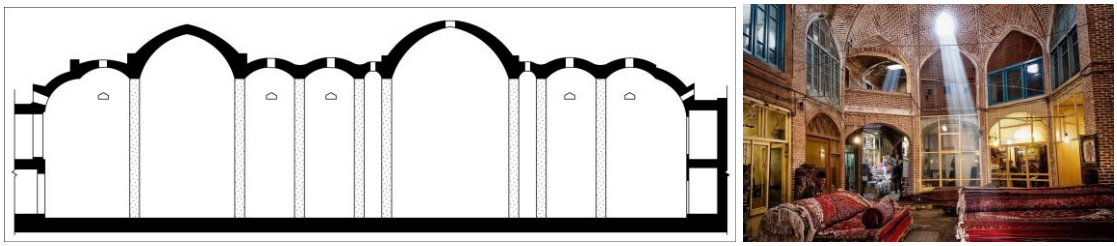
Şekil 3. 83 Melek timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

19-MİRZA ŞEFİ TİMÇESİ

Burası, Mirza Şefi sara ve dalan ile kapalıçarşının güneyinde tam bir kompleks oluşturmaktadır. Uzun dikdörtgen ve köşeleri pahlı biçimlidir. Kapanabilen dört adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. İki katlı olan dükkânlarda halı alışverişi yapılmaktadır.

Şekil 3. 84 Mirza Şefi timçe'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

Şekil 3. 85 Mirza Şefi timçe'nin kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

Dalanlar:

Dalanlar, boyut olarak daha küçük sokaklar ve ana mekanlar arasında bağlantı rolüne sahiptir. Örneğin, kervansaray ve timçeler gibi sakin ve içe dönük mekânları, kalabalık rastalara bağlamaktadır. Ticari ve hizmet işlevi olan dalanlarda mal alışverişi yapılmaktadır. Tebriz kapalıçarşı dalanları genelde 10m yüksekliğe sahiptir. Oysa rastaların yüksekliği 5-6 metreden fazla değildir. Tebriz kapalıçarşısı'nın dalanları aşağıdaki gibidir.

1-Birinci Hac Gasim Dalanı ve 2-İkinci Hac Gasim Dalanı; Pamukçılar ve Ayakkabıcılar rasta'sını birbirine bağlayan paralel iki dalandır.

3-Şeyh Kazem Dalanı; Şeyh Kazem Timçesi ve Anıt Rasta'sını birbirine bağlamaktadır.

4-Hac Ali Ekber Dalanı; Hac Ali Ekber Sarayı, Şehit Rasta'sına bağlamaktadır.

5-Hac Şeyh Dalanı; Hac Şeyh Timçeleri, Mirza Mohammad Sarayı, Kızbesti ve Sara Can Rasta'sını birbirine bağlamaktadır.

6-Mirza Mohammad Dalanı; Kızbesti ve Hac Şeyh Rasta'sını, Mirza Mohammad Saraya bağlar.

7-Ebaçi Dalanı; Kızbesti ve Telisçiler Rasta'sını birbirine bağlar.

8-Mir Hasan Dalanı; Cami Rastası ve Mir Hassan sarayı birbirine bağlar.

9-Sagtçılar Dalanı; İki Kapalı Sarayı, Eski Rasta Pazar'a bağlamaktadır.

10-Kanlı Dalanı; Hac Seyyit Hüseyin sarayı, Eski Rasta Pazar'a bağlamaktadır.

11-Mirza Celil Dalanı; Aynacılar Rasta'sını, Mirza Celal Saray'ına bağlamaktadır.

12-Mirza Şefi Dalanı; Mirza Şefi Sarayı ve Timçesini, Küçük Dellalezen Rasta'sına bağlar.

13-Ağa Dalanı; Yemeni Duzan Rasta'sını, dişarıya bağlamaktadır.

14-Mitkalçı Dalanı, 15-Orta Dalanı, 16-Kumpanı Dalanı; İki Kapılı Sarayı, Yeni Rasta Pazar'a bağlamaktadır.

17-Han Dalanı; Yeni Rasta Pazar'ı, dışarıya bağlamaktadır.

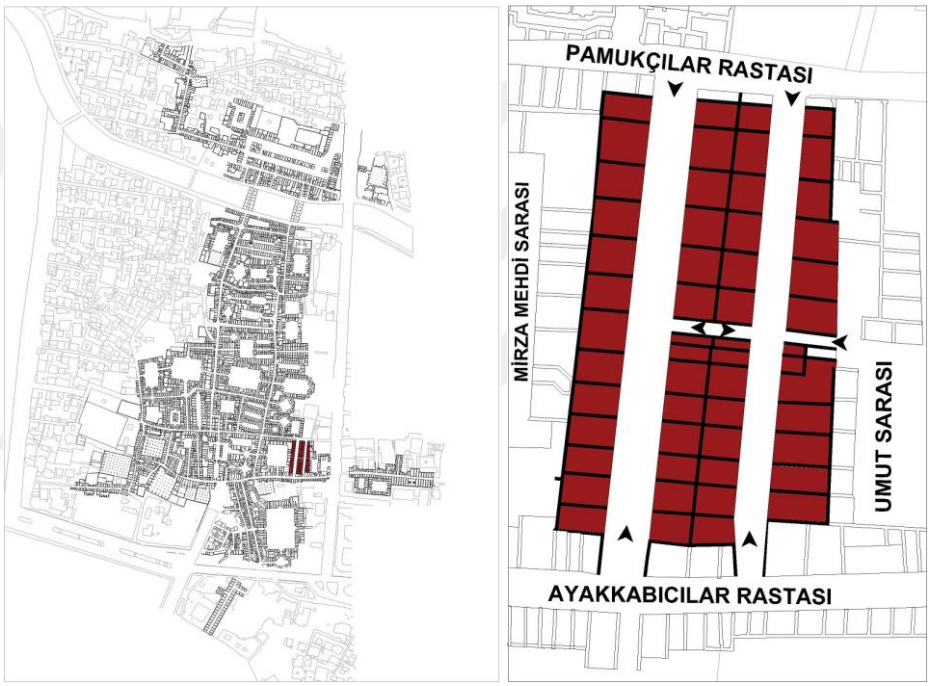

Şekil 3. 86 Tebriz kapalıçarşı dalanları, D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

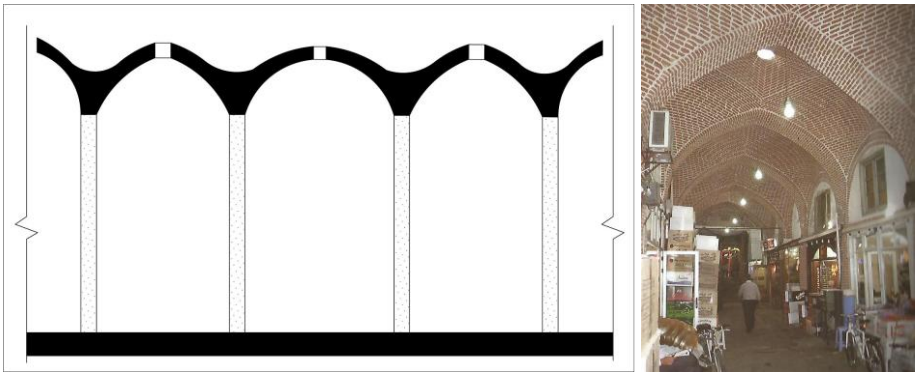
1-Birinci HAC GASİM DALANI

2-İkinci HAC GASİM DALANI

Ayakkabıcılar ve pamukçular rastaların arasında yer alan 1. ve 2. Hac Gasim dalanları aynı biçime sahiptir. Doğuda dalan 1.Hac Gasim ve batıda dalan 2. Hac Gasim bulunmaktadır. Birbirlerine dar bir sokak ile bağlanmaktadırlar. Her birinin kapanabilen üç adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Dükkânlar düzenli, tonozlar arasında ve 2 katlıdır. Bazı kısımlarda bodrum kat mevcuttur. Genellikle deri ve ayakkabı malzemeleri satılmaktadır.

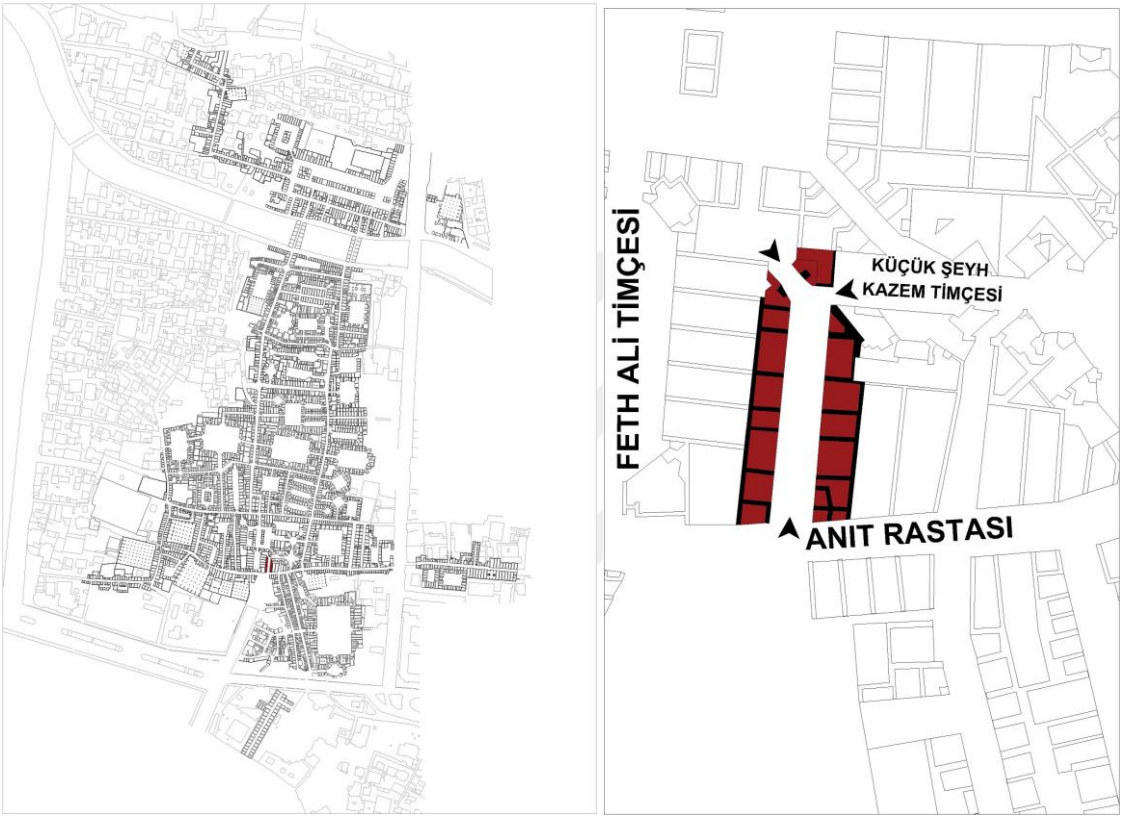
Şekil 3. 87 1. ve 2.Hac Gasim dalanlar'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

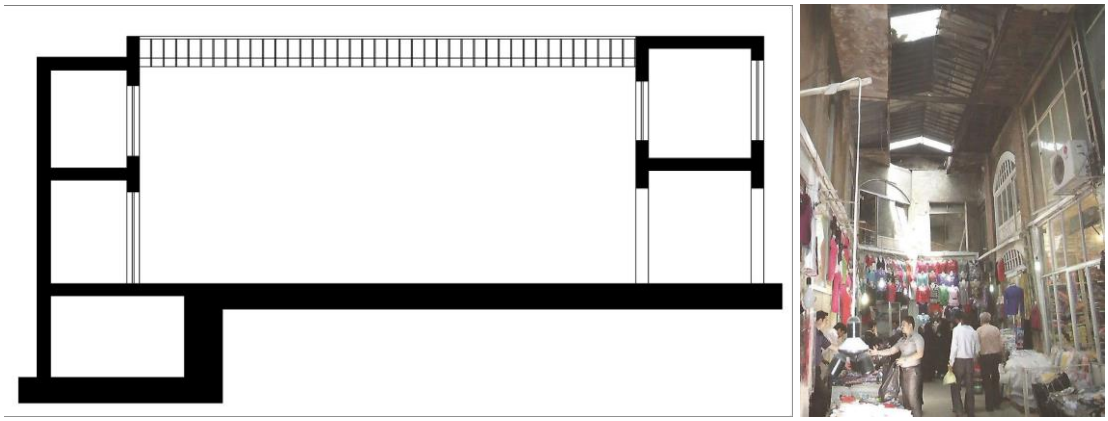
Şekil 3. 88 1. ve 2.Hac Gasim dalanlar'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

3-ŞEYH KAZEM DALANI

Küçük bir dalan olan Şeyh Kazem Dalanı kapalıçarşının güneyinde ve Firdevsî Caddesi'nin sonunda yer almaktadır. Bu dalan 25m uzunluğunda, kuzey-güney yönündedir. Genişlik olarak 390m dir. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Üç katlı olan bu dalan sadece zemin katında yün ve ip alışveriş yapılmaktadır. Üst ve bodrum katlar depo olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3. 89 Şeyh Kazem dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

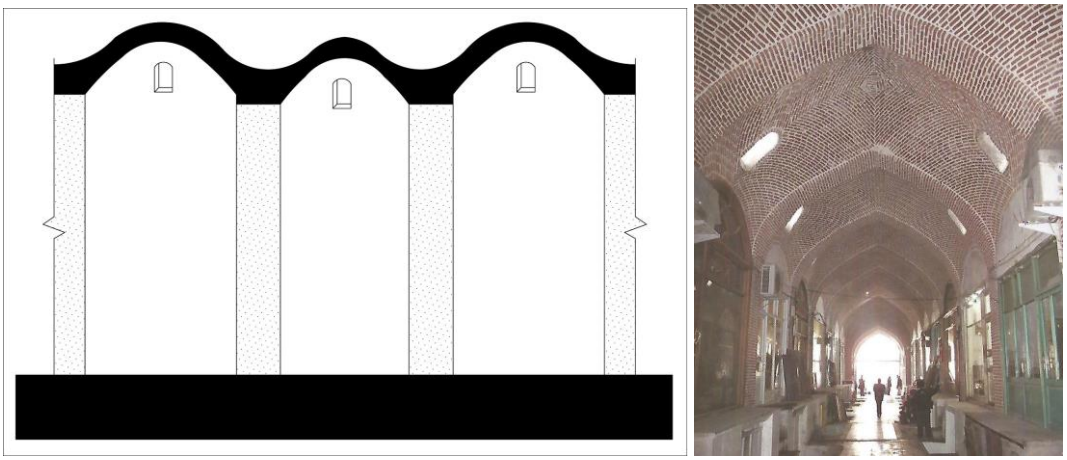
Şekil 3. 90 Şeyh Kazem dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

4-HAC ALİ EKBER DALANI

Marangozlar rastasından başlayıp Hac Ali Ekber sarayına kadar uzanmaktadır. Uzunluk olarak 48m ve 3.80m genişliğe sahiptir. Buradaki tüm giriş katlarına 3-4 basamak ile ulaşılmaktadır. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Bu dalanda halı dokuma ve tablo ticareti yapılmaktadır.

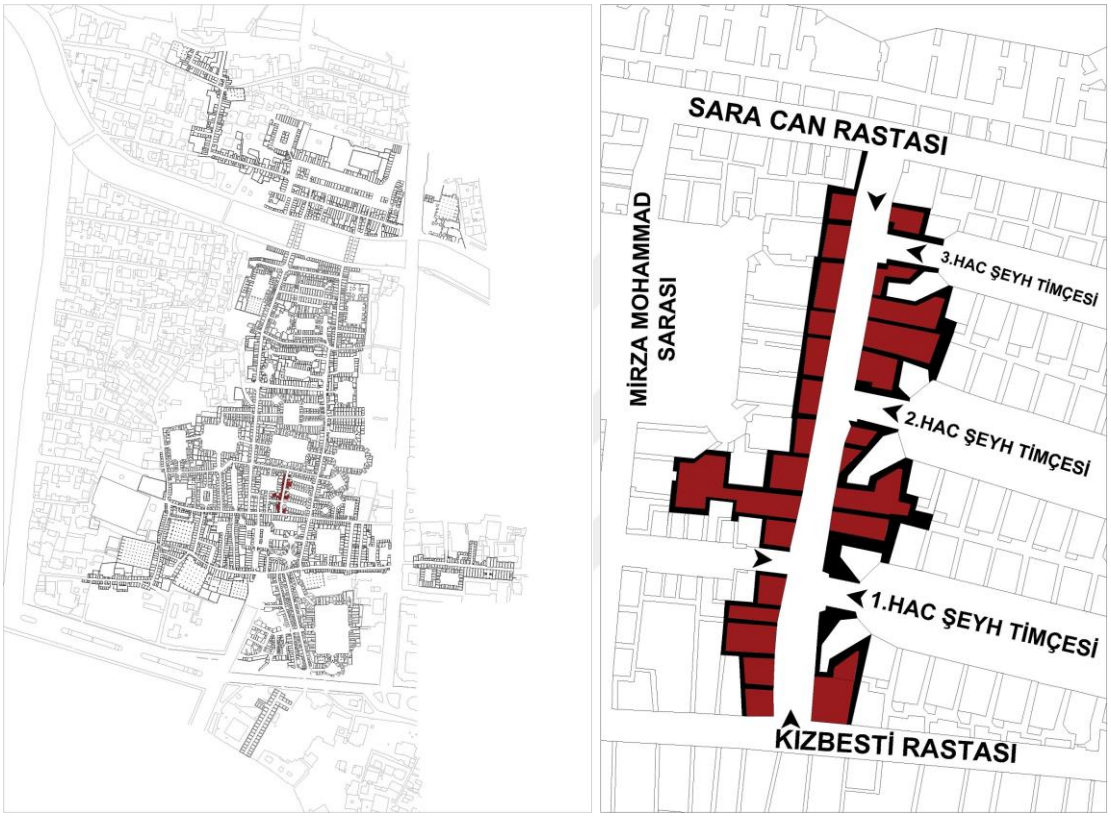
Şekil 3. 91 Hac Ali Ekber dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

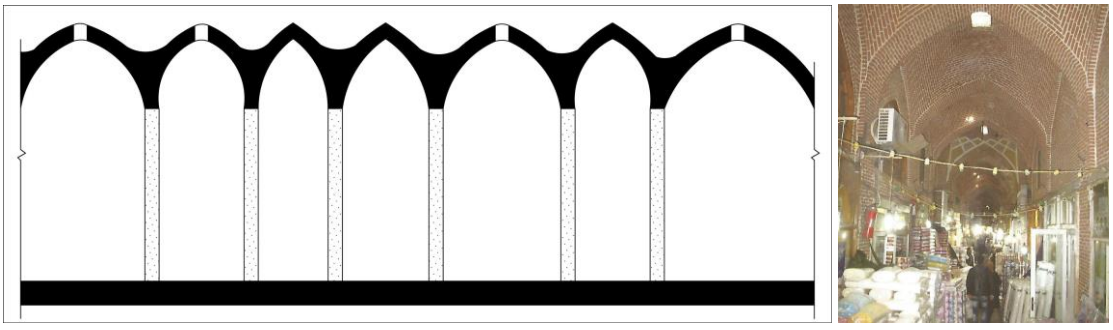
Şekil 3. 92 Hac Ali Ekber dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

5-HAC ŞEYH DALANI

Ünlü tacir Hac Şeyh Cefer Gezvini bu dalanın kurucusu sayılmaktadır. O yüzden Hac Şeyh ismini taşımaktadır. Doğu tarafında olan 1, 2 ve 3. Hac Şeyh timçeleri, bu dalana canlılık ve hareketli bir ekonomi kazandırmıştır. Kapanabilen altı adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Burada kumaş ve perde ticareti yapılmaktadır.

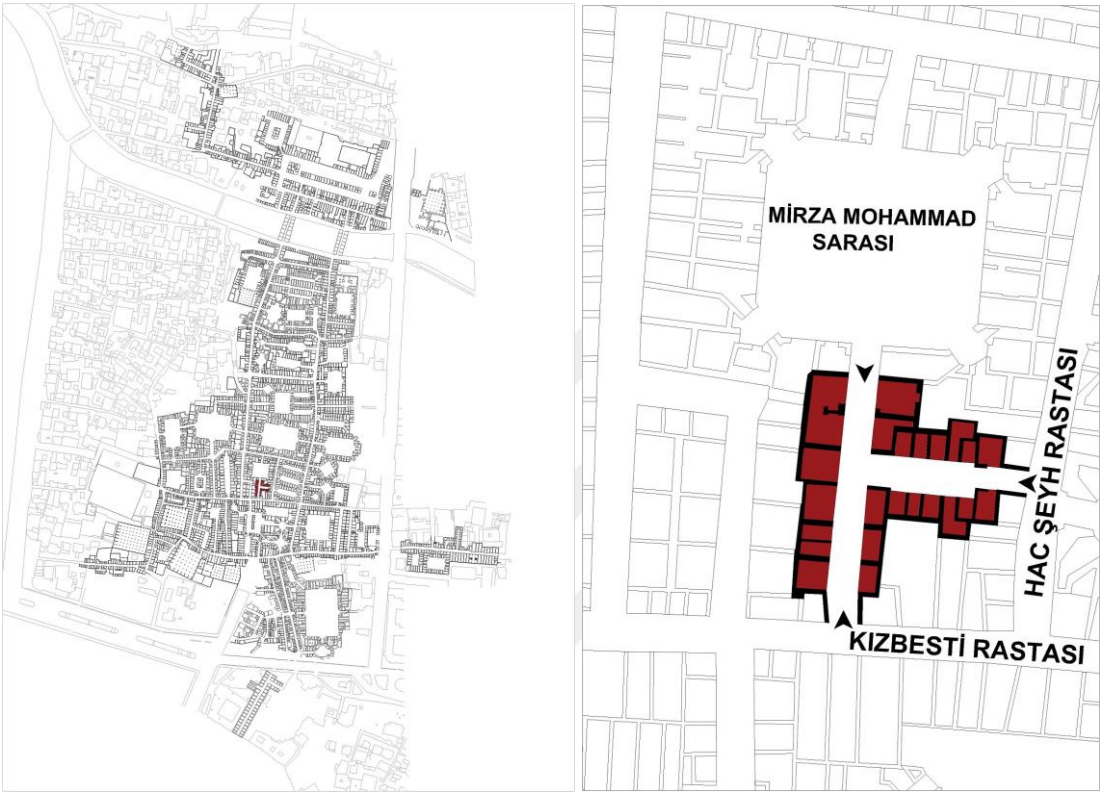
Şekil 3. 93 Hac Şeyh dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

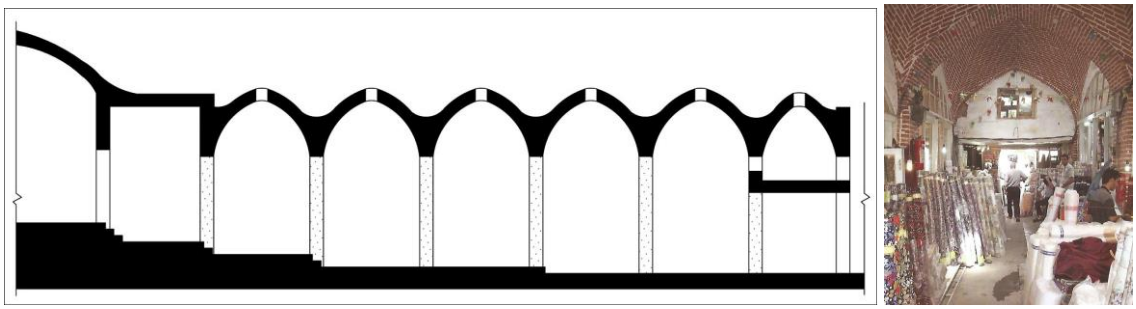
Şekil 3. 94 Hac Şeyh dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

6-MİRZA MOHAMMAD DALANI

Bu dalan, kapalıçarşının hemen hemen orta kısmında yer almaktadır. Kendi içinde kademelenmektedir. Kapanabilen üç adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Eskiden giyim dükkânları olan bu dalanda günümüzde kumaş ticareti yapılmaktadır.

Şekil 3. 95 Mirza Mohammad dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

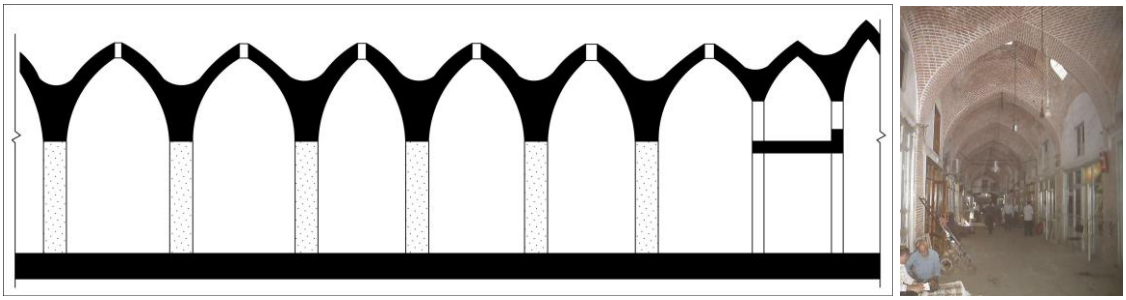
Şekil 3. 96 Mirza Mohammad dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

7-EBAÇİ DALANI

Ebaçı dalanı, 50m uzunluğundadır. Yeterli genişliğe sahip olmasına rağmen, dükkân sahipleri dükkânlarının önlerini sergi alanı olarak kullanmamaktadırlar. Bu da yayalara konforlu bir alışveriş olanağı sağlamaktadır. Ayrıca, oldukça simetrik bir düzendedir. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Eskiden eba (cübbe) alışverişi yapılırken günümüzde yün, ip ve halı ticareti yapılmaktadır.

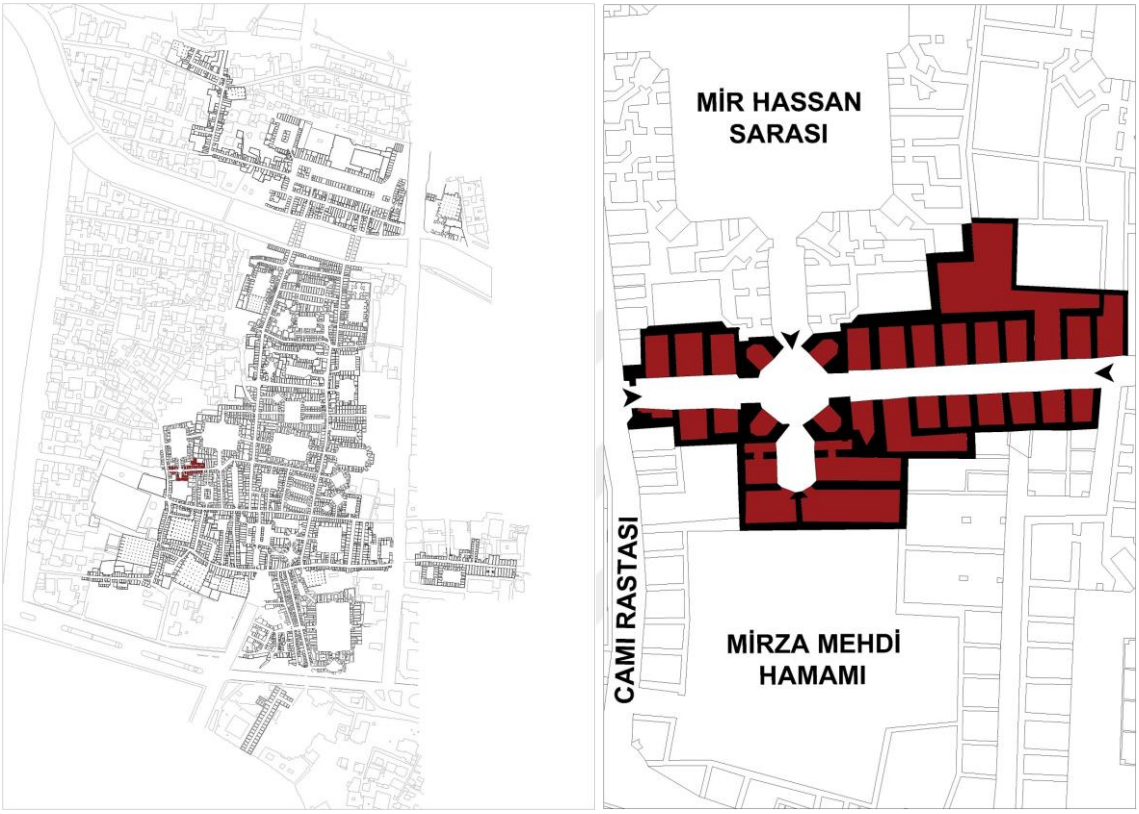
Şekil 3. 97 Ebaçi dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

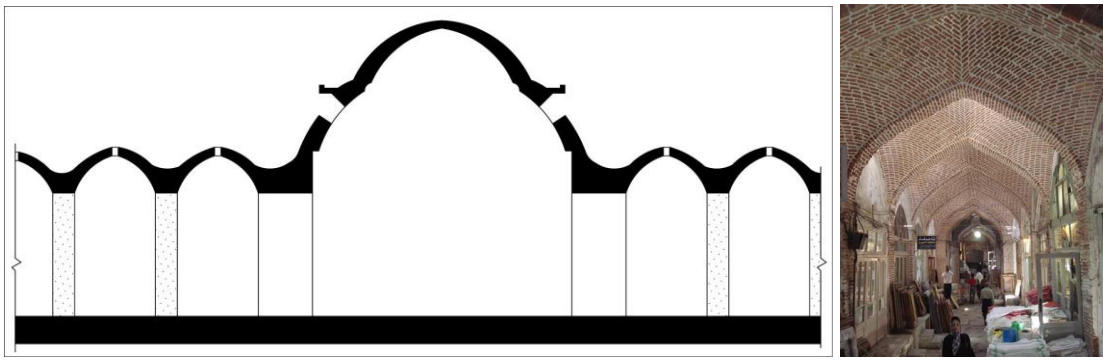
Şekil 3. 98 Ebaçi dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

8-MİR HASAN DALANI

Mi Hasan timçesi ve Ebaçi rastasını birbirine bağlayan dalandır. Dolaylısıyla bağlayıcı bir rolü vardır. 50m uzunluğa sahiptir. Kapanabilen üç adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Burada kuruyemiş, ip ve yün satılmaktadır.

Şekil 3. 99 Mir Hasan dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

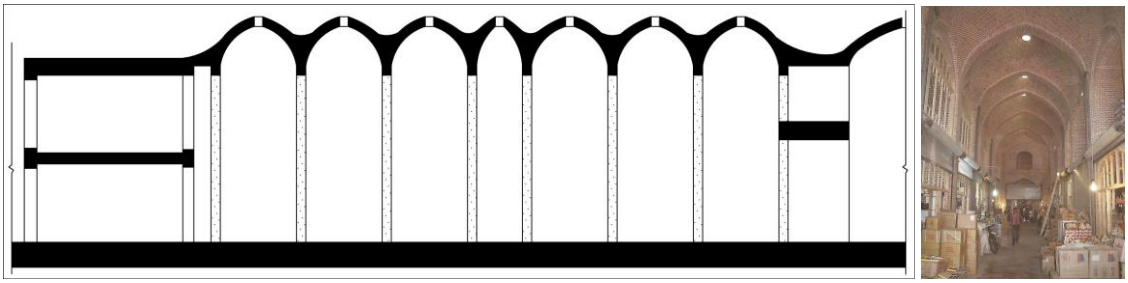
Şekil 3. 100 Mir Hasan dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

9-SAGTÇILAR DALANI

Sagtçılar dalanı doğu ve batı yönünde ve 35 metre uzunluğundadır. 2 katlı dükkânlarla düzenli biçimlidir. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. 14 adet dükkânı olan bu küçük dalan da eskiden çay, şeker, biber ve buna benzer şeyler satılırken, günümüzde dikiş malzemeleri, bitkisel ilaçlar ve çaylar satılmaktadır.

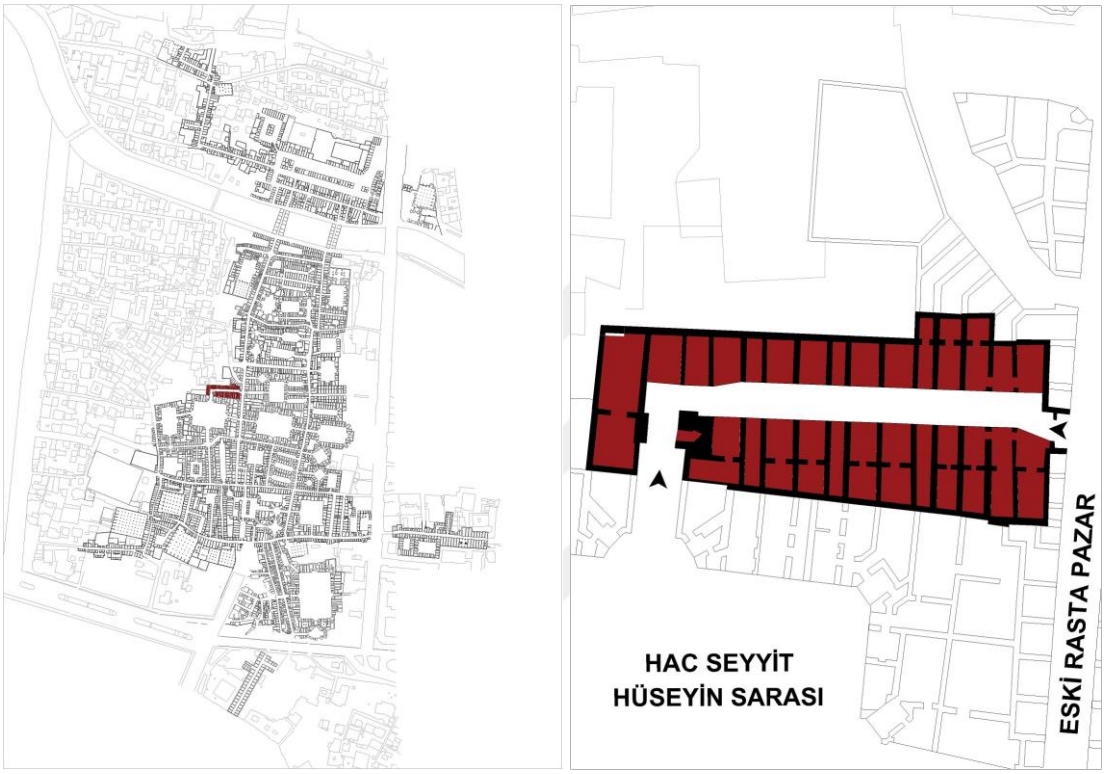
Şekil 3. 101 Sagtçılar dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

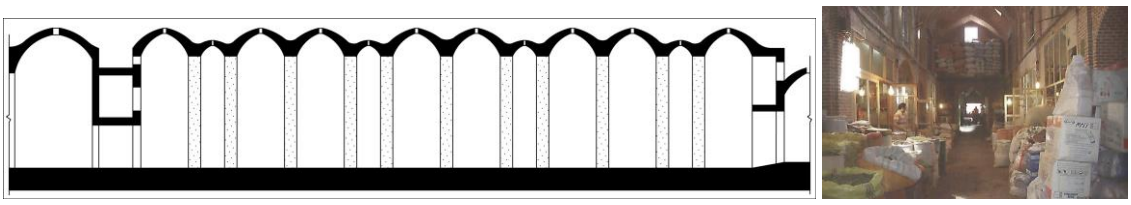
Şekil 3. 102 Sagtçılar dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

10-KANLI DALAN

Tebriz'in katledilen valisi için kanlı dalan adı verilmiştir. Doğu ve batı aksında uzanan bu dalan 45m uzunluğunda, 4m genişliğindedir. Bu dalan dikdörtgen ve iki katlıdır. Eski rasta pazara bağlandığı için doğu girişi daha önem kazanmıştır. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Bu dalan bitkisel ilaçların satıldığı önemli bir merkezdir.

Şekil 3. 103 Kanlı dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

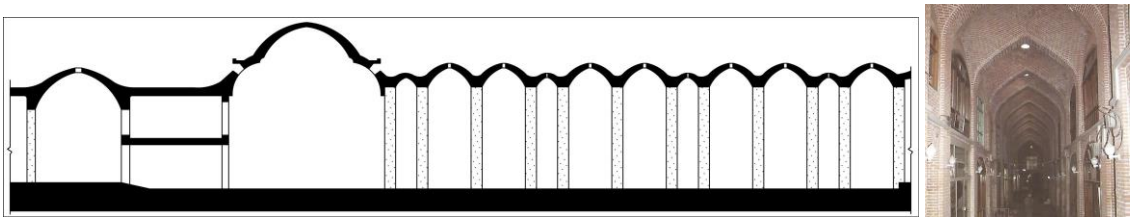
Şekil 3. 104 Kanlı dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

11-MİRZA CELİL DALANI

Duğu- batı yönünde olan Mirza Celil dalanın uzunluğu 50mdir. Dükkânlar iki katlıdır. İkinci katın merdivenleri dükkânların arka taraflarından verilmiştir. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Bu dalanda halı ticareti yapılmaktadır.

Şekil 3. 105 Mirza Celil dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

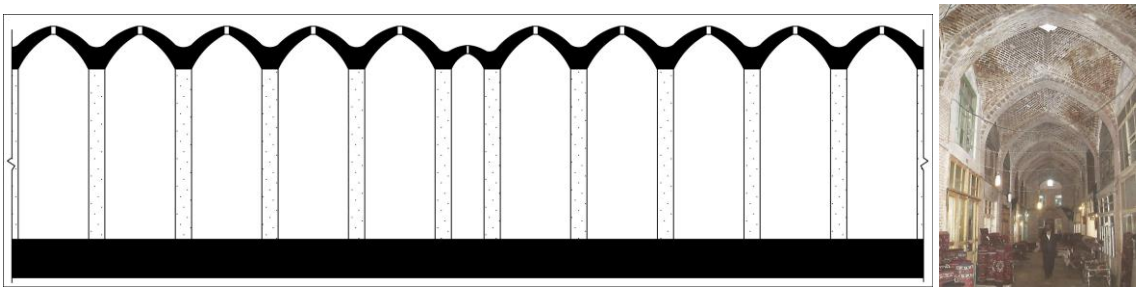
Şekil 3. 106 Mirza Celil dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

12-MİRZA ŞEFİ DALANI

Mirza Şefi dalanı, aynı isimli kervansaray ve timçesi kapalıçarşının kuzey bölümünde yer almaktadır. Ünlü tüccar mirza şefi, burayı inşa ettirmiştir. Aynı hat üzerinde ve 40m uzunluğundadır. Dükkânlar İki katlıdır fakat derinlikleri farklıdır. Kapanabilen üç adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Halı ve kilim dükkânları bulunmaktadır.

Şekil 3. 107 Mirza Şefi dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

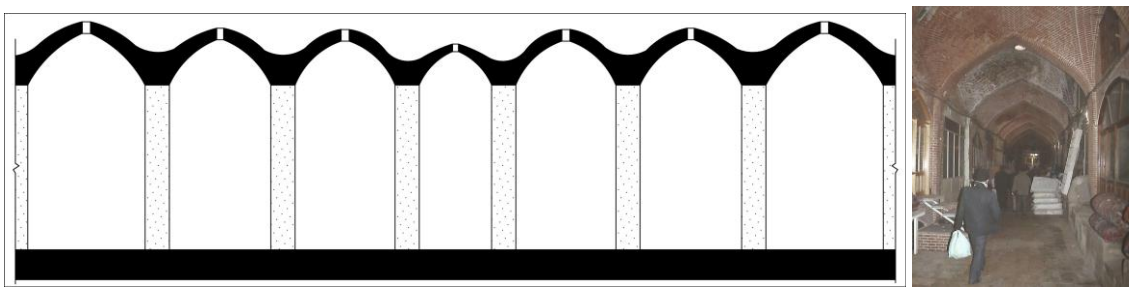
Şekil 3. 108 Mirza Şefi dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

13-AĞA DALANI

Uzunluğu 40m olup, düzenli bir geometriye sahiptir. Doğu tarafındaki dükkânlar hariç, tek katlı bir dalan sayılmaktadır. Dükkânların girişi 2-3 basamak yüksekliğindedir. O yüzden dalan boyunca, dükkânların önlerinde taştan platform oluşmuştur. Bu yükseklik malların yükleme-boşaltması için kullanılmaktadır. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Eskiden burada çay ve pirinç alışverişi yapılırken, günümüzde dükkânların bir kısmı terkedilmiş, bir kısmında ise halı ve kumaş satılmaktadır.

Şekil 3. 109 Ağa dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

Şekil 3. 110 Ağa dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

14-MİTKALÇI DALANI

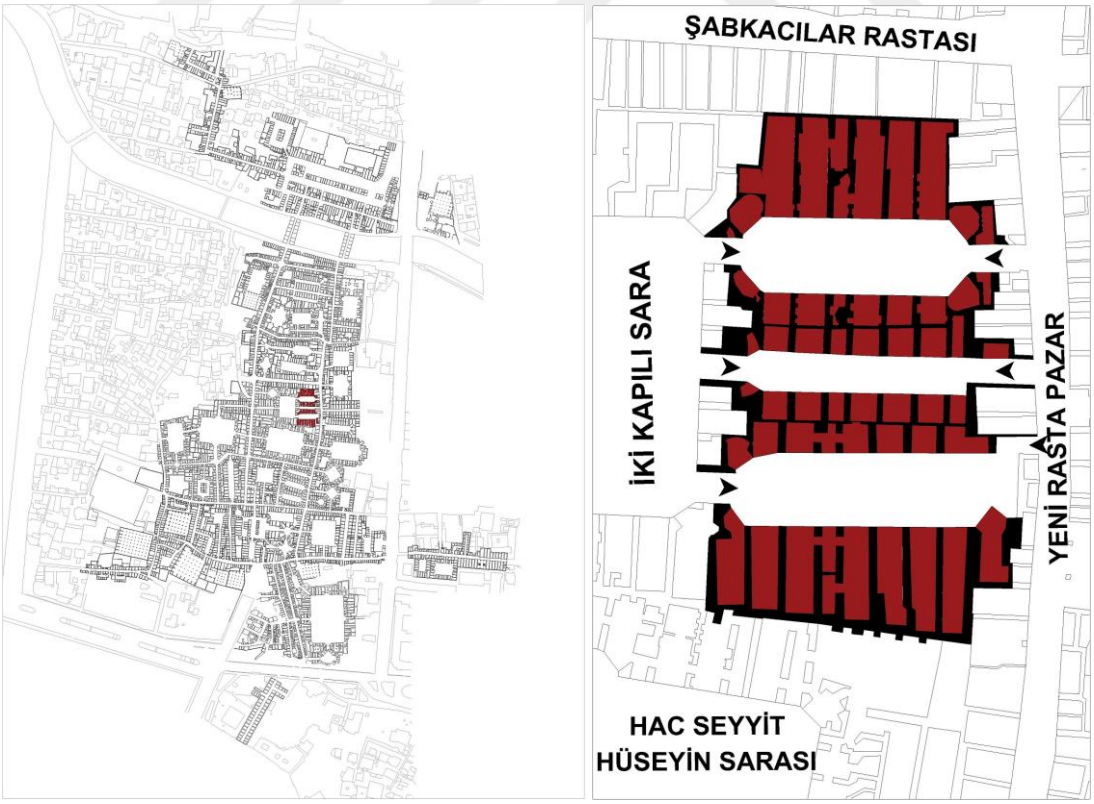
Biçim olarak timçeye benzeyen bu dalanda kuzey dükkânları daha derin bir yapıya sahiptir. Doğu batı yönünde kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Burada mitkal (bir tür kumaş) alınır satılır.

15-ORTA DALAN

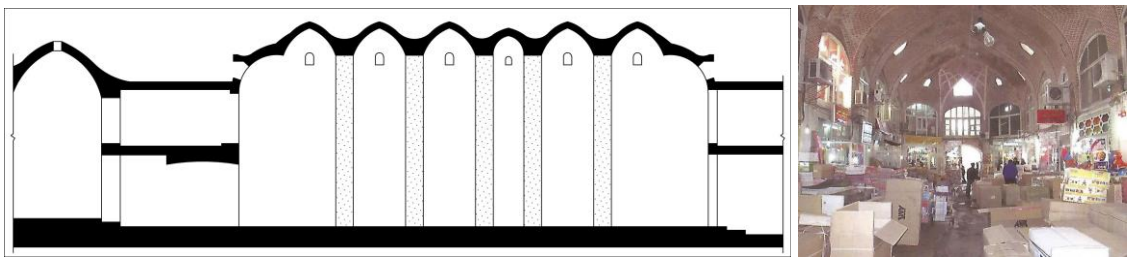
Bu dalan, Mitkalçı ve Kumpanı dalanının ortasında kaldığı için Orta Dalan ismi verilmiştir. Doğu batı yönünde kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Aynı mitkalçı dalanı gibi timçeye benzemektedir.

16-KUMPANI DALANI

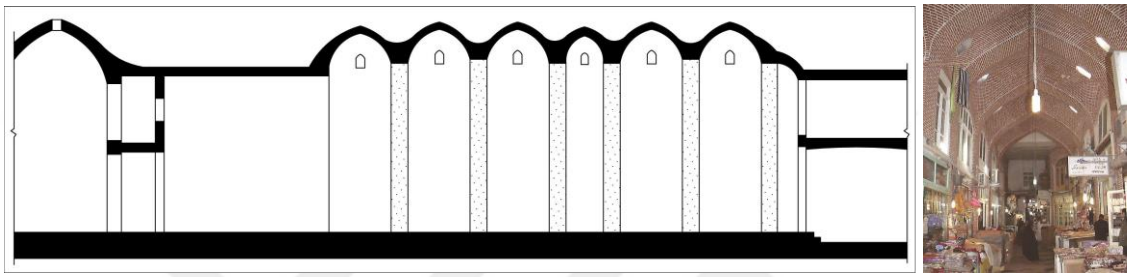
Daha geniş olan Kumpanı Dalan'ı Orta ve Mitkalçı dalan ile paralel bir şekilde kapalıçarşının orta bölümünde yer almaktadır. Doğu batı yönünde kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Burada genellikle kumaş satılmaktadır.

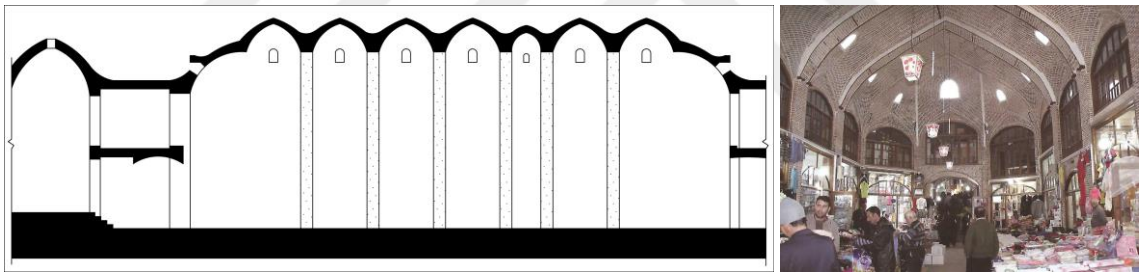
Şekil 3. 111 Üsten aşağıya Mitkalçı, Orta ve Kumpanı dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

Şekil 3. 112 Mitkalçı dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

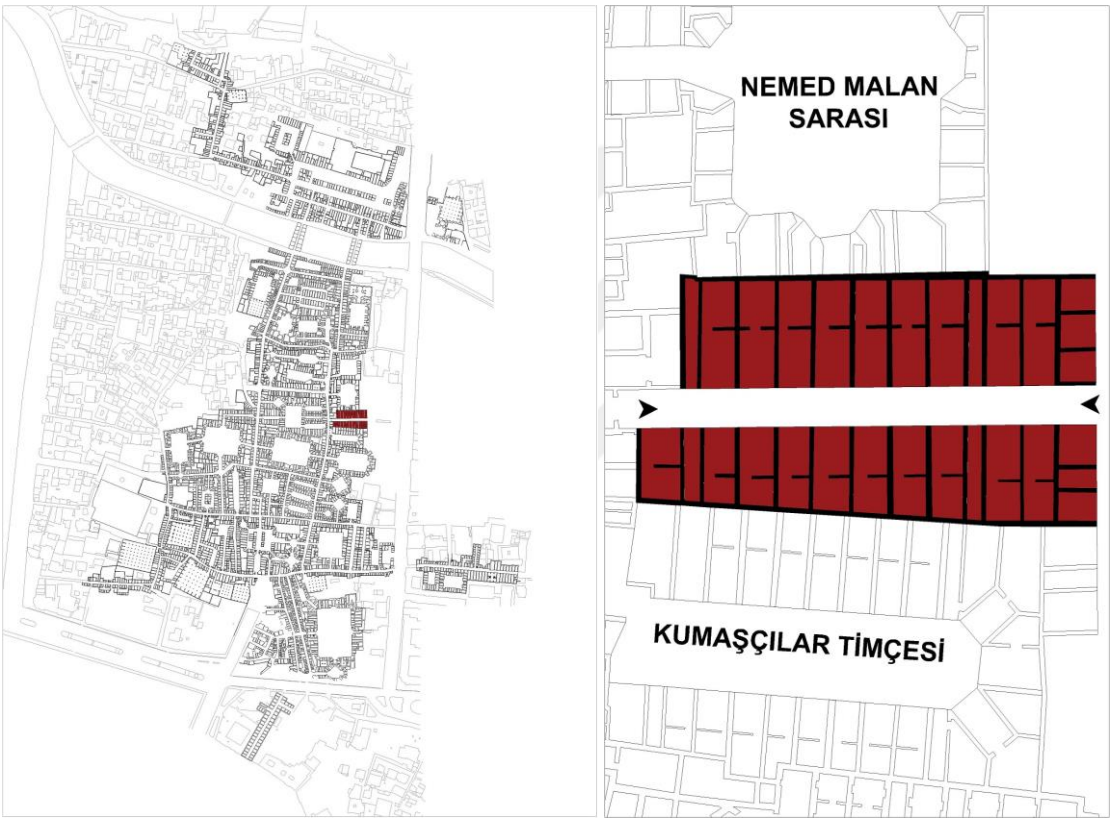
Şekil 3. 113 Orta dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

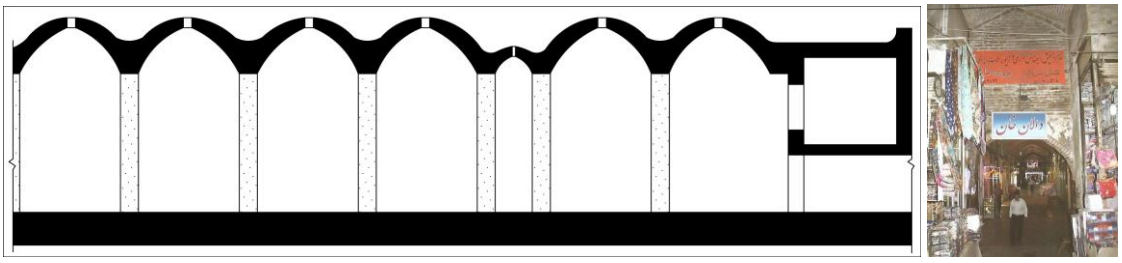
Şekil 3. 114 Kumpanı dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

17-HAN DALANI

Han kervansarayının batısında yer almaktadır. Orta boşluğun 45m uzunluğu ve 4m genişliği vardır. Dükkânlar balkonlu veya yüksek tavanlı inşa edilmiştir. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Aydınlatma ve havalandırma amaçlı tepe pencereleri yer almaktadır. Burada halı, yün ve ip ticareti yapılmaktadır.

Şekil 3. 115 Han dalan'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

Şekil 3. 116 Han dalan'ın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

Sara (Kervansaraylar):

Tebriz Kapalıçarşısında 22 adet kervansaray bulunmaktadır. Bunlardan 3 tanesinin (Emir Sarayı, Mir Hasan Sarayı ve Eski Hac Seyyid Hüseyin Sarayı) dışarıyla direk bağlantısı vardır, diğerlerinin bağlantıları ise kapalıçarşının iç kısmından sağlanmaktadır. Avluları olan kervansaraylar, malların yükleme ve boşaltma noktası olarak kullanılmaktadır. Bu avlularda havuz ve ağaçlar bulunmaktadır. Kervansarayların sayısının çoğalması, kapalıçarşı ticaretinin yoğun olması anlamına gelmektedir. Tebriz Kapalıçarşı kervansarayları iki ve üç katlı olup, dalan vasıtasıyla rastalara bağlanmaktadır. Günümüzde bu yapılar için *kervansaray* yerine *sara* kelimesi kullanılmaktadır. Tebriz Kapalıçarşı saralarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

1-Sahip Divan Sarayı, 2-Almanlar Sarayı, 3-Umut Sarayı, 4-Mirza Mehdi Sarayı, 5-Emir Sarayı, 6-Gürcüler Sarayı, 7-Hac Ali Ekber Sarayı, 8-Mir İsmail Sarayı, 9-Mirza Mohammad Sarayı, 10-Mir Hasan Sarayı, 11-Yeni Hac Seyyid Hüseyin Sarayı, 12- Orta Hac Seyyid Hüseyin Sarayı, 13-İki Kapılı Sarayı, 14-Mirza Celal Sarayı, 15-Küçük Şehzade Sarayı, 16-Mirza Şefi Sarayı, 17-Büyük Şehzade Sarayı, 18-Kuru Üzümcüler Sarayı, 19-Abbasi kapısı Sarayı, 20-Nemed Malan (Keçeçılar) Sarayı, 21-Eski Hac Seyyid Hüseyin Sarayı, 22-Hac Mohammad Guli Sarayı.

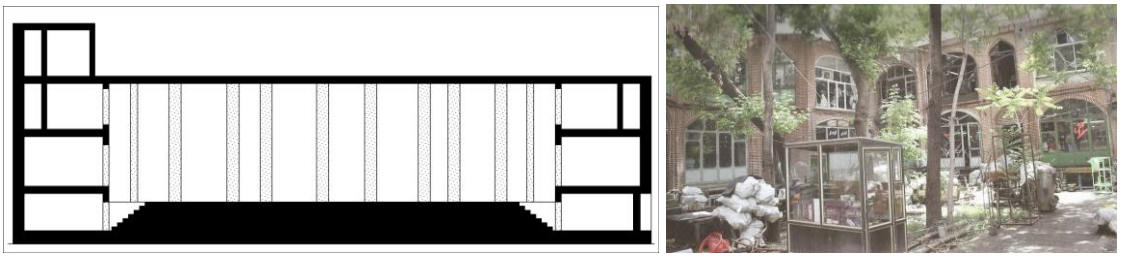
Şekil 3. 117 Tebriz kapalıçarşı Kervansarayları, D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

1-SAHİP DİVAN SARAYI

Sahip divan sarayı Tebriz kapalıçarşısının yoğun kullanılan saraylarındandır. Buraya sadece Harem hane rastasından giriş yapılmaktadır. Sarayın avlusu 26mX17m boyutlarında olup, doğu batı yönündedir. Bodrum katla beraber 3 katlı bir yapıdır. Kapanabilen tek adet girişi bulunmaktadır. Ayakkabı üretimi yapılmakta, deri ve ayakkabı aksesuarları satılmaktadır.

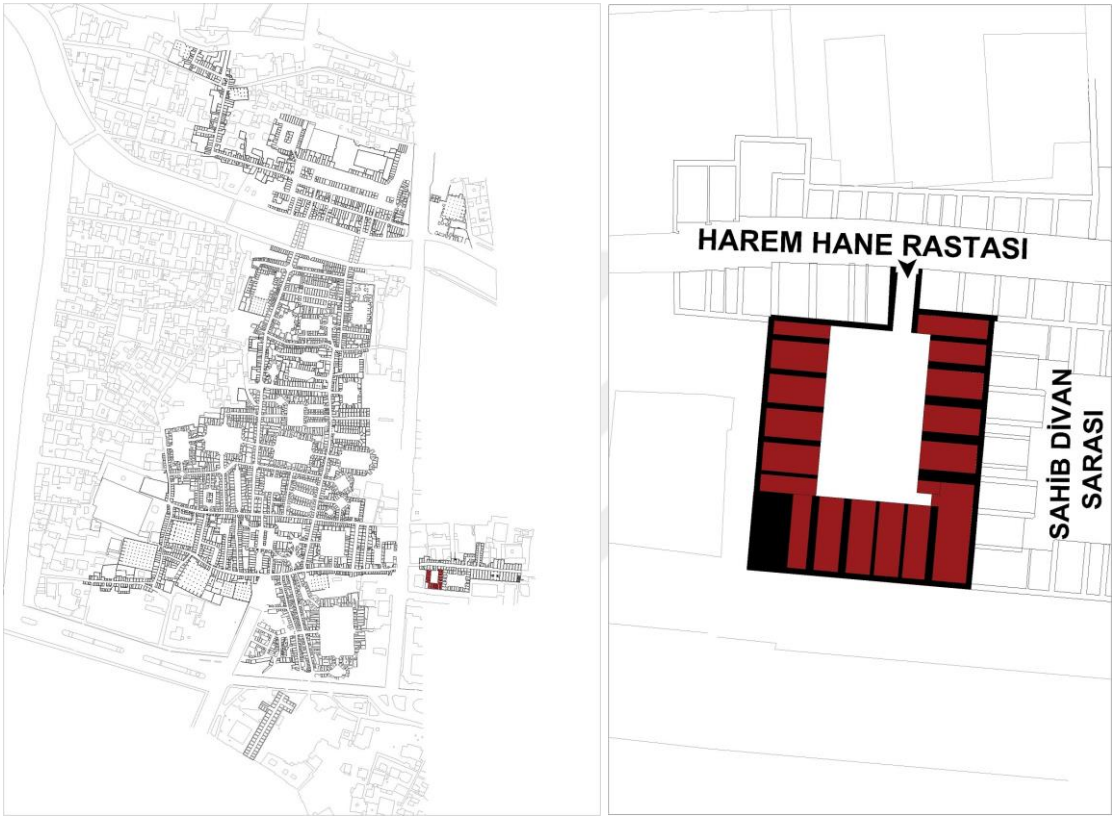
Şekil 3. 118 Sahip Divan sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) D. Rostamzade, (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

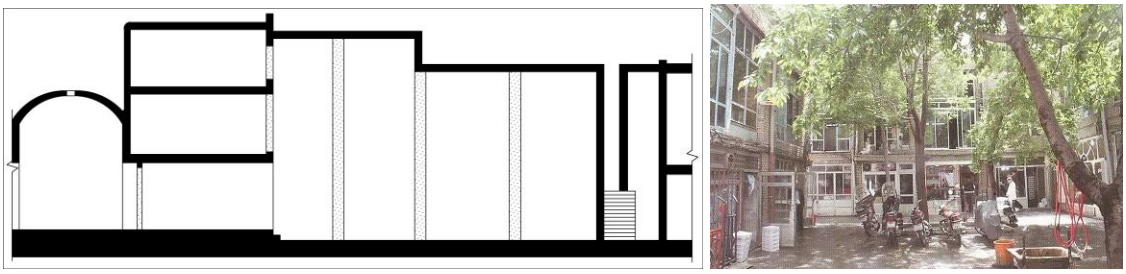
Şekil 3. 119 Sahip Divan sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

2-ALMANLAR SARAYI

Bu sarayın Almanlar ismini taşımasının nedeni, I. Dünya Savaşı'ndan önce Almanların burasını halı fabrikası olarak kullanmalarıdır. Burası kuzey güney aksındadır ve avlusu 10,5X18m boyutlarındadır. İki ve üç katlı olmasından dolayı cephe düzensiz görünmektedir. Kapanabilen tek girişi bulunmaktadır. Fabrikanın kapatılmasından sonra ayakkabı üretimi yapılmaya başlanmıştır.

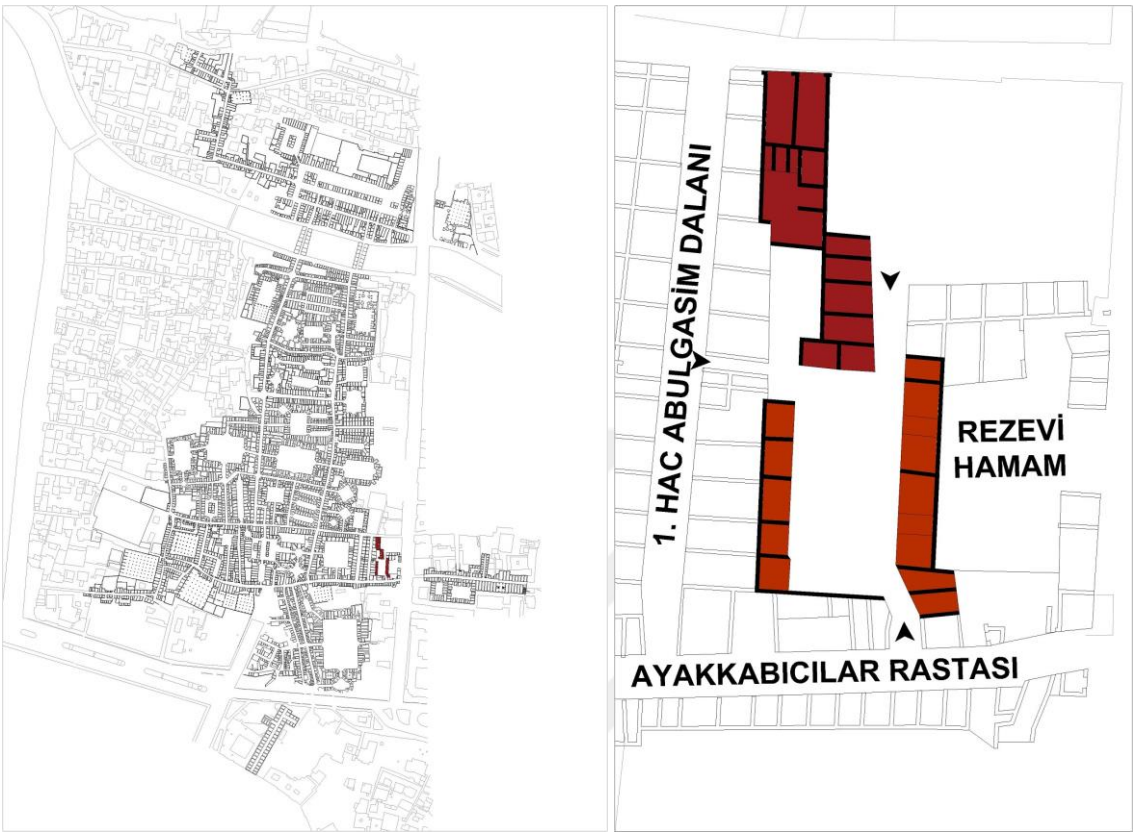
Şekil 3. 120 Almancılar sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) D. Rostamzade, (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

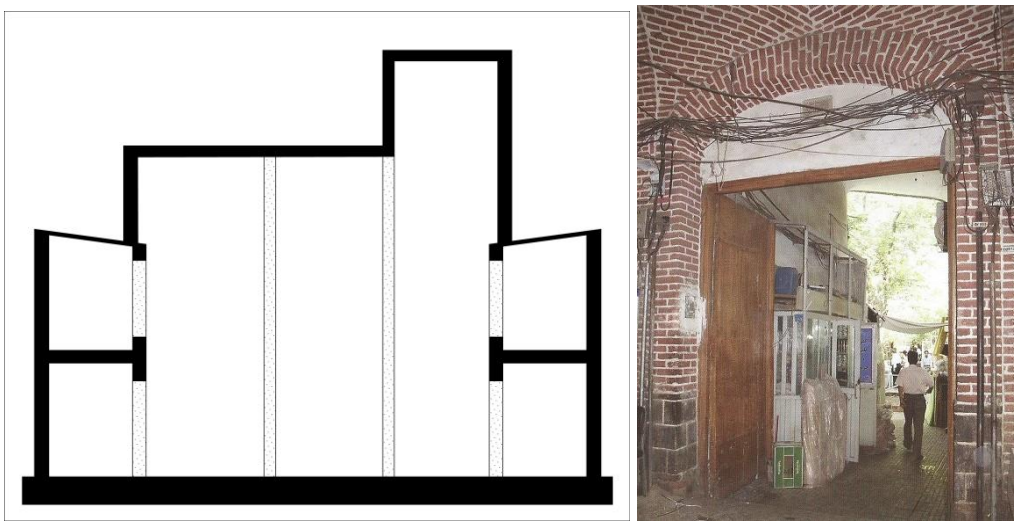
Şekil 3. 121 Almancılar sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

3-UMUT SARAYI

Burası kapanabilen üç giriş ve 700 m² alana sahiptir. Ayakkabıcıların rastasının yakınında olması nedeniyle ağırlıklı olarak ayakkabı üretimi yapılmaktadır.

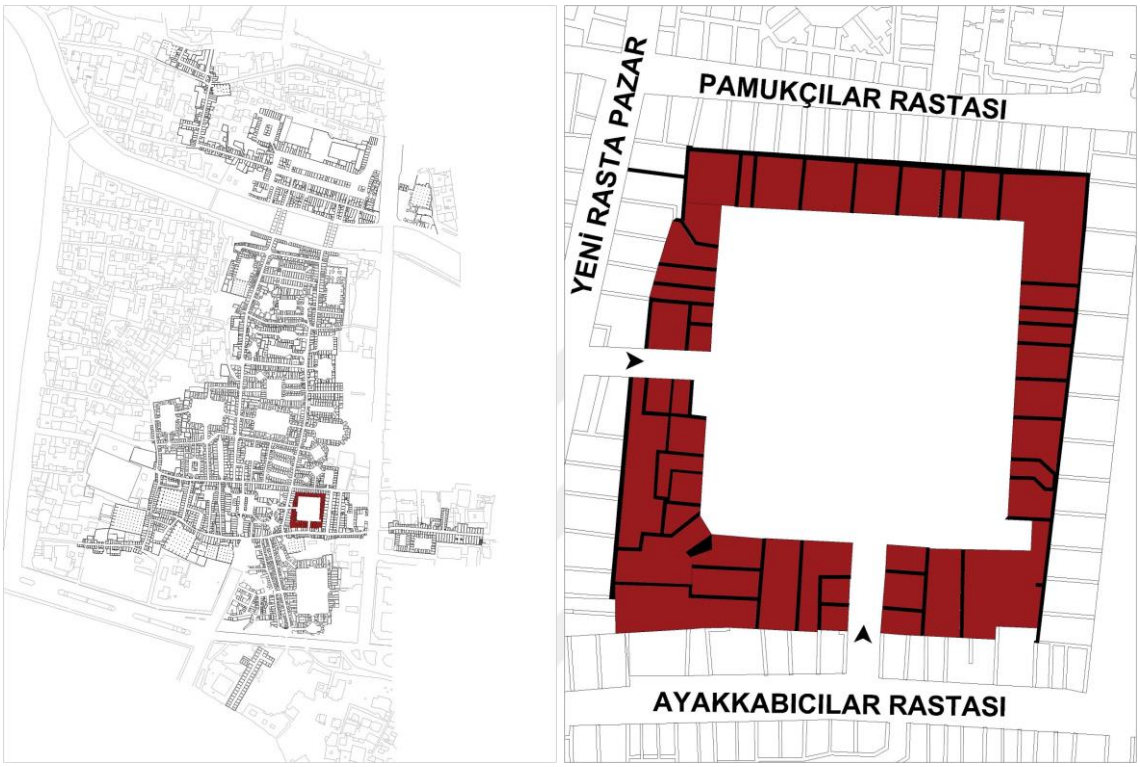
Şekil 3. 122 Umut sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) D. Rostamzade, (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

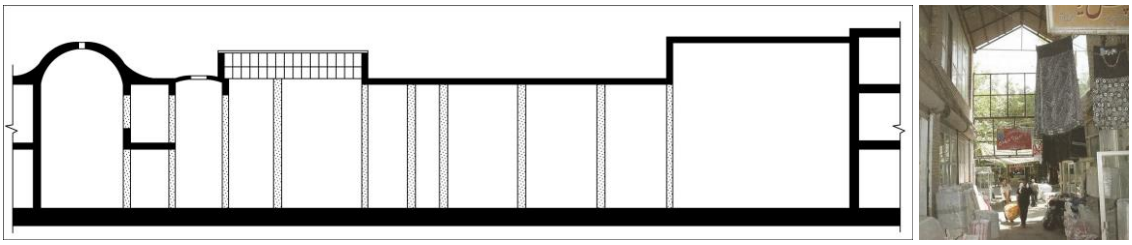
Şekil 3. 123 Umut sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

4-MİRZA MEHDİ SARAYI

İki girişi olmakla birlikte, batı yönündeki giriş daha çok kullandığı için ana giriş sayılmaktadır. İki ve üç katlı bir sara olan mirza mehdi sarayı, 2400 m² alana sahiptir. Eskiden depo olarak kullanılan bu sarada, günümüzde şapka ve giyim malzemelerinin toptan satışı gerçekleşmektedir.

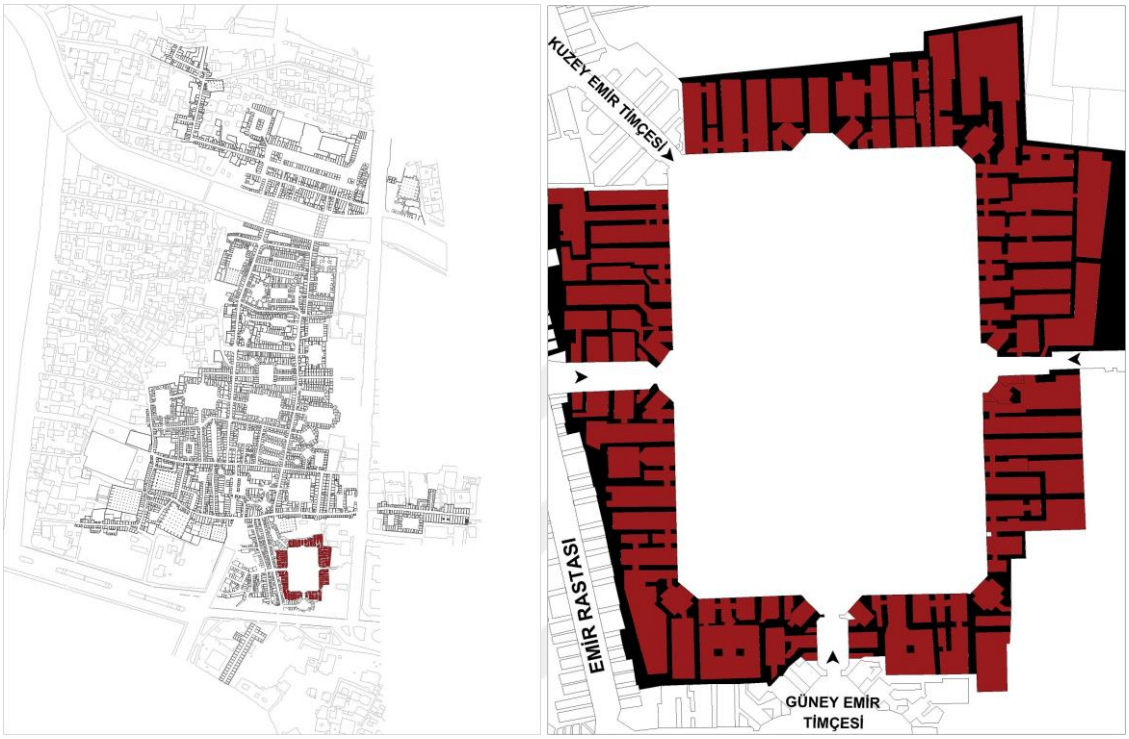
Şekil 3. 124 Mirza Mehdi sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

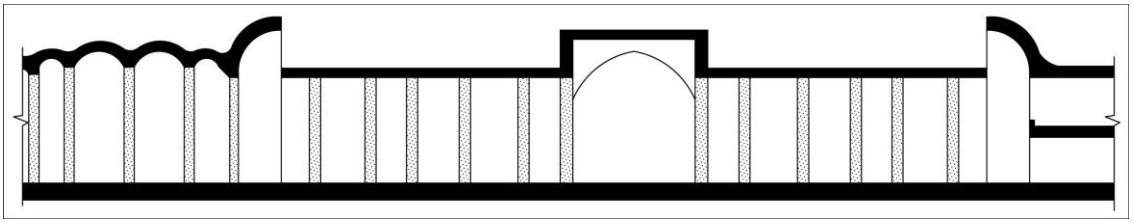
Şekil 3. 125 Mirza Mehdi sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

5-EMİR SARAYI

İki katlı bir sara olan Emir Sarayı, 6500m² alana sahiptir. Eskiden ikinci katlar tüccarların dinlenme mekânları sayılmaktaydı. Oysa günümüzde üretim mekân olarak kullanılmaktadır. Kapanabilen dört girişi bulunmaktadır. Geçmiş zamanlarda halı, yün ve kumaş ticareti yapılırken günümüzde altın ve mücevherat atölyesi olmuştur.

Şekil 3. 126 Emir sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

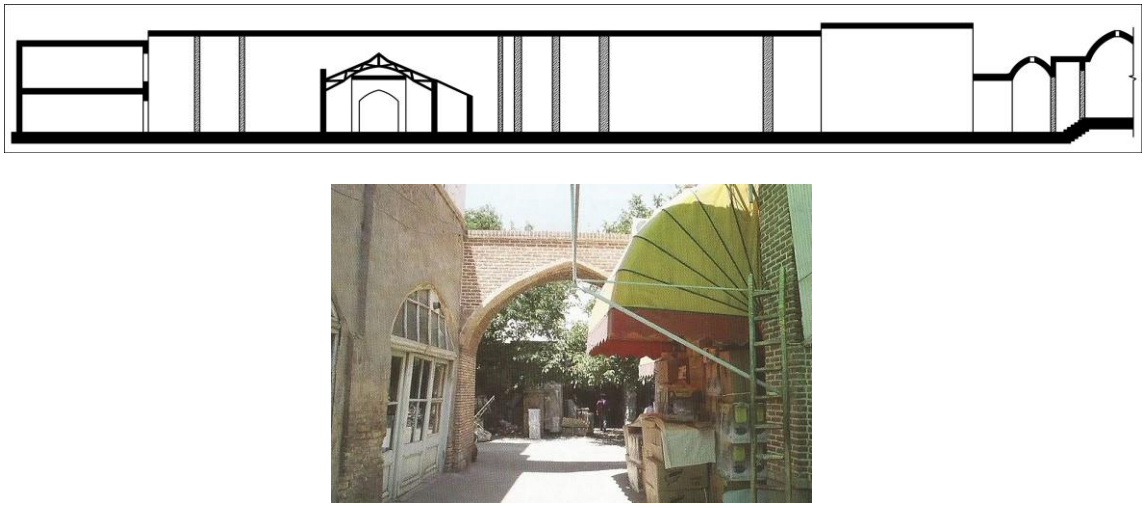
Şekil 3. 127 Emir sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

6-GÜRCÜLER SARAYI

Burada Gürcü tüccarlar, Rusya ürünlerinin ticaretini yapmaktaydılar. O yüzden buraya Gürcüler sarayı denilmektedir. Toplam 3400 m² alana sahiptir. Yoğun kullanılan bir saradır. Genelde ev eşyalarının satış ve tamiri ile cam ve kristal alışverişi yapılmaktadır.

Şekil 3. 128 Gürcuüler sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) D. Rostamzade, (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

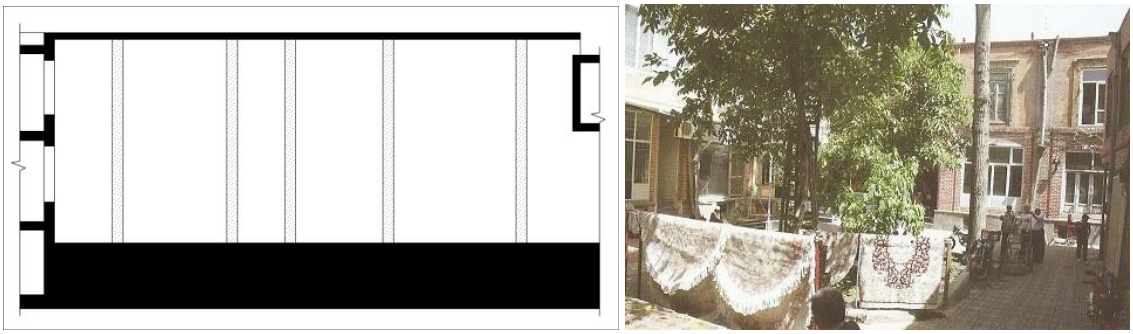
Şekil 3. 129 Gürcuüler sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

7-HAC ALİ EKBER SARAYI

İki katlı ve küçük sara olan hac Ali Ekber sarayı, düzensiz bir biçime ve 700 m² alana sahiptir. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Geçmişte tütün ticareti yapılan sarayda, günümüzde halı ticareti yapılmaktadır.

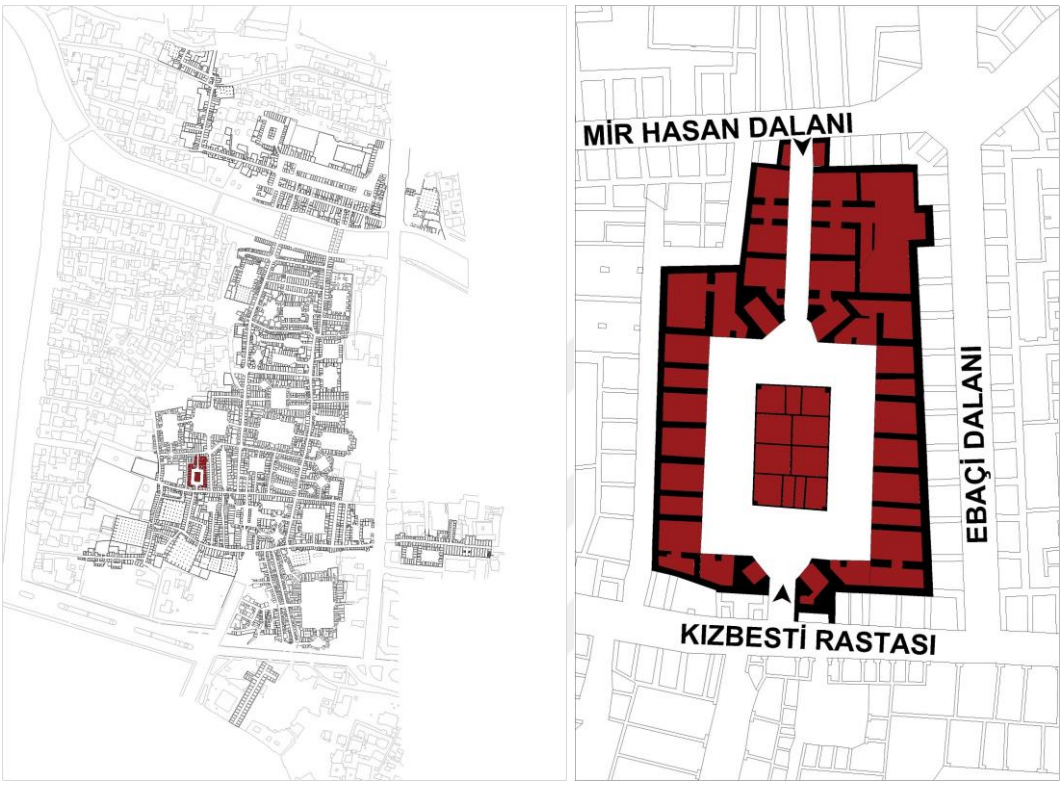
Şekil 3. 130 Hac Ali Ekber sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) D. Rostamzade, (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

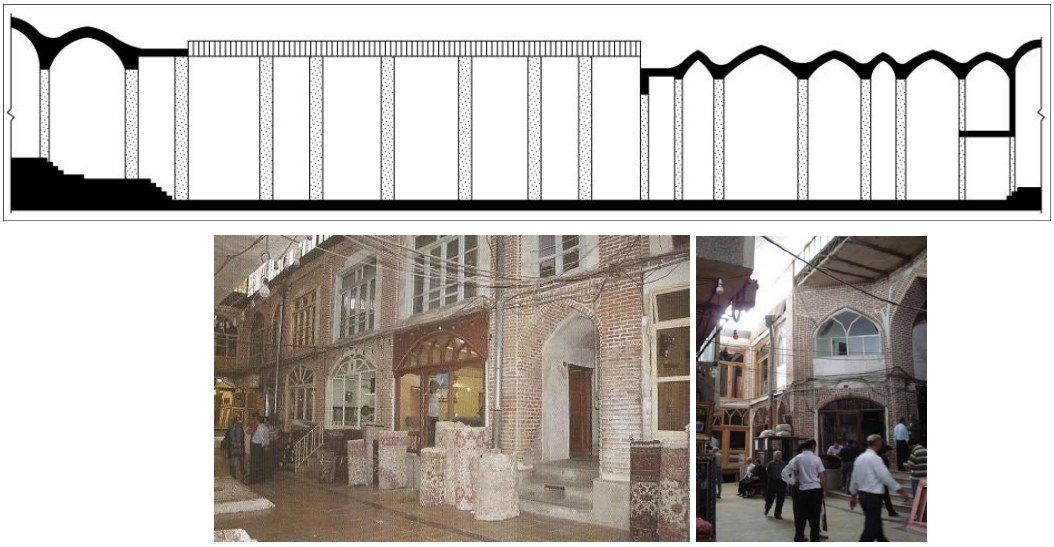
Şekil 3. 131 Hac Ali Ekber sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

8-MİR İSMAİL SARAYI

Günümüzdeki Mir İsmail sarayı, Kapalıçarşı'nın batısında yer almaktadır. Mir Hasan dalan ile bağlantısı vardır. Uzun dalan ve dikdörtgen yapıdan oluşan mir İsmail sarayı 1250 m² alana sahiptir. İki katlı ve düzenli biçime sahiptir. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Buradaki dükkânlarda geçmişten bu yana halı ticareti yapılmaktadır.

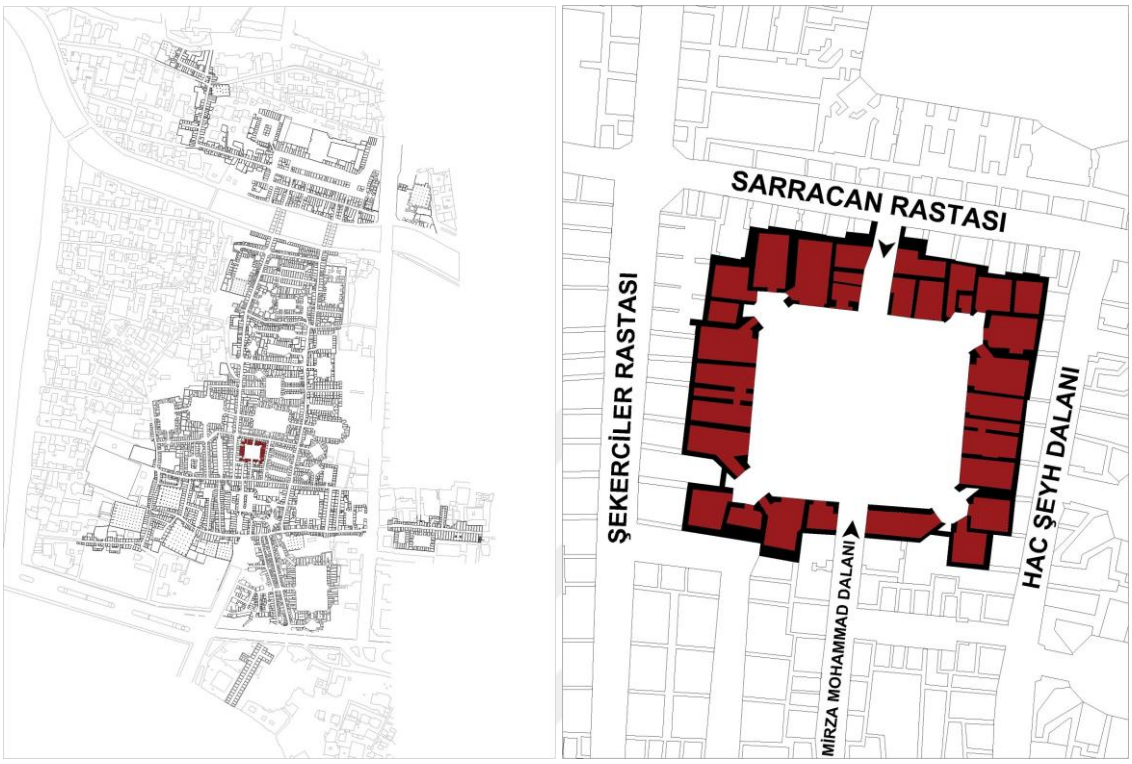
Şekil 3. 132 Mir İsmail sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) D. Rostamzade, (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

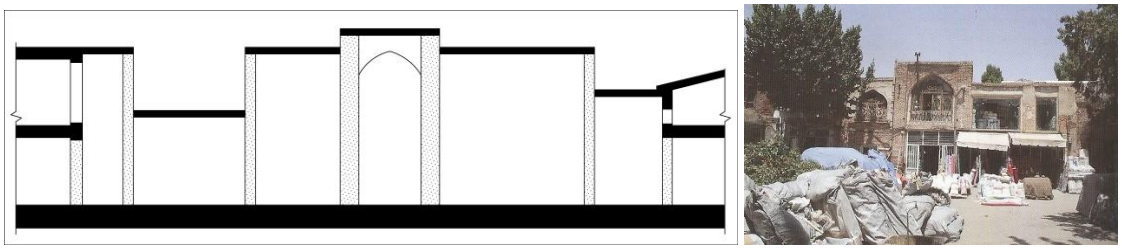
Şekil 3. 133 Mir İsmail sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

9-MİRZA MOHAMMAD SARAYI

Mirza mohammad sarayın dükkânlarının kat yükseklikleri 2-3 kat arasında değişmektedir. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Burada genelde kumaş alım satımı yapılmaktadır.

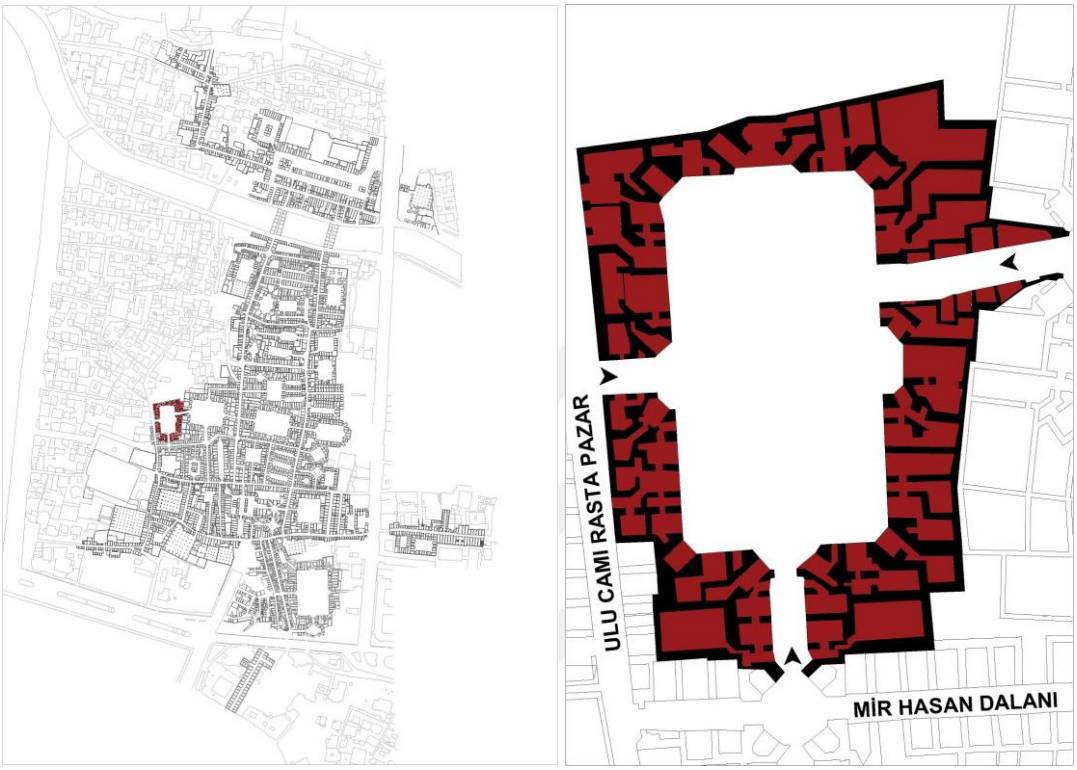
Şekil 3. 134 Mirza Mohammad sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) D. Rostamzade, (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

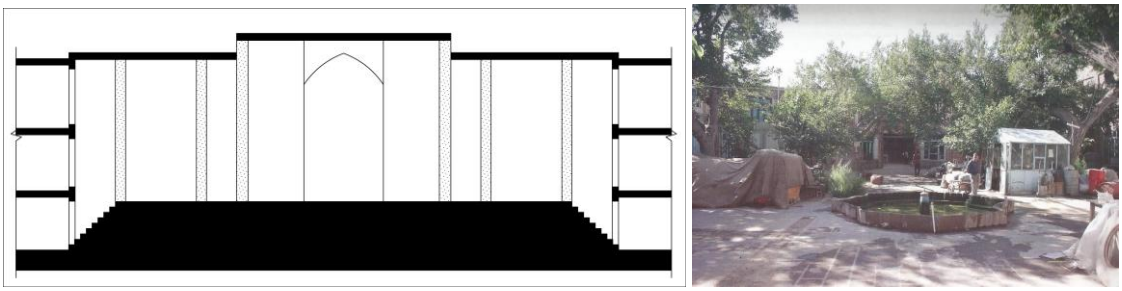
Şekil 3. 135 Mirza Mohammad sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

10-MİR HASAN SARAYI

Dikdörtgen olan Mir Hasan Sarayı 43m uzunluğunda ve 26m genişliğindedir. Bodrum katla birlikte üç katlıdır. Kapanabilen üç adet girişi bulunmaktadır. Geçmiş zamanlarda buradaki tüccarlar Almanya ve Rusya ile badem ve ceviz ticareti yaparlarken, günümüzde kuru yemiş ve halı üretim faaliyetleri yapılmaktadır.

Şekil 3. 136 Mir Hasan sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) D. Rostamzade, (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

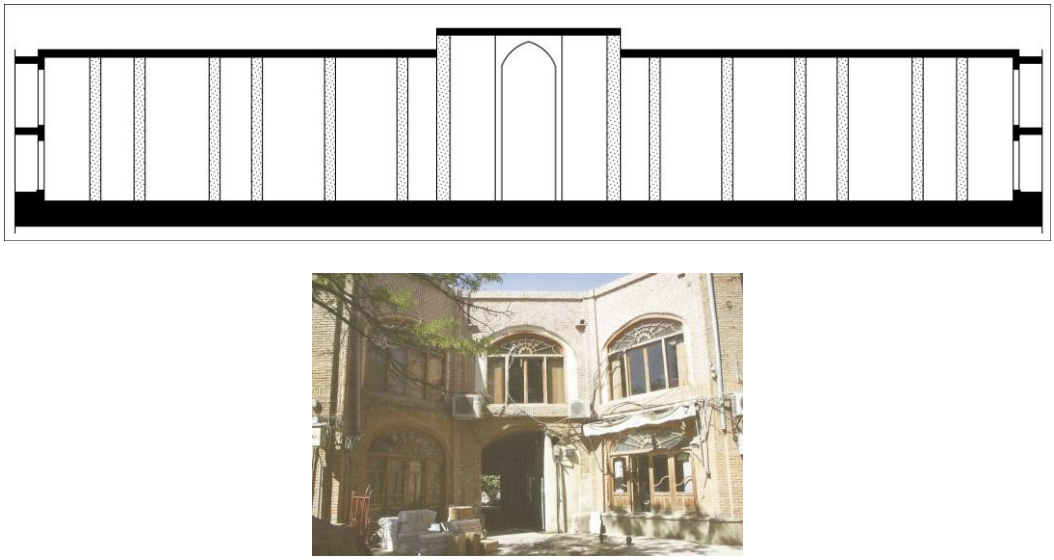
Şekil 3. 137 Mir Hasan sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

11-YENİ HAC SEYYİD HÜSEYİN SARAYI

Kapalıçarşının batı tarafında yer almaktadır. Burası düzenli bir mekândır ve iki katlıdır. Yaklaşık 4500 m² alana sahiptir. Kapanabilen dört adet girişi bulunmaktadır. Dükkânların çoğu kapalı olduğu için eski canlılığını kaybetmiştir. Günümüzde halı, halı dokuma tablosu ve kumaş gibi eşyalar satılmaktadır.

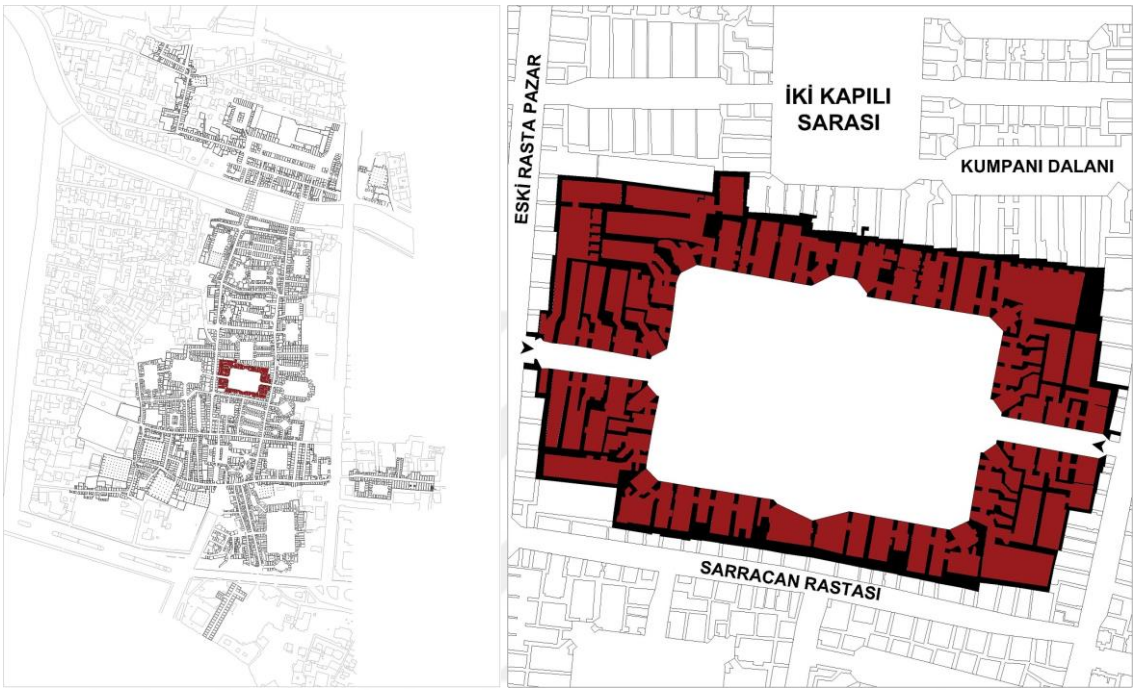
Şekil 3. 138 Yeni Hac Seyyid Hüseyin sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

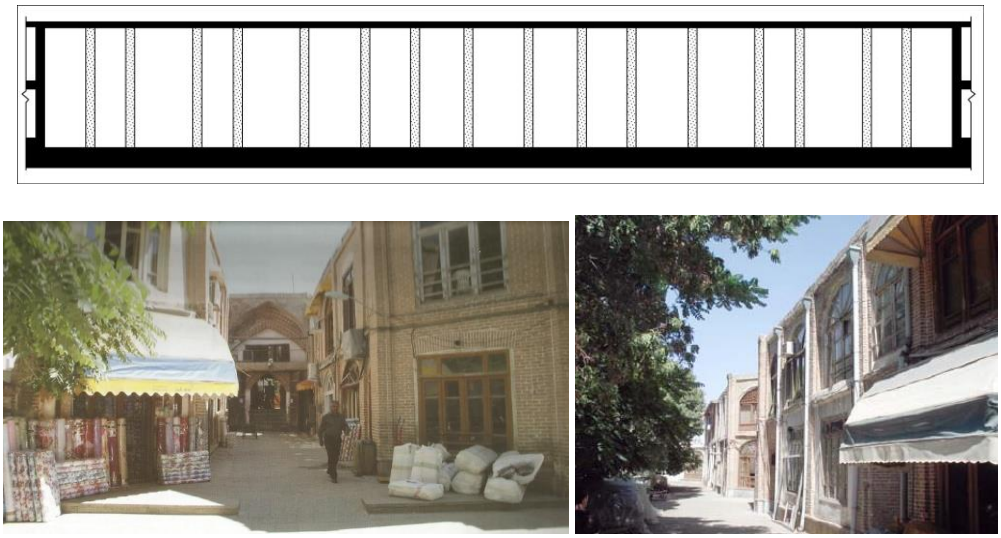
Şekil 3. 139 Yeni Hac Seyyid Hüseyin sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

12-ORTA HAC SEYYİD HÜSEYİN SARAYI

Canlığını kaybetmeyen orta Hac Seyyid Hüseyin sarayı diğer Hac Seyyid Hüseyin sarayları gibi iki katlıdır. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Bu sarada eskiden kuruyemiş, çay, şeker ve pamuk ticareti yapılmaktayken, günümüzde kumaş, ip ve halı dokuma tablosu alınıp satılmaktadır.

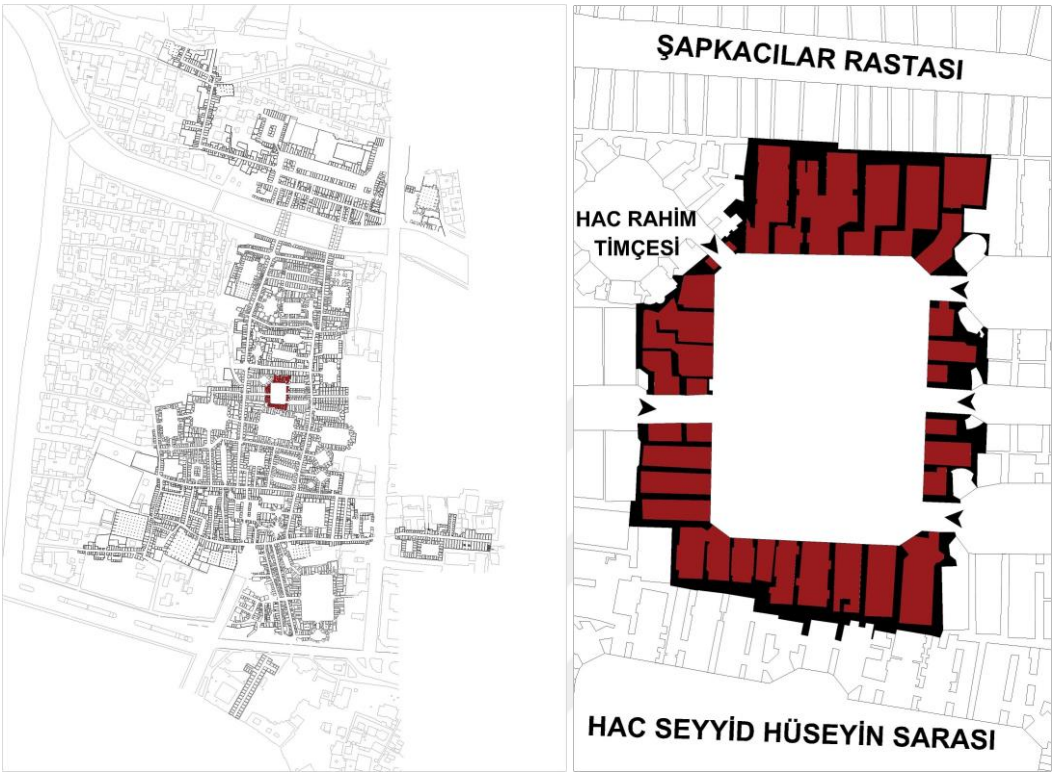
Şekil 3. 140 Orta Hac Seyyid Hüseyin sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) D. Rostamzade, (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

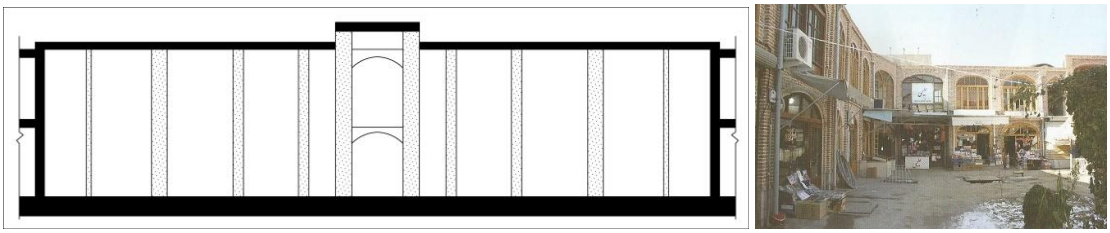
Şekil 3. 141 Orta Hac Seyyid Hüseyin sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

13-İKİ KAPILI SARAYI

Kapalıçarşı'nın ortasında olduğu için kalabalık noktalardan sayılmaktadır. Dükkânlar iki katlı dır. Kuzey güney yönünde ve 1500m² alanı kaplamaktadır. Kapanabilen beş adet girişi bulunmaktadır. Burada genelde tuhafiye toptancıları ticaret yapmaktadır.

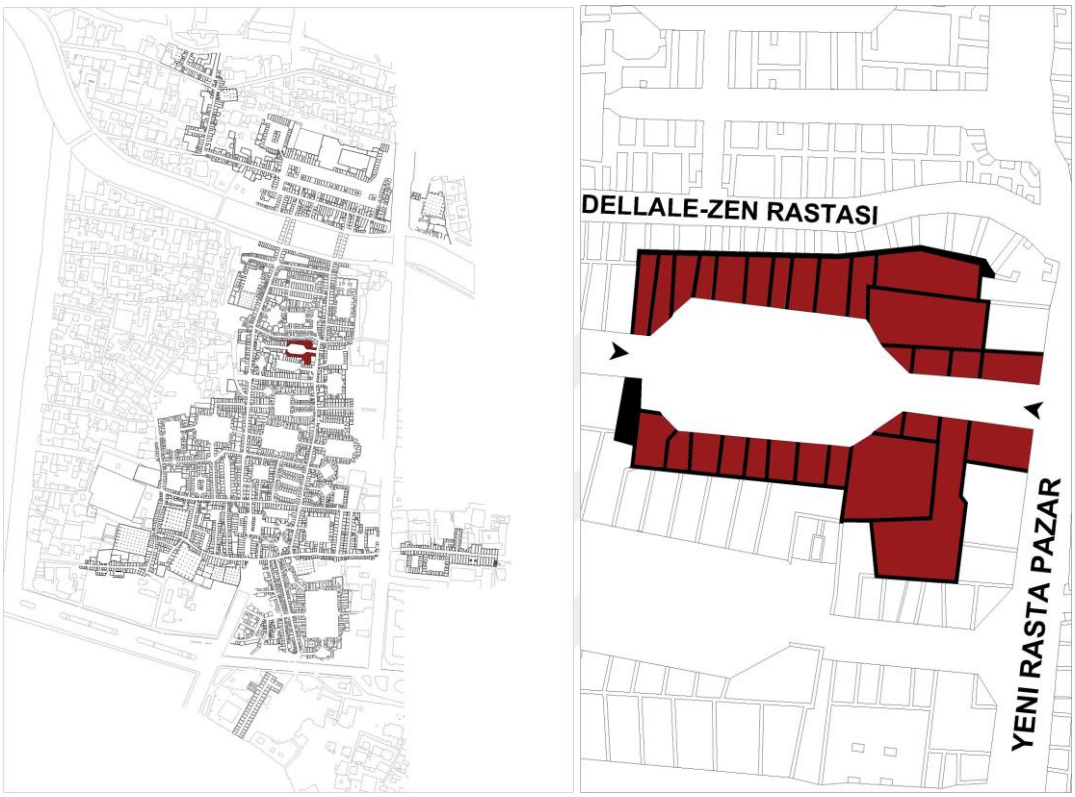
Şekil 3. 142 İki Kapılı sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

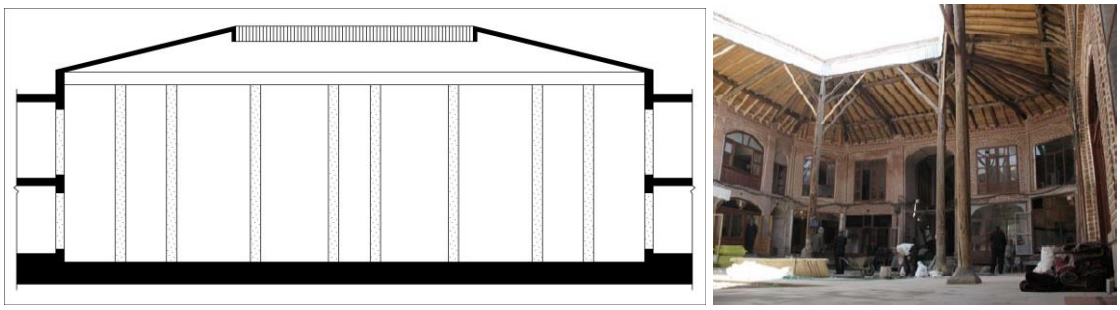
Şekil 3. 143 İki Kapılı sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

14-MİRZA CELAL SARASI

Bu sara, rasta Pazar ve aynacılar rastasının arasındadır ve her iki rasta ile bağlantısı vardır. Etrafındaki ahşap balkonlarla benzersiz bir biçime sahiptir. Ünlü tüccar Mirza Celal bu sarayı 1268'de inşa ettirmiştir. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Burada kilim, halı ve antika alışverişi yapılmaktadır.

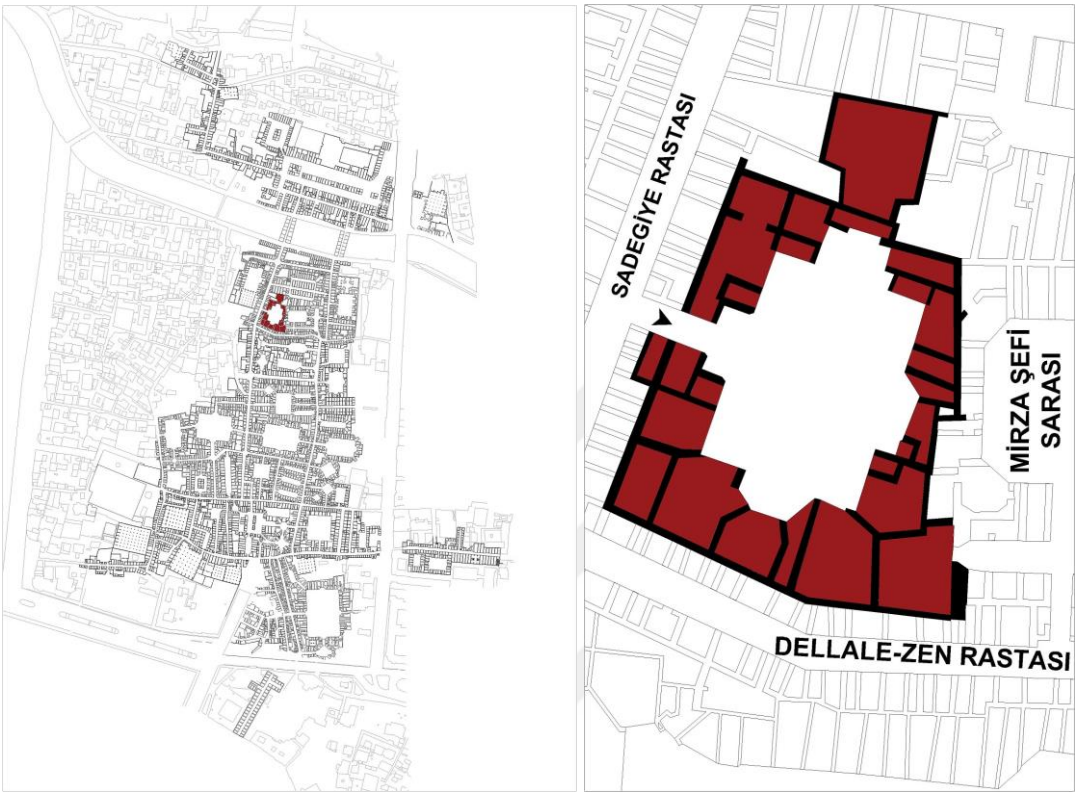
Şekil 3. 144 Mirza Celal sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

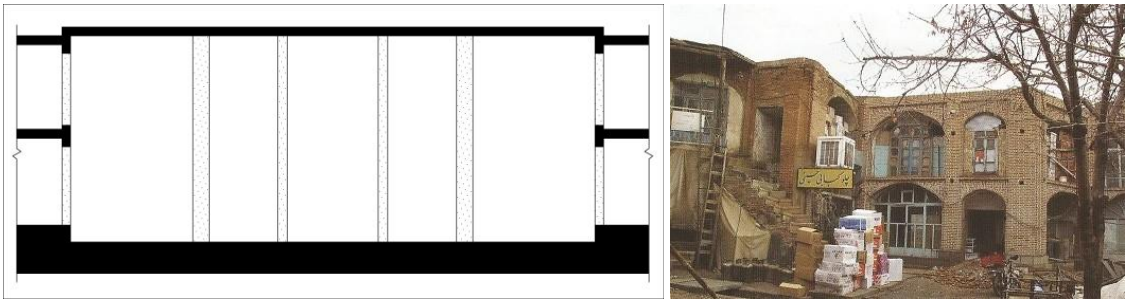
Şekil 3. 145 Mirza Celal sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

15-KÜÇÜK ŞEHZADE SARAYI

İki katlı ve düzenli bir sara sayılmaktadır. Eskiden bu sarada deri ihracatı yapılıyordu. Kapanabilen tek girişi Sadegiye Rastası'nda bulunmaktadır. Günümüzde depo ve üretim atölyesi olarak kullanılmaktadır.

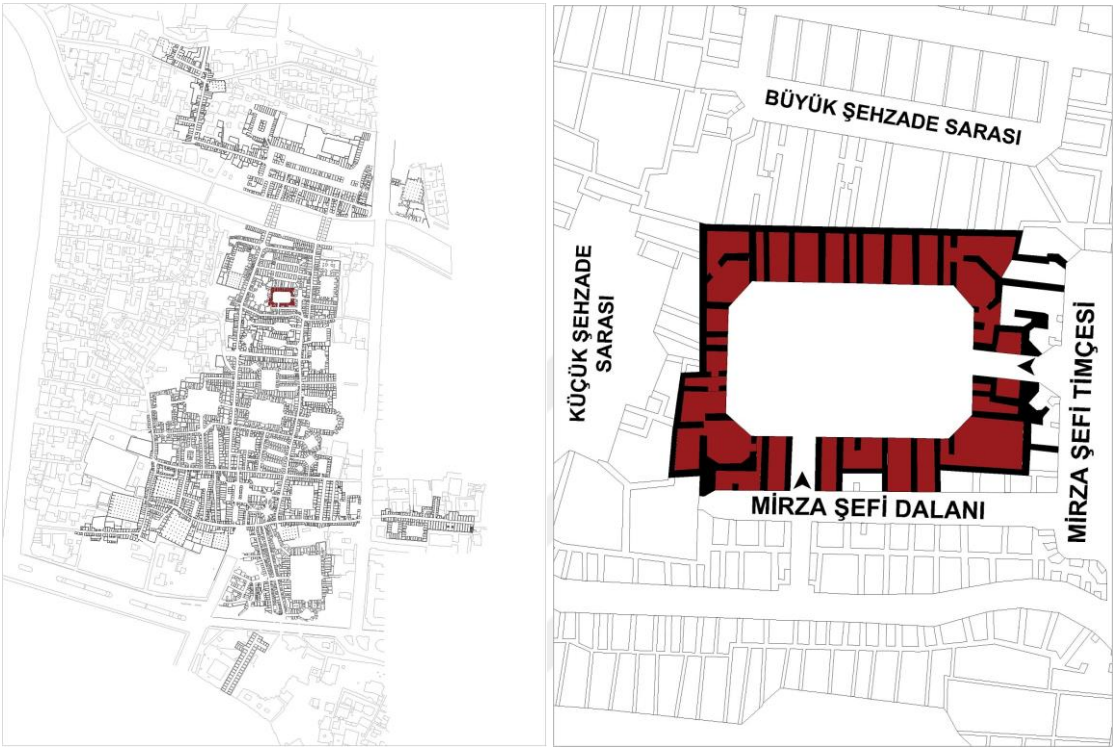
Şekil 3. 146 Küçük Şehzade sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

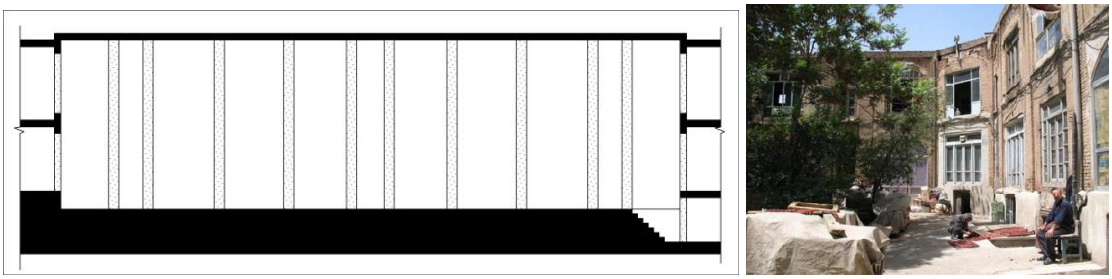
Şekil 3. 147 Küçük Şehzade sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

16- MİRZA ŞEFİ SARAYI

Uç rasta Pazar arasında olan Mirza Şefi sarayı eski zamanlardan beri önemli halı ve ipek merkezlerindendir. Dükkânlar iki katlı ve düzenli bir şekilde sarayın çevresinde sıralanmıştır. Biri Mirza Şefi Dalanı, diğeri Mirza Şefi Timçesi tarafından kullanılan ve kapatılabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Burada halı ve kumaş ticareti yapılmaktadır.

Şekil 3. 148 Mirza Şefi sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

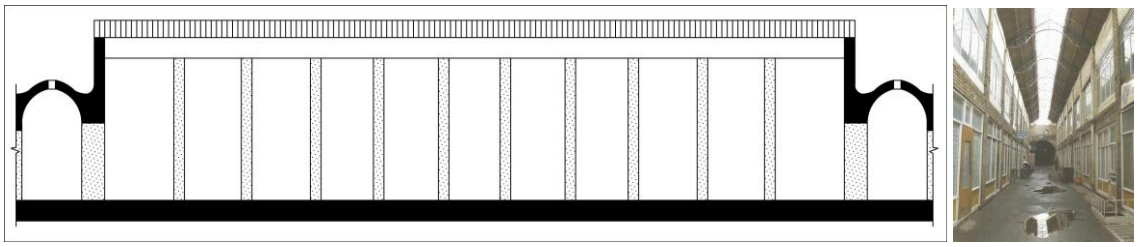
Şekil 3. 149 Mirza Şefi sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

17- BÜYÜK ŞEHZADE SARAYI

Bu sarayda bir kapı Sadegiye rastasına, bir kapı da yemeni duzan sarayına açılır. Zaman içinde yapıda çok değişiklikler olmuştur. Şimdiki durumunun geleneksel Tebriz kapalıçarşısıyla hiçbir benzerliği kalmamıştır. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Günümüzde dükkânların çoğu depo veya üretim atölyesi olarak kullanılmaktadır.

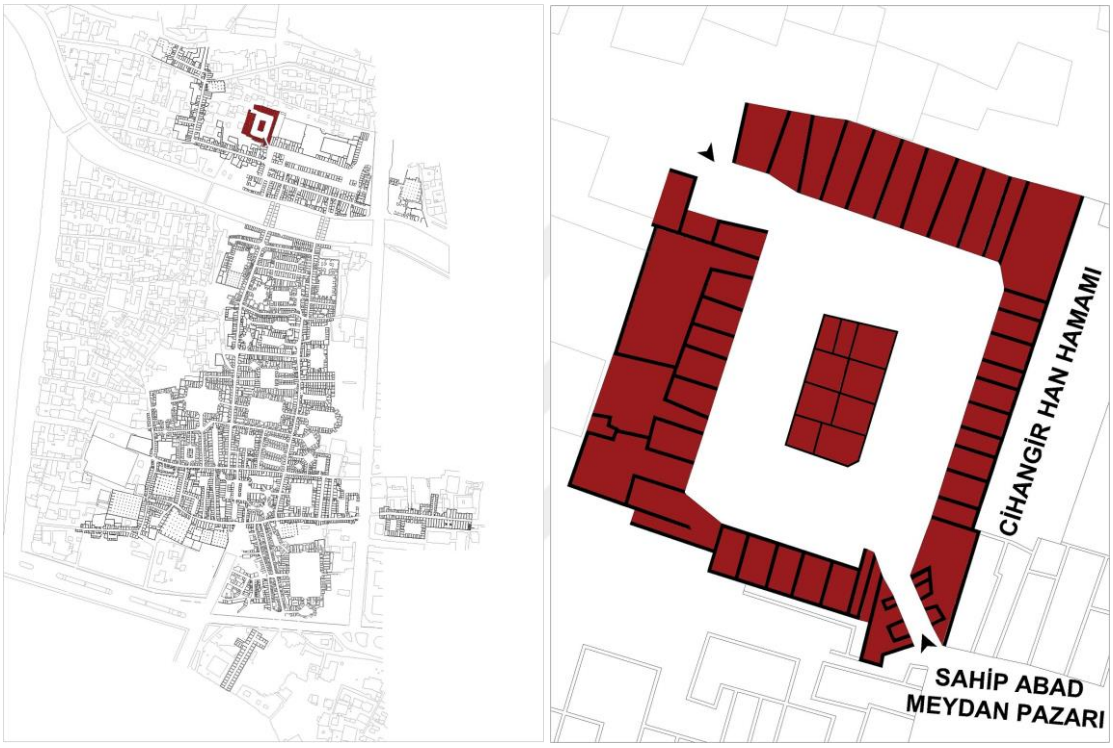
Şekil 3. 150 Büyük Şehzade sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

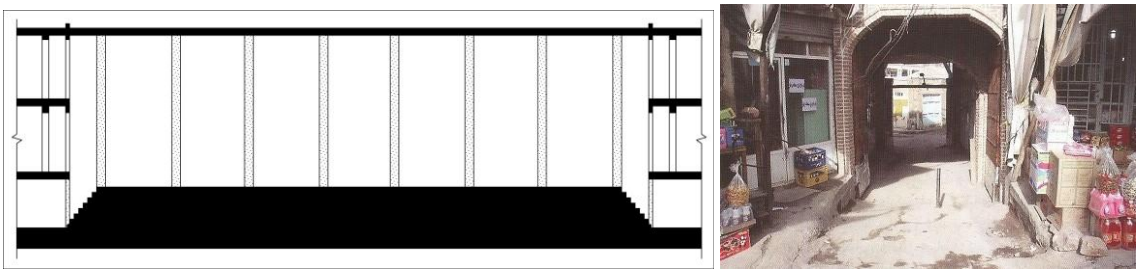
Şekil 3. 151 Büyük Şehzade sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

18- KURU ÜZÜMCÜLER SARAYI

Kapalıçarşının kuzey bölümünde bulunmaktadır. Eskiden Sahip abad meydanının yanında olmasından dolayı kervanların boşaltma ve dinlenme yeri olmuştur. İran'ın, doğu Azerbaycan Bölgesinin yaş ve kuru üzümü burada alınıp satılmaktadır. Dolayısıyla kuru üzümcüler diye geçer. Üç katlı ve düzenlidir. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. Günümüzde giysi üretiminin yapıldığı, tarım malzemelerinin, kuruyemiş ve çeşitli plastik ürünlerin satıldığı yerdir.

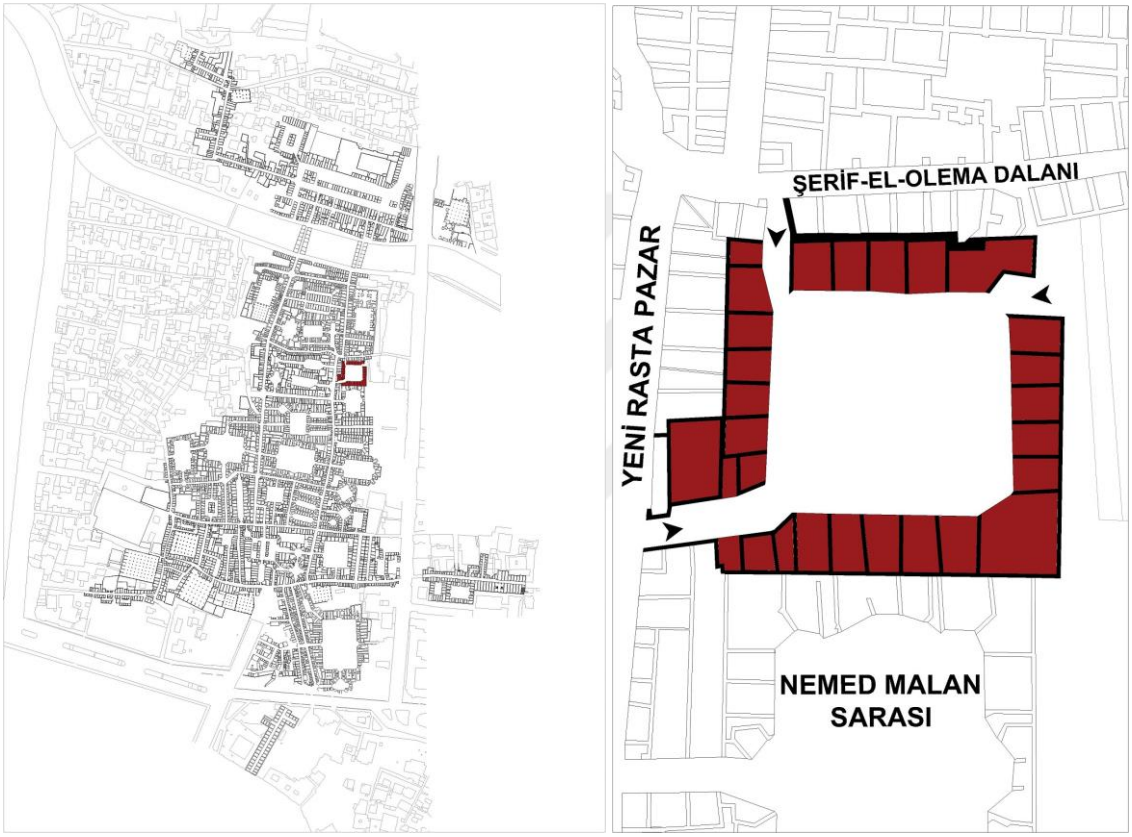
Şekil 3. 152 Kuru Üzümcüler sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

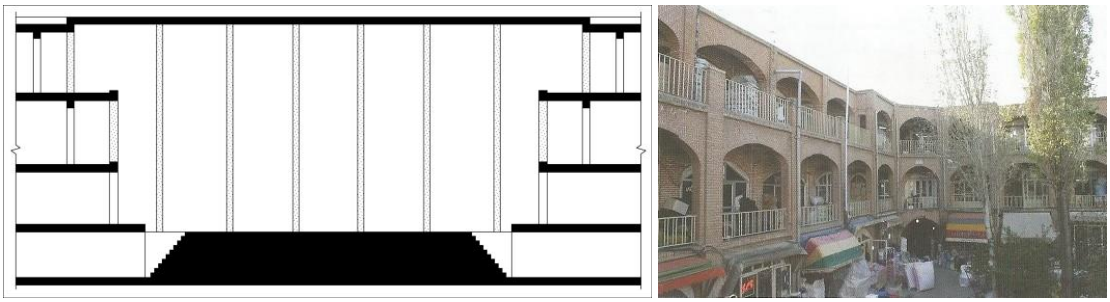
Şekil 3. 153 Kuru Üzümcüler sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

19- ABBASİ KAPI SARAYI

Eskiden 5 katlı olan Abbasi sarayı günümüzde 4 katlıdır. Sarayın inşası yaklaşık 100 sene önce bitmiştir. Tebriz Kapalıçarşısı'nın büyük saraylarından sayılmaktadır. Önemli üretim mekânlarındandır. Kare ve 1100m² alana sahiptir. Kapanabilen üç adet girişi bulunmaktadır. Önceden sadece kervanların dinlenme mekânları olarak kullanılmaktaydı. Tekstil için artan talepe göre burası zaman içinde çorap, havlu gibi ürünlerin üretim noktası olmuştur.

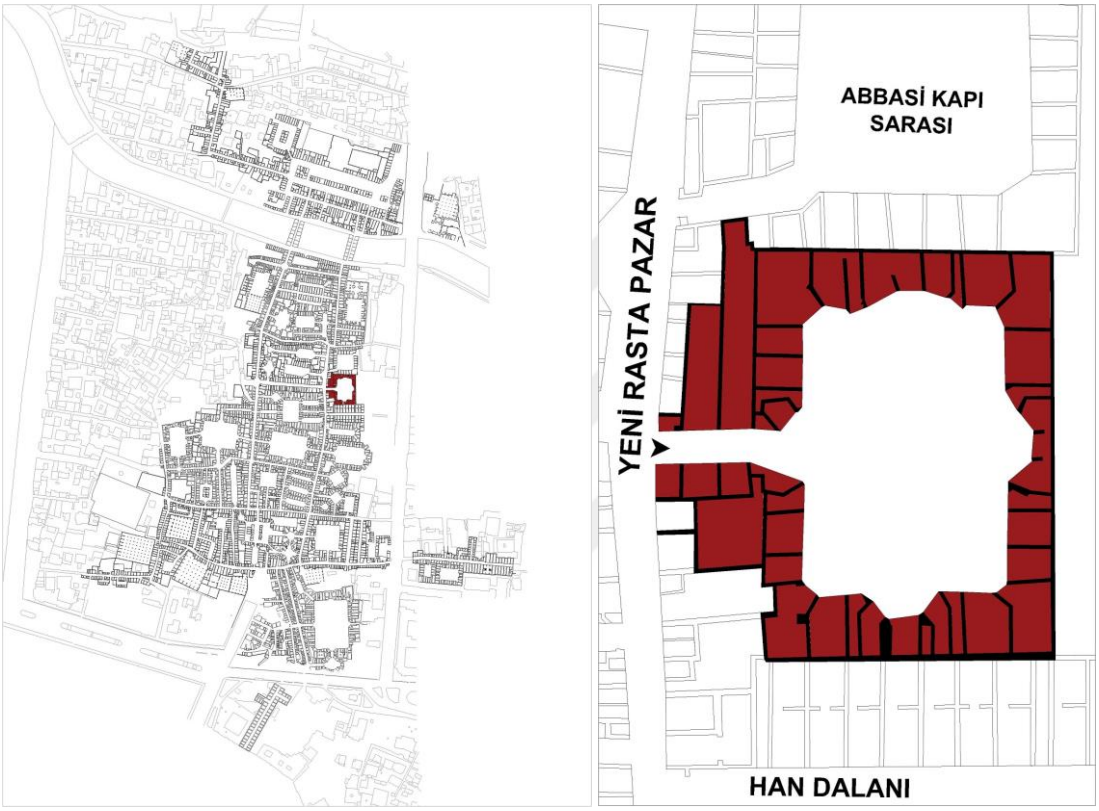
Şekil 3. 154 Abbasi kapı sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

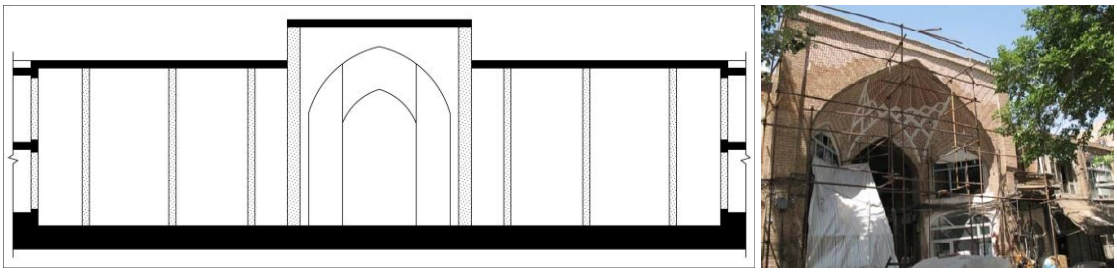
Şekil 3. 155 Abbasi kapı sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

20-NEMED MALAN (KEÇECİLER) SARAYI

Kapalıçarşı'nın doğu kısmındadır ve batıdan rasta pazara bağlanmaktadır. İki katlı ve 1450m² alana sahiptir. Kapanabilen tek girişi bulunmaktadır. Eski canlılığını kaybeden nemed malan sarayı eskiden nemed (nemed; deve yününden üretilir ve sıcak tutma özelliği vardır) malzemesinden yapılan ürünler satılmaktaydı. Günümüzde dükkânların çoğu depo olarak kullanılmaktadır.

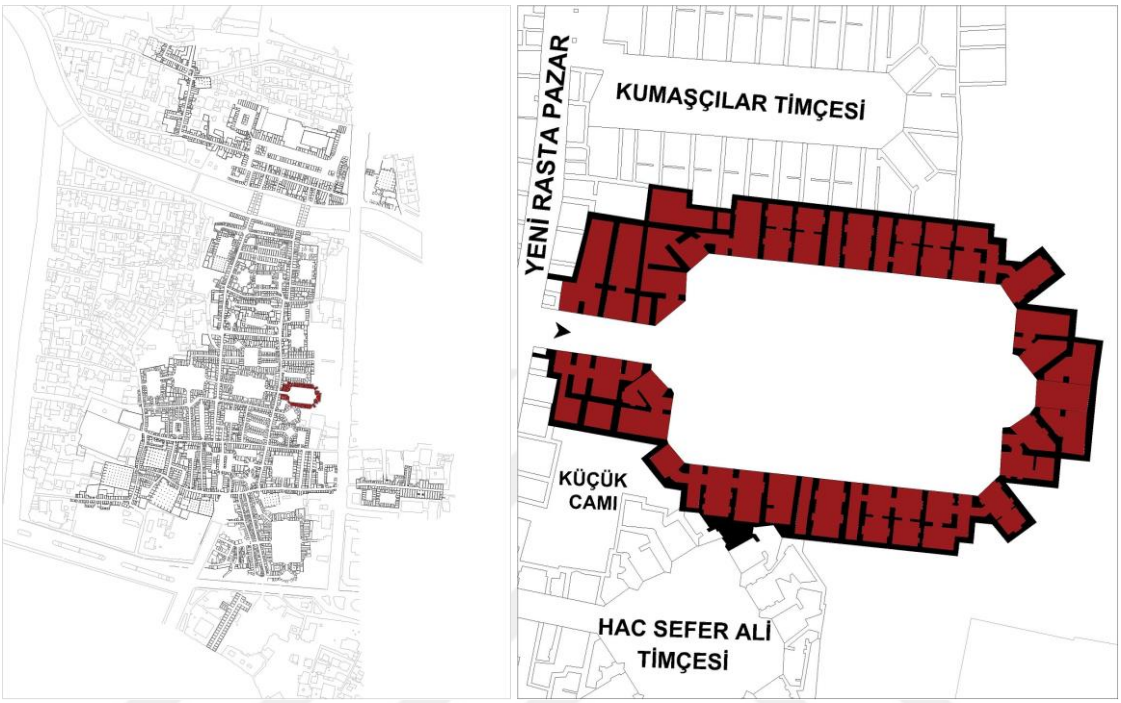
Şekil 3. 156 Nemed Malan sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

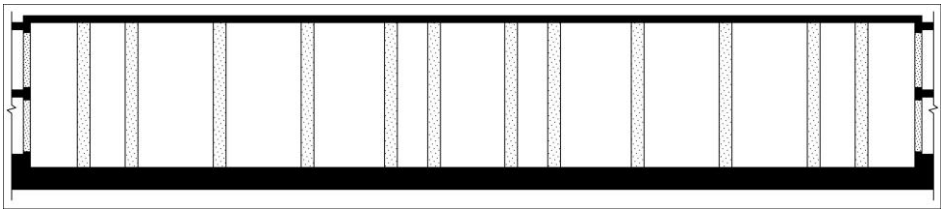
Şekil 3. 157 Nemed Malan sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

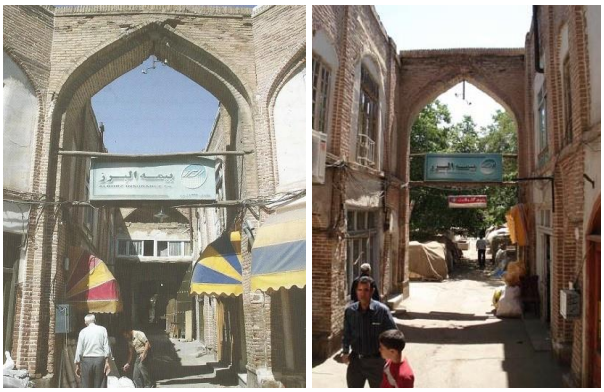
21-ESKİ HAC SEYYİD HÜSEYİN SARASI

Kapalıçarşının doğusunda yer almaktadır. İki katlı olan bu sara 2100m² alanındadır. Dükkânların girişi 2-3 basamak yukarıdan başlamaktadır. Kapanabilen tek girişi bulunmaktadır. Eskiden beri burada kumaş ve ip ticareti yapılmaktadır.

Şekil 3. 158 Eski Hac Seyyid Hüseyin sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda) D. Rostamzade, (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

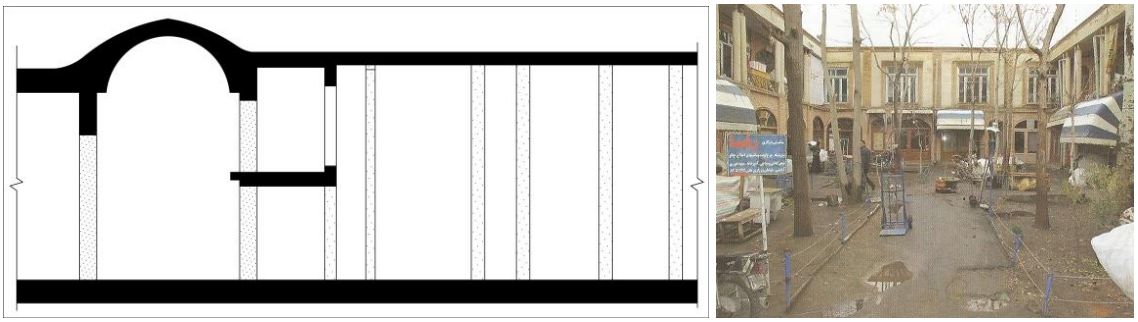
Şekil 3. 159 Eski Hac Seyyid Hüseyin sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

22- HAC MOHAMMAD GULİ SARAYI

Kuzey-güney aksında ve düzenli bir biçime sahiptir. 1500m² alan ile dikdörtgen bir avluya sahiptir. Kapanabilen iki adet girişi bulunmaktadır. İki katlı olan Hac Mohammad Guli sarayında deri ve ayakkabı ticareti yapılmaktadır. Bazı birimler kumaş deposu olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3. 160 Hac Mohammad Guli sara'nın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

Şekil 3. 161 Hac Mohammad Guli sara'nın kesiti (solda), Görünümü (sağda), D. Rostamzade

Çarsu (Çarsug):

Çoğu durumda, iki ticari mekânın buluşma noktasında bir *Çarsug* inşa edilirdi ve bağlantıları nedeniyle değerli bir yer olarak kabul edilmektedir. Bu çarsular sekizgen şeklindedir. Tebriz kapalıçarşısında bu yapıya sahip dört nokta bulunmaktadır. Bunlarda ikisi (1-Sadegiye çarsuğu, 2-Şapkacılar çarsuğu) çarsu olarak tanımlanmaktadır. Diğer ikisi (3-Telisçiler çarsuğu, 4-Yeni Rasta Pazar çarsuğu) tanımlanmamakla birlikte aynı mekansal özelliği göstermektedir. Aşağıda Sadegiye ve Şapkacılar çarsuğu'n vaziyet ve zemin kat planları verilmiştir.

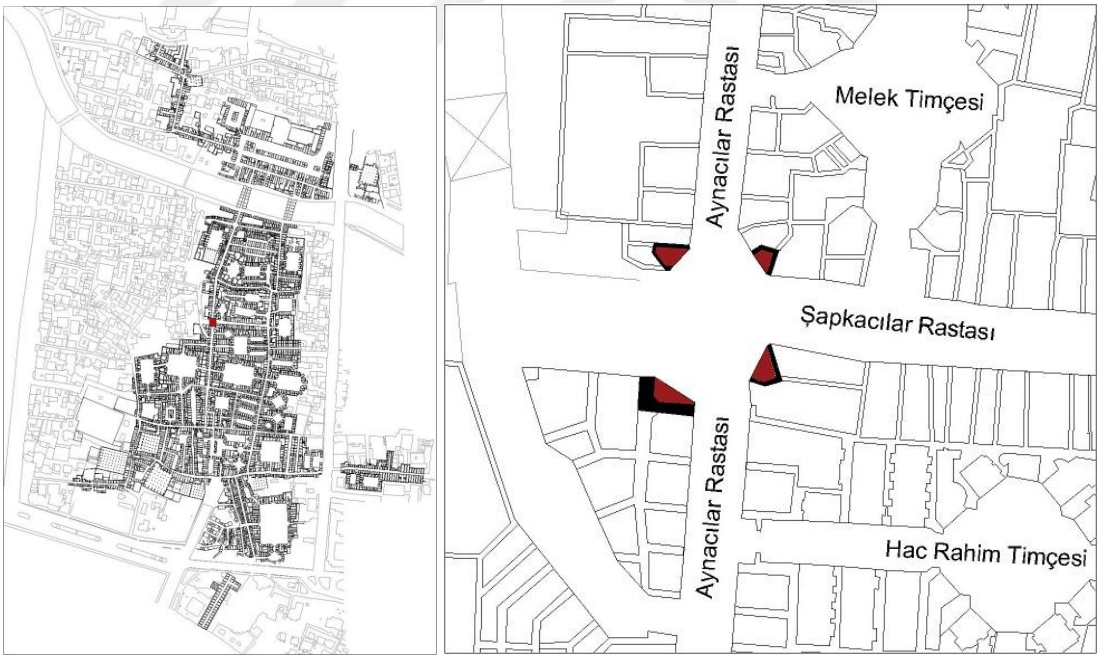
Şekil 3. 162 Çarsuların vaziyet planı, D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

1.SADEGİYE ÇARSUĞU

Şekil 3. 163 Sadegiye Çarsu'nun vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

2.ŞAPKACILAR ÇARSUĞU

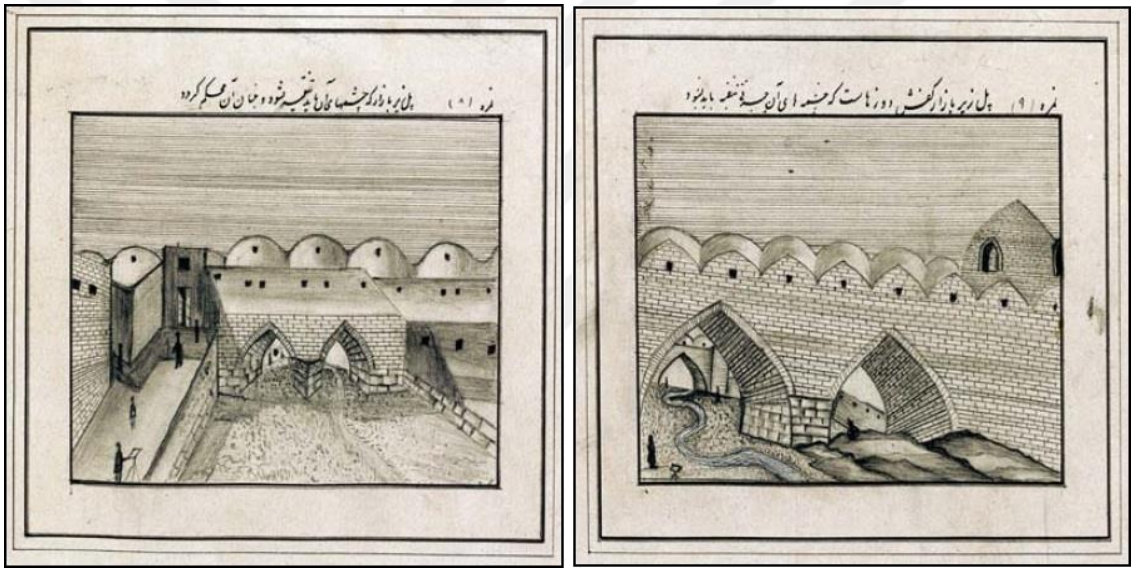

Şekil 3. 164 Şapkacılar Çarsu'nun vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

Pol- Pazar (Köprü Üstü Çarşı):

Tebriz tarihini incelediğimizde, kapalıçarşının genişlemesi ve daha çok ticari alanlara ihtiyaç duyulmasından dolayı, Kapalıçarşı Acı-çay'ın (Mehrānroud) kuzey bölümüne uzanmaktadır. Bu iki bölümü birbirine bağlamak için köprüler inşa edilmiştir. Dolaylısıyla çarşının kuzey alanları güneydeki çarşıya bağlanmıştır. 1867 yılında Osmanlı devleti Tebriz'e hamle yaptığında, ünlü minyatürcü Matrakçı Nasuh, Tebriz kentini çizmiştir [26]. Bu eserde, Tebriz'in önemli yapıları, çevresindeki doku ve köprü üstü çarşılar görülmektedir.

Kentin valisi Fateh Ali Han'ın emriyle 19.yy. selin kayıplarını hesaplamak için hazırlanan Mohammad-Ibn-Iraj-Gajar tarafından tasarlanmıştır.

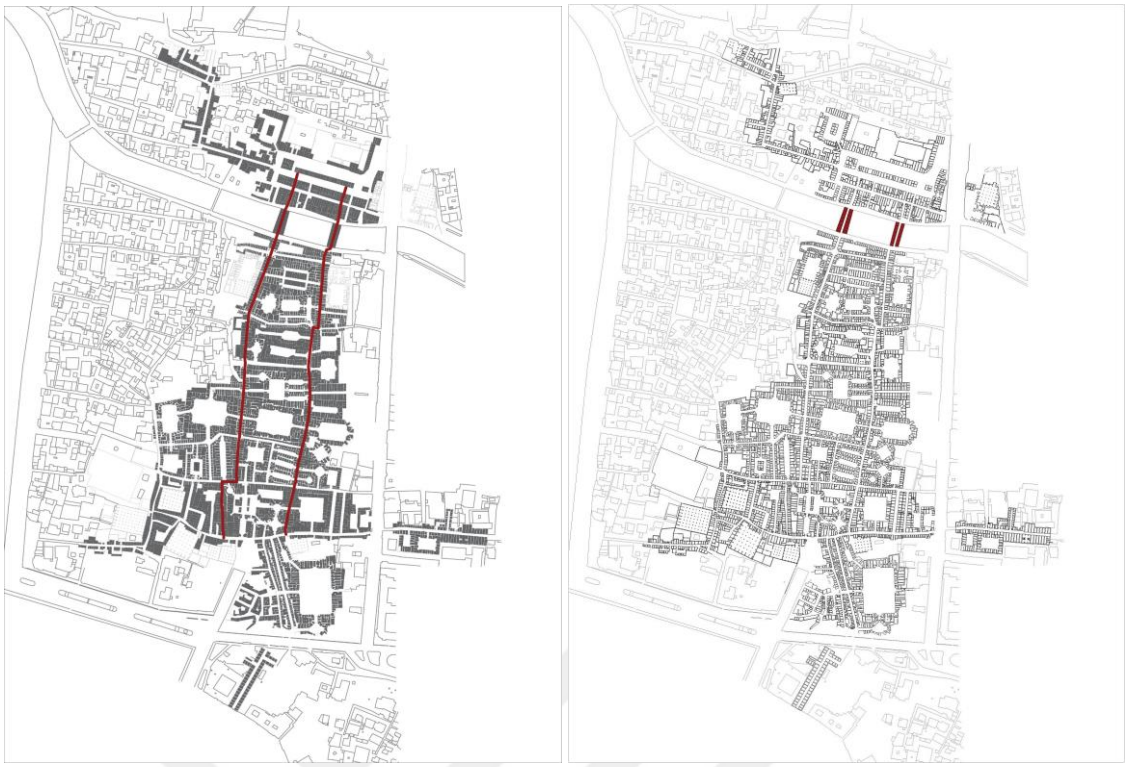

Şekil 3. 165 Aci-çay Nehri üzerindeki Pol pazarları [7]

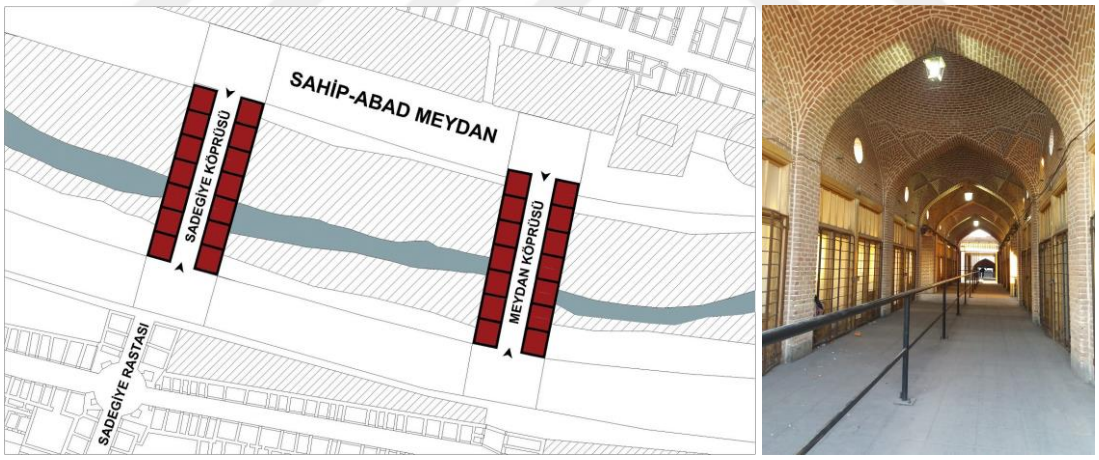
Pol- Pazar kapalıçarşı'nın bir parçasıdır. İran'da sadece Tebriz kapalıçarşısında köprü üstü çarşılar tespit edilmiştir.

Tebriz pol- Pazar'ı köprü boyunca dizilmiş dükkânlardan oluşmuştur. Köprülerin iki tarafında da ticaret ve alışveriş yapılmasından dolayı bu pol-pazarları özel yapmıştır.

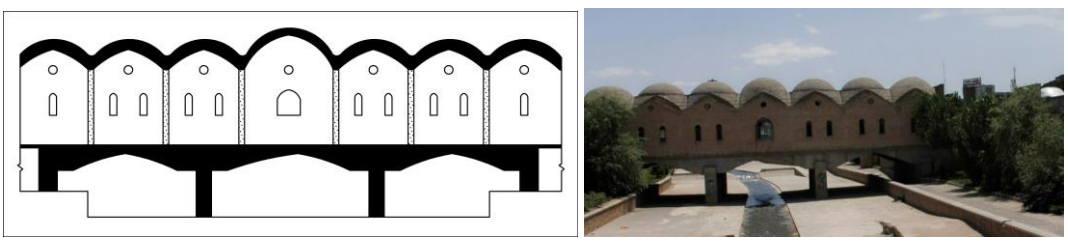
Günümüze ulaşan iki pol-pazardan biri Meydan köprüsü ve diğeri Sadegiye köprüsüdür. Meydan köprüsü, yemeni- duzan ve Bakırcılar rastasını birbirine bağlamaktadır. Oysa batı kısmındakı Sadegiye köprüsü, Bakırcılar ve Sadegiye rastaların sonlarını bağlamaktadır [26].

Şekil 3. 166 Günümüzdeki kapalıçarşının iki ana aksı ve köprü üstü Pazar ile bağlantısı (solda), Pol- Pazar'ın vaziyet planı (sağda), D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

Şekil 3. 167 Pol- Pazar'ın zemin kat planı, D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

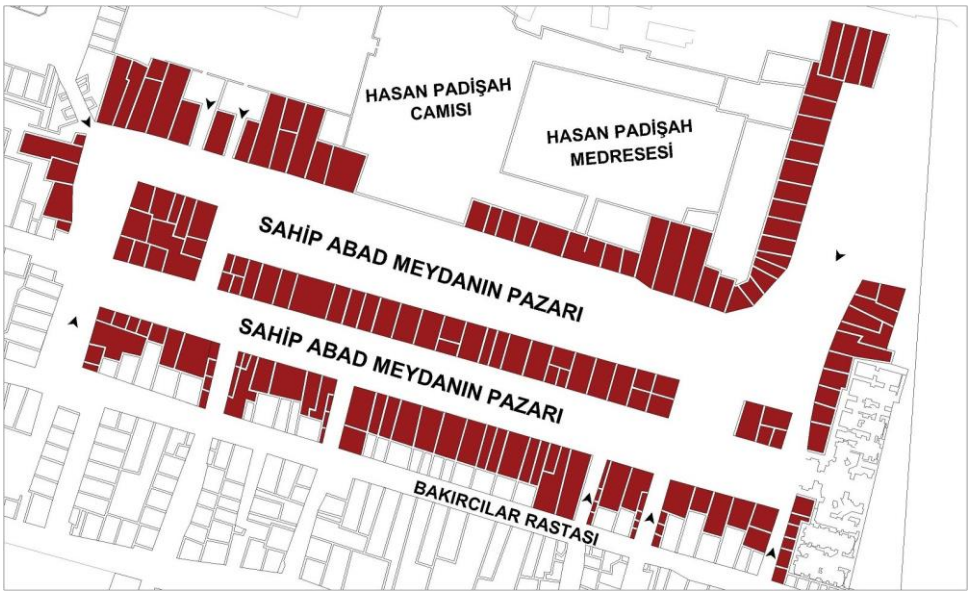
Şekil 3. 168 Pol- Pazar'ın kesiti ve görünümü, D. Rostamzade

Meydan:

Kapalıçarşı içindeki mekanların hiçbiriyle benzerik göstermiyen, ama kapalıçarşı bünyesinde çarşı olarak çalışan ve Meydan olarak adlandırılan farklı bir yapıya sahiptir. Meydan (Sahip Abad kompleksi) kapalıçarşı'nın kuzey bölümünde yer alır. Büyük ve geniş bir açık alanı olan bu meydanda çevre ve ortadaki dükkânlardan oluşmuş. 1780 yılındaki depremden sonra yerle bir olmasından dolayı, eski canlılığını kaybetmiştir [26]. Meydandaki dükkânların çoğu tek kat yüksekliğindedir. Bazen bodrum katı olanlarada rastlayabiliriz.

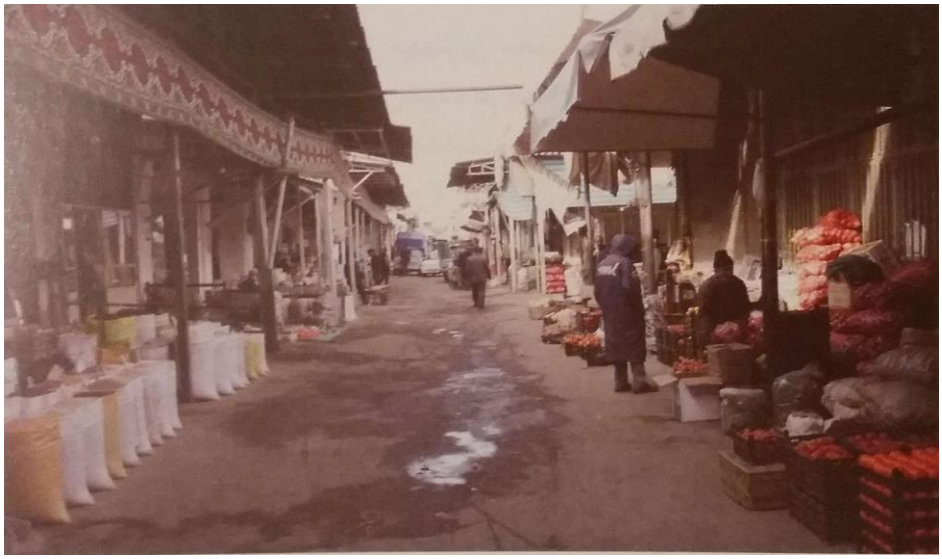
Şekil 3. 169 Sahip Abad meydan'ın vaziyet planı, D. Rostamzade (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır)

Şekil 3. 170 Sahip Abad meydan'ın zemin kat planı, D. Rostamzade, (Güncel imar planı paftaları üzerinden hazırlanmıştır

Şekil 3. 171 Tebriz'in kuzey bölümü ve Sahip abad meydanı 1672 yılında Jean Chardin tarafından çizilmiş (solda), 1789 yılında sahip abad meydanından bir görünüm. [26]

Şekil 3. 172 Günümüzde Sahip abad meydanından görünüm, D. Rostamzade

BÖLÜM 4

İSTANBUL KAPALIÇARŞISI

Yapılış yılı kesin olarak bilinmeyen İstanbul Kapalıçarşısı, günümüzde de yoğun bir şekilde ticari kimliğini sürdürmektedir. İstanbul Kapalıçarşısı Türkiye'deki en büyük kapalıçarşı sayılmaktadır.

4.1 Tarihçe

Dünyanın en eski kentlerinden biri olan İstanbul, 330-395 yılları arasında Roma İmparatorluğu, 395-1204 ile 1261-1453 yılları arasında Bizans İmparatorluğu, 1204-1261 arasında Latin İmparatorluğu ve son olarak 1453-1922 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yaptmıştır [60].

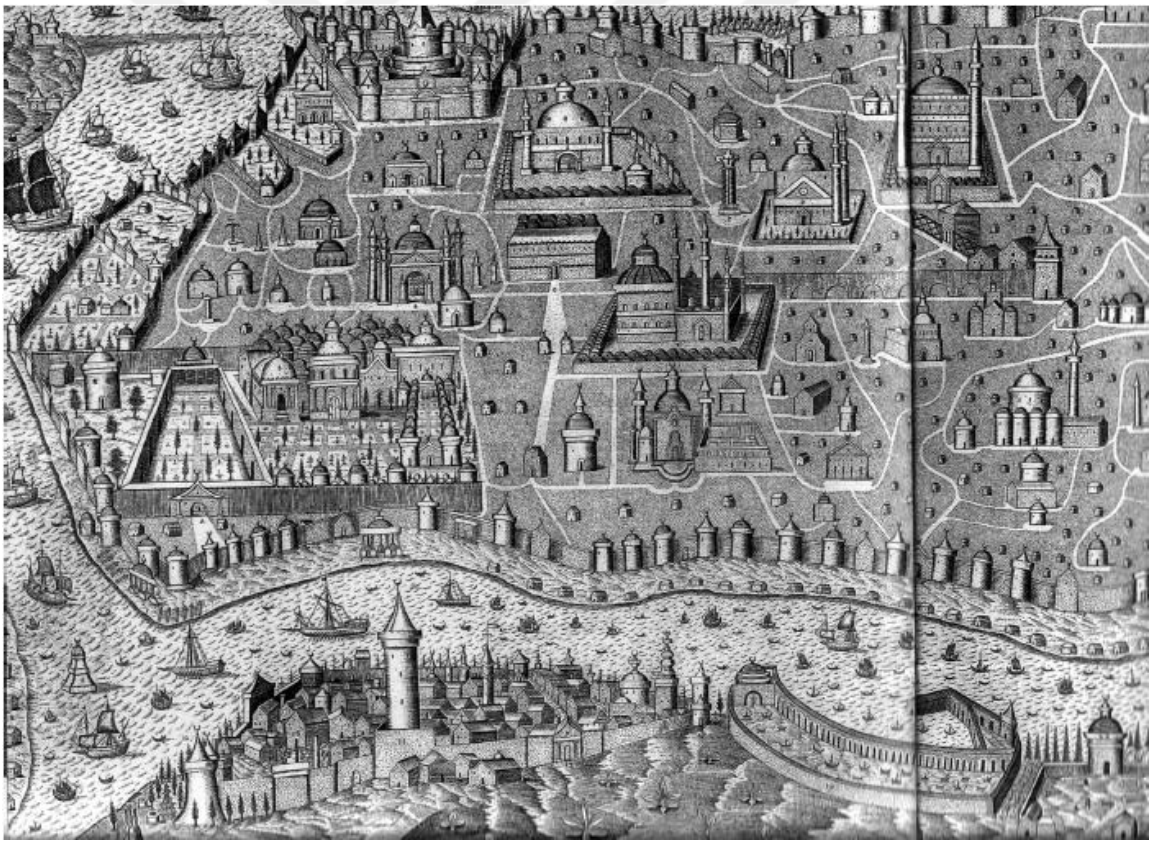
Bin yıldan daha uzun süre Doğu Roma-Bizans'a başkentlik eden İstanbul, bir yarımada üzerindedir ve etrafı da sağlam surlarla çevrilmiştir. Yüzyıllardan beri Bizans'ın en önemli yapıları, surla çevrili bu liman şehrinde inşa edilmiş, her türlü kurum da bu büyük kentte yerleşmiştir. Uzun ömürlü Bizans'ın yaşamında önemli yer tutan ticaretin en büyük payı da başkent İstanbul'da toplanmıştır [2].

Bizans Döneminde çarşı olarak kullanılan alanlar, Osmanlı İmparatorluğu Döneminde de aynı şekilde kullanılmıştır. Özellikle şimdiki kapalıçarşı bölgesi, bedesten, han ve dükkânlar ile yoğunlaşarak kentin merkez çarşısı niteliği kazanmıştır [43].

Eski ismi ile büyük çarşı "Çarsuy-i Kebir" Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u Bizanslılardan aldığı tarihten başlayarak günümüze kadar gelmiş önemli yapılar topluluğudur. Bazen de aynı anlama gelen Arapça ve Farsça karışımı Sûk-ı Kebîr adı

kullanılmıştır. Batı literatüründe geçen Grand Bazaar tabiri çarşının büyüklüğünü; daha az kullanılan Covered Bazar adı da yine bu çarşının örtülü olmasını öne çıkarmıştır. XX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren, Çarşı veya Çarsû-yı Kebîr adları terk edilmeye başlamıştır. Bunların yerini Kapalıçarşı veya Kapalı Çarşı imlâsı ile yazılan ifâdeler almıştır. Bu ad, halen bilim çevresi ve halk arasında kabul görmüştür. Başka kentlerde bulunan benzeri kompleksler de kapalıçarşı adı ile tanınmışlardır [50].

Fatih devrinde tonozla örtülü Kapalıçarşı, ana çekirdek olan iki bedesten ile en büyük ticaret merkezi olmuştur. İlk dükkânlar ahşaptan yapılmıştır. Ancak sokakları örtüsüz çarşı, yangın felaketine uğramış ve defalarca yanmıştır. Bu yangınlardan sadece kargir bedesten yapıları kurtulmuştur. IV. Mehmet devrinde 1651 yılında dükkânlar kağire çevrilmiş ve çarşı 1701'de Kapalıçarşı haline dönüştürülmüştür. Neticede çarşının hem kâgir hem de kapalı olduğu için yangınlardan daha az zarar görmüştür [43] [61].

Şekil 4. 1 XVII. YY'da İstanbul (Thomas Artus, Paris 1662) [62]

4.2 Kentsel Kurgu

İstanbul Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara kıyısı ve Boğaziçi boyunca, Haliç'i de çevreleyecek şekilde kurulmuştur. İstanbul kıtalararası bir kent olup, Avrupa'daki bölümüne Avrupa Yakası veya Rumeli Yakası, Asya'daki bölümüne ise Anadolu Yakası veya Asya Yakası denir.

Kent, kuzeyden güneye inen Boğaz'ın Marmara Denizi'ne birleştiği güney girintisinde, Avrupa tarafında Boğaza açılan Haliç'in güneyinde kalan küçük bir yarımada üzerinde kurulmuştur. Kentin Ege Denizi ile Karadeniz'i birleştiren Marmara Denizi üzerinde olması, deniz ulaşımı bakımından kente bir "geçit" özelliğini kazandırmaktadır [43].

Yaz ayları genellikle sıcak ve nemli geçen, kış ayları bölgeyi etkisi altına alan sistemlere bağlı olarak fazla soğuk geçmeyen İstanbul, Akdeniz ikliminin özelliklerini taşıyor görünse de Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı'nın etkisiyle farklı özellikler taşır.

Şekil 4. 2 Türkiye'de İstanbulun konumu (2017 Google Maps görüntüsü üzerinden işlenerek oluşturulmuştur.)

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2013 yılında hazırlamış olduğu rapora göre İstanbul'un toplam nüfusu 14.160.467 kişidir [63]. Türkiye'nin en kalabalık, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan en önemli şehridir.

İstanbul coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca önemli bir kent olmuştur. Önemli kara ve deniz yollarının kesişim noktasındadır. Özellikle ipek yolu üzerinde olmasından dolayı ticari merkez haline gelmiştir. Orta Avrupa ve Balkanlar'dan gelen yollar, Trakya

havzasını izleyerek burada birbirine kavuşur ve Boğazın karşı kıyısında Anadolu'nun içlerine doğru uzanır [64].

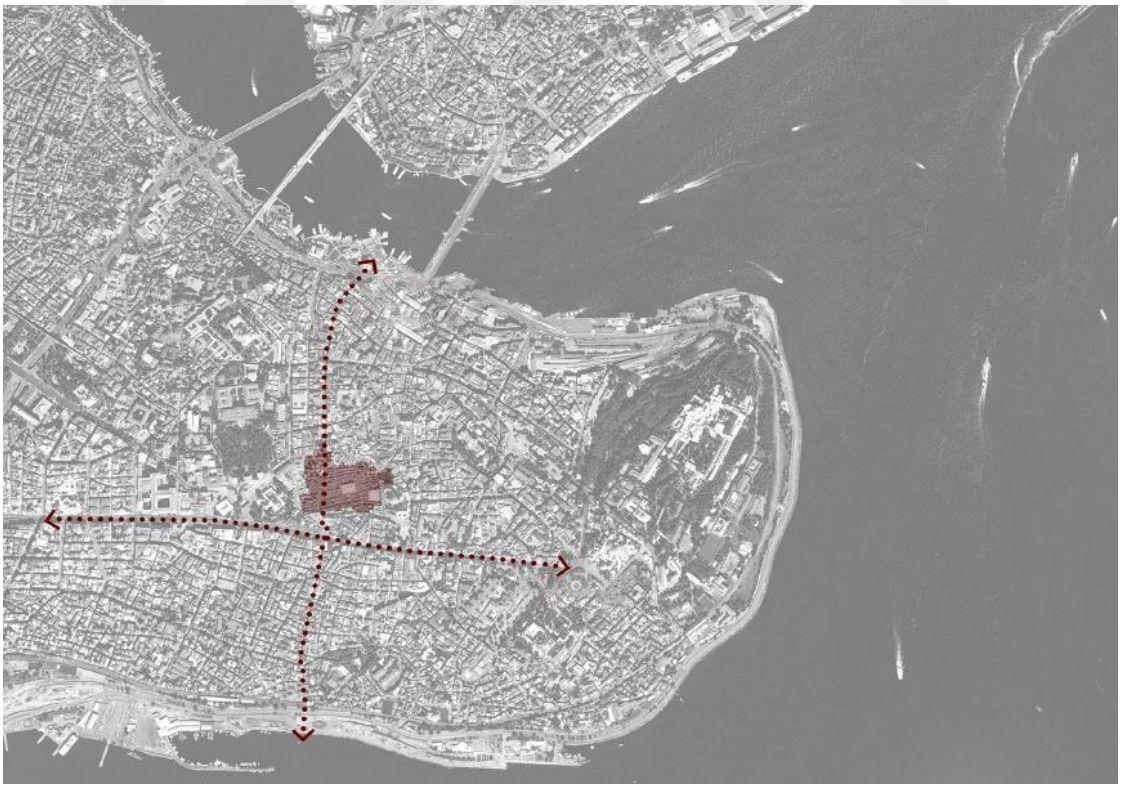
Kapalıçarşı, İstanbul'da Bâyezîd ile Mahmûd Paşa semtleri arasında yer almaktadır. Burası, tarihi ve dini binalardan oluşmaktadır. Kapalıçarşı kent dokusu ile entegre ve kent yapısıyla iç içe geçmiş durumdadır. Hacim olarak, 30.702 metre karelik bir alana yayılmıştır [65].

Kapalıçarşı'nın kent içindeki sınırlarının oluşmasın da ki temel neden şehrin topoğrafyasıdır. Aynı zamanda bu topoğrafya karakteri sadece Kapalıçarşı ve yakın çevresinin oluşumunu değil Bizans'tan itibaren süregelen kent kurgusunu da belirlemiştir. Kapalıçarşı, bugün Hanlar Bölgesi, İstanbul Üniversitesi – Beyazıt Camii, Mahmutpaşa Mahallesi – Nuruosmaniye Camii ve Yeniçeriler Caddesi ile sınırlanmaktadır [66].

Şekil 4. 3 İstanbul Kapalıçarşı [66]

İstanbul Kapalıçarşısı'nın mekânsal analizini yaptığı araştırma porojesinde G. Gülmez, Kapalıçarşı'nın karakteristik mekânsal kurgusunun sokaklardan kaynaklandığını belirtmektedir. Ancak bu kurgunun sadece sokak ve yapı adalarından oluşmadığını ekler ve çarşı içindeki hanlar ve hanların sokaklarla oluşturduğu mekânsal bütünlüğünün dikkat çekici olduğunu vurgular. Daha sonraki açıklamaları ise şu şekildedir. "Hanların üzerinde bulunduğu sokağa bağlanma biçimi, çarşı içindeki sokak karakterini devam etmesine olanak sağlar. Bu nedenle çarşı içinde yer almalarına karşın, hanlar sokakların oluşmasında belirleyici bir rolü olmamıştır. Hanlar bulundukları yerin fiziki koşullarına göre biçimlenmişler, ancak sokağa bağlanma biçiminde sokakların devamlılığı prensibini korumuşlardır. Ancak dikkat çeken nokta sokaklar üzerine kurulan bu çarşının hanlarla oluşturduğu yapısal bütündür. Bu bütün dışarıda olduğu gibi içeride de aynen devam eden yaya akışından ve bu devamlılığı sağlayan kurgudan kaynaklanmaktadır. Yaya akışının devamlılığına karşın, Kapalıçarşı'yı dışarıdan ayıran sadece üstü kapalı sokaklarıdır. Bu üstü kapalı sokaklar hem Kapalıçarşı'nın iç mekânını hem de sokaklardan oluşan karakteristik yapısını da oluşturmuştur" [66].

Şekil 4. 4 Kapalıçarşının kent kurgusundaki yeri [66]

Şekil 4. 5 İstanbul Kapalıçarşı içinde sokak düzeni, (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

Evliya Çelebi, İstanbul Kapalıçarşı'sında bekçilerin bulunduğunu kayıt etmiştir. Kapalıçarşıyı imâr ve muhafaza etmek için (Çarşıyıkebir Eminönü Ümran Cemiyeti) kurulmuştur. Bekçiler geceleri çarşıya korumalık yaptıkları gibi gündüzleri de polislere yardım etmektedirler [67].

“Kapalıçarşı’nın, cephesindeki kapılar sadece kapalı oldukları zaman görünürler. Kapıların çoğu sıradan, küçük ve oldukça basit kapılardır, açık oldukları zaman sokakların devam ettiği izlenimini uyanırırlar. Çevresindeki sokaklarda da aynı içeridekiler gibi hareketli ve canlı ticarete sahiptir. Buna satışı yapılan bütün ürünlerin açıkta, dükkân önünde sergilenmesi, aynı Kapalıçarşı’daki gibi ticaretin dışarıda ya da sokakta yapılması neden olmaktadır” [66].

Farklı buyukluklere sahıp numaralandırılmıs 21 kapısı bulunmaktadır. Bunlardan ikisi (Nuruosmaniye ve Fesciler Kapısı) kitabelidir. Bu kitabelerde genelde kapının adı ve yapım tarihi yazılıdır. Kapıların adları ve özet bilgileri aşağıda verilmiştir;

1-Nuruosmaniye Kapısı; oldukça kalabalık bir kapıdır. Kitabeli iki kapıdan biridir.

2-Kürkçüler Kapısı; çok yoğun kullanılan kapılardan değildir. İki basamakla kapalıçarşıya bağlanmaktadır. Boyut olarak orta ölçeklidir.

3-Merdivenli Kapı; sakin ve küçük bir kapılardan biridir. İsminden de anlaşıldığı gibi bu kapıdan merdivenlerle kapalıçarşıya giriş yapılmaktadır.

4-Sorguçlu Han Kapısı; sakin ve küçük kapı sayılmaktadır.

5-Çarşıkapı Kapısı; kalabalık ve büyük kapılardan biri sayılmaktadır.

6-Yolgeçen Han Kapısı; sakin ve küçük kapı sayılmaktadır. Beş basamakla kapalıçarşıya bağlanmaktadır.

7-Beyazıd Kapısı; kalabalık ve büyük kapı sayılmaktadır.

8-Hacı Hüsnü Kapısı; sakin ve küçük kapı sayılmaktadır.

9-Fesciler Kapısı; kalabalık bır kapı sayılmamaktadır. Kitabeli kapıdıriki kapıdan biridir.

10-Bodrum Han Kapısı; sakin ve küçük kapı sayılmaktadır.

11-Yorgancılar Kapısı; sakin ve küçük kapı sayılmaktadır.

12-Lütfullah Kapısı; sakin ve küçük kapı sayılmaktadır. Beş basamakla kapalıçarşıya bağlanmaktadır.

13-Cebeci Han Kapısı; sakin ve küçük kapı sayılmaktadır. Yedi basamakla kapalıçarşıya bağlanmaktadır.

14-Örücüler Kapısı; kalabalık ve büyük kapı sayılmaktadır.

15-Tacirler Kapısı; sakin ve büyük kapı sayılmaktadır. Tek basamakla kapalıçarşıya bağlanmaktadır.

16-Mercan Kapısı; az kalabalıklı ve büyük kapı sayılmaktadır. Tek basamakla kapalıçarşıya bağlanmaktadır.

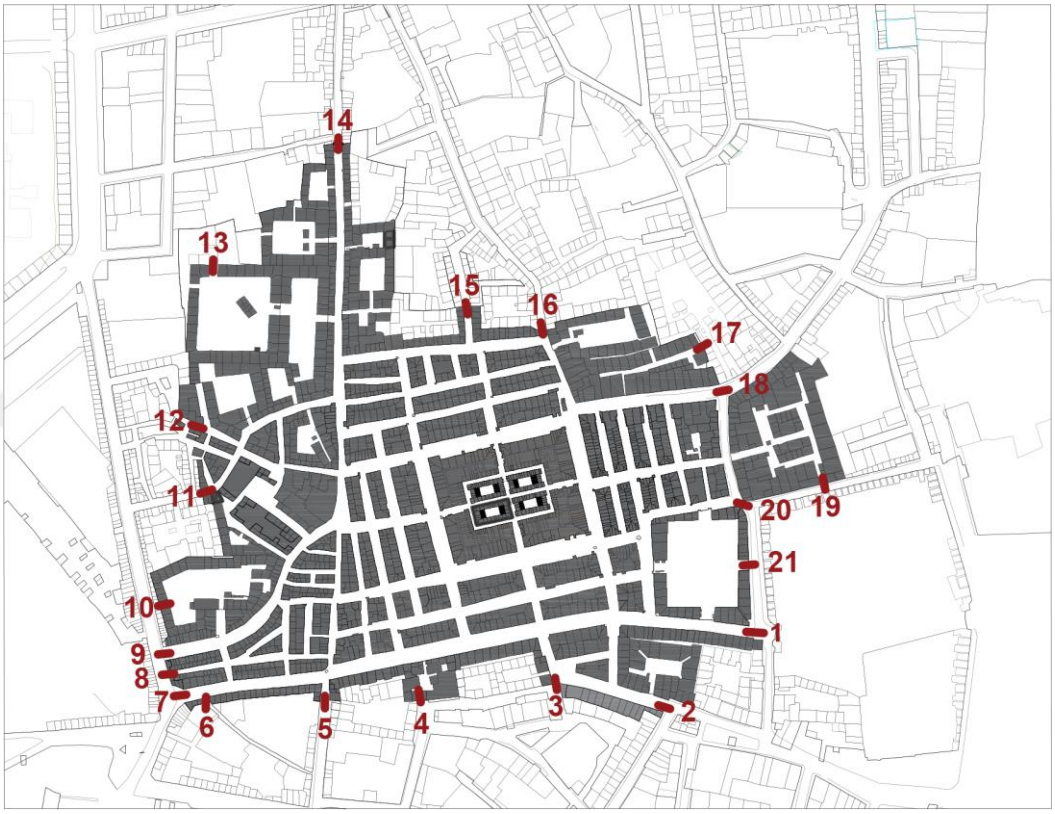
17-Sıraodalar Kapısı; sakin ve küçük kapı sayılmaktadır. Üç basamakla kapalıçarşıya bağlanmaktadır.

18-Mahmutpaşa Kapısı; kalabalık ve büyük kapı sayılmaktadır.

19-Çuharcı Han Kapısı; sakin ve büyük kapı sayılmaktadır.

20-Kılıçlar Kapısı; sakin ve büyük kapı sayılmaktadır.

21-Samdal Bedesteni Kapısı; sakin ve büyük kapı sayılmaktadır.

Şekil 4. 6 İstanbul Kapalıçarşı kapıları, (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

Şekil 4. 7 Kapalıçarşının kapıları (D. Rostamzade) 22.04.2017

4.3 Mekansal Kurgu

İstanbul Kapalıçarşısı, iki bedesten, onların etrafında yer alan hanlar, çarşılar ve dükkânlar ile bu ticaret topluluğunun fizikî kısımlarını oluşturur. Tezin bu kısmında, Kapalıçarşı'nın var olan ticari bölümleri, iki bedesten ve onaltı hânın mimarisi, planları ve özellikleri hakkında değerlendirmelere yer verilmiştir.

Şekil 4. 8 Kapalıçarşı'da bulunan Hanlar ve iki Bedesten [68]

Hanlar:

II. Mehmed (1451-1481) devrinden itibaren Kapalıçarşı çevresinde hayvanların barınması, insanların konaklaması ve ticaret yapmasına yönelik yolcu ve ticâret hanları inşâ edilmiştir [2].

Mevcut Kapalıçarşı hanları, genellikle tek ve iki katlıdır. Bu hanlardan, iki katlı hanlar, yapı itibariyle içlerinde geceleri kalınmayan hanlardır. Alt katları satış, servis ve depolamaya ayrılmış, üst katları yazıhane olarak kullanılan iki katlı hanlardandır [43]. Çoğuna zamanla pek çok ek yapıldığı için özgün planları bozulmuştur. Her han, Kapalıçarşı'nın içinde ayrı çarşı gibidir. Satışını yaptıkları ürünlere bağlı olarak üzerinde bulunduğu sokağa, dükkân dizileri arasında yer alan kapı ile bağlanır. Kapı girişlerinde genellikle sokaklar gibi karşılıklı küçük dükkânlar bulunur. Bu kurgu han kapılarının bağımsız olarak algılanmasını önler, ancak girişlere sokak karakteri verir. Bu yaklaşım

hem çarşının sokak karakterini korur hem de bu karakteristik kurguyu devam ettirir. Sokakların adeta hiç bitmeyecekmiş gibi algılanmasını ve devamlılığını sağlayan bu yaklaşımla aynı zamanda çarşı içindeki her nokta ticari amaçla kullanılmıştır [66].

Hanlar, Kapalıçarşı ve sokaklarla olan ulaşımlarına bağlı olarak dışarıya kapalı ve dışarıya açık olmak üzere iki farklı yapıya sahiptir. İstanbul Kapalıçarşısı'nın içinde 16 adet han bulunmaktadır. Bunlardan dört adedi dışarıya bağlantılı, onikisinin girişi ise kapalıçarşının içinden sağlanmaktadır. Hanları, aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

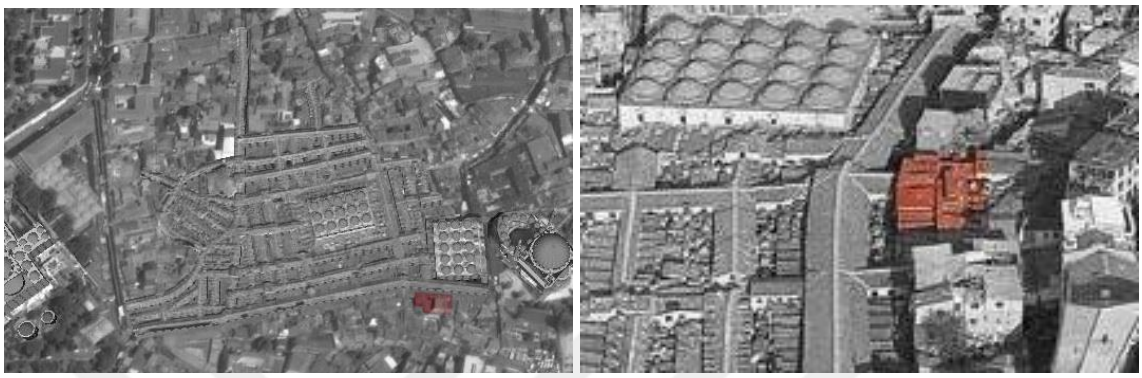
1-Rabia-rubi Han, 2-Sorguçlu Han, 3-Bodrum Han, 4-Yarım Taş Han, 5-Evliya Han, 6-Sarraf Han, 7-Ağa Han, 8-Cebeci Han, 9-İç Cebeci Han, 10-Astarcı Han, 11-Küçük Safran Han, 12-Büyük Safran Han, 13-Çukur Han, 14-Zincirli Han, 15-Varakçı Han, 16-Çuharcı Han.

Şekil 4. 9 Kapalıçarşı hanları, (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

1-RABİA-RUBİ HAN

Kapalıçarşının içinden girişi sağlanmaktadır. Dolayısıyla, dışarıya bağlantısı yoktur. Tek adet girişi bulunmaktadır. Tek ve iki katlı olan Rabia-Rubi Hanın alanı yaklaşık 720m²dir. Giriş katta küçük dükkânlar bulunmaktadır. Çeşitli ürünler toptan ve perakende olarak satılmaktadır. Üst katlar genelde depo ve atölye olarak kullanılmaktadır.

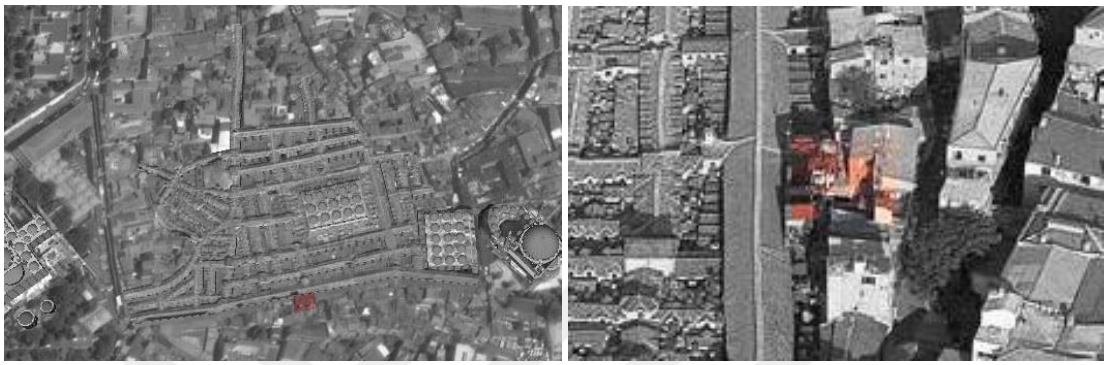
Şekil 4. 10 Rabia-Rubi Han'ın uydu görüntüsü (solda), Rabia-Rubi Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade

Şekil 4. 11 Rabia-Rubi Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

2-SORGUÇLU HAN

Dışarıya bağlantısı olan hanlardandır. Kalpakçılar Caddesi ve İskender Boğazı Sokağı'na bağlanır. İskender Boğazı Sokağı aynı zamanda Kapalıçarşı'nın 4 numaralı kapısıdır ve Kapalıçarşı Esnaflar Derneği' bu han içinde bulunmaktadır. Dolayısıyla, buranın iki adet girişi vardı. İki katlı olan Sorguçlu han 400m² alana sahiptir. Dükkân sayısı az olan bu handa girişte bir lokantas bulunmaktadır. Üst kat idari ofis olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4. 12 Sorguçlu Han'ın uydu görüntüsü (solda), Sorguçlu Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade

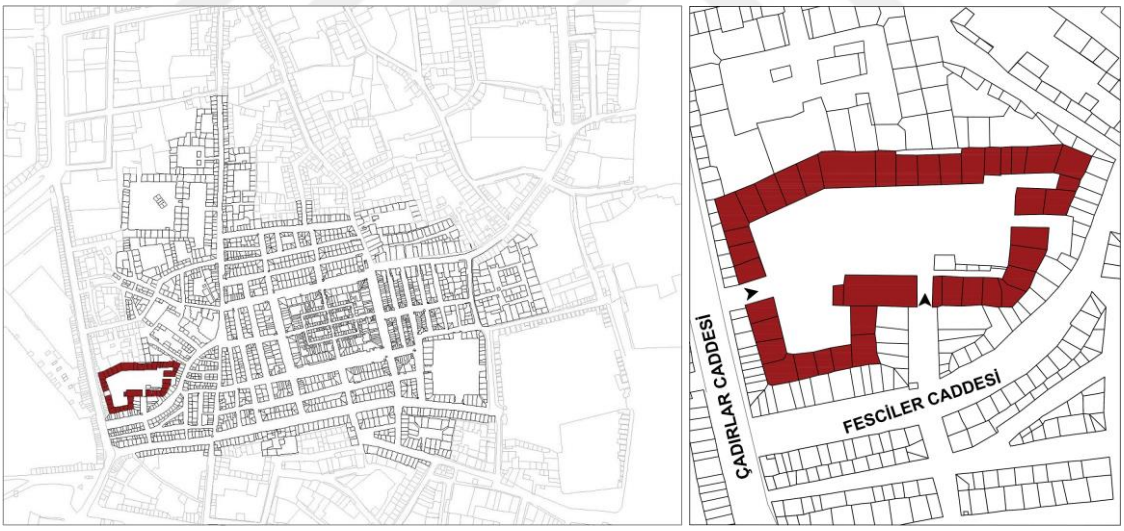
Şekil 4. 13 Sorguçlu Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

3- BODRUM HAN

Dışarıya bağlantısı olan hanlardandır. Fesçiler ve Çadırlar Caddesi üzerinden girilen hanın iki adet girişi bulunmaktadır. Çadırlar Caddesinden girişi Kapalıçarşı'nın 10 numaralı kapısı sayılmaktadır. Kapalıçarşı'nın en eski hanlarından biridir. Düzenli bir planı ve avlusu yoktur. Avlusunda ağaç ve çeşmesi vardır. İki ve üç katlı olan bu han 1.542m² alanındadır. Burada genelde perakende ve toptan olarak giysi satışı yapılmaktadır.

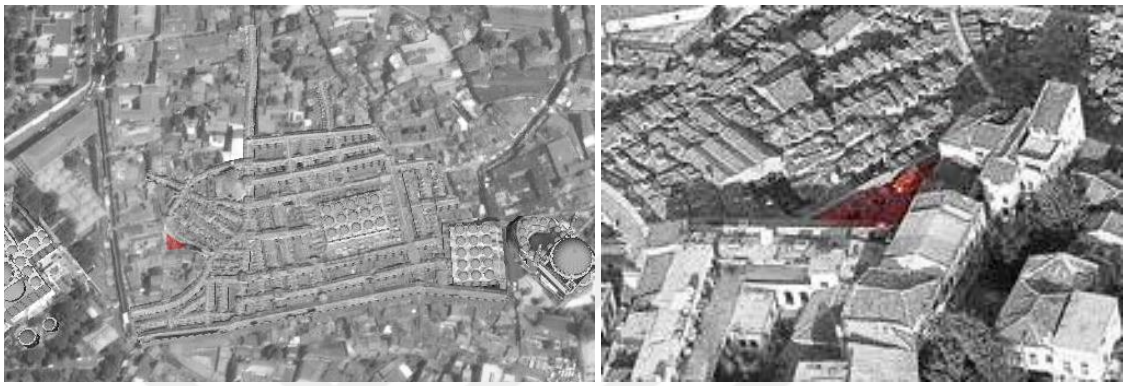
Şekil 4. 14 Bodrum Han'ın uydu görüntüsü (solda), Bodrum Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade

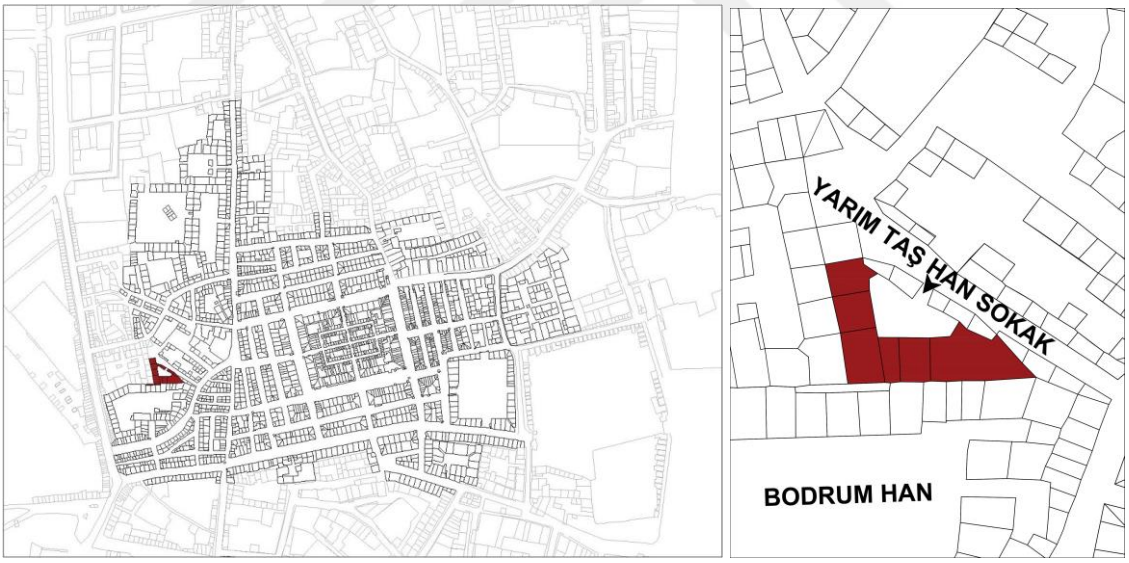
Şekil 4. 15 Bodrum Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

4- YARIM TAŞ HAN

Kapalıçarşının içinden girişi sağlanmaktadır. Dolayısıyla, dışarıya bağlantısı yoktur. Yarımtaş Han Sokak üzerinden Kapalıçarşıya bağlanmaktadır. Tek girişli handır. Kapalıçarşı'nın en küçük hanıdır. Diğer hanlardan farklı olarak perakende satış yoktur ve çoğunlukla ofis olarak kullanılmaktadır. Tek ve iki katlı olup, yaklaşık 170m² alana sahiptir. Girişte türban ve terzi dükkânı bulunmaktadır.

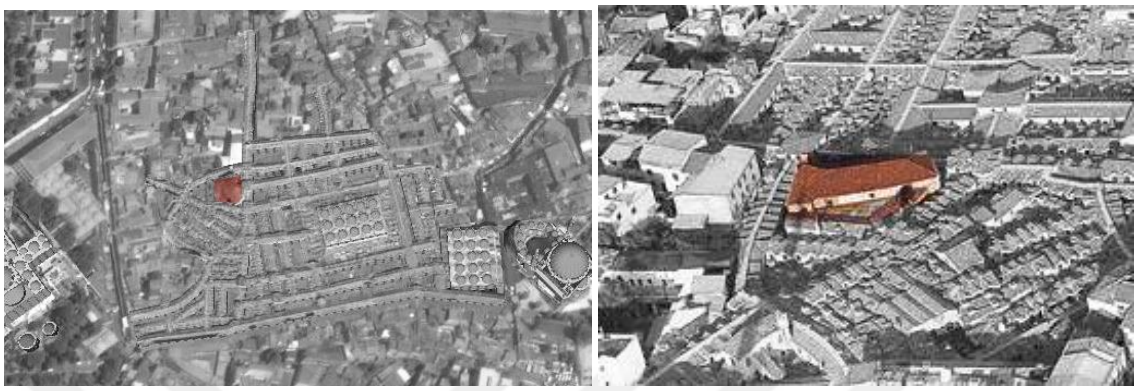
Şekil 4. 16 Yarım Taş Han'ın uydu görüntüsü (solda), Yarım Taş Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade

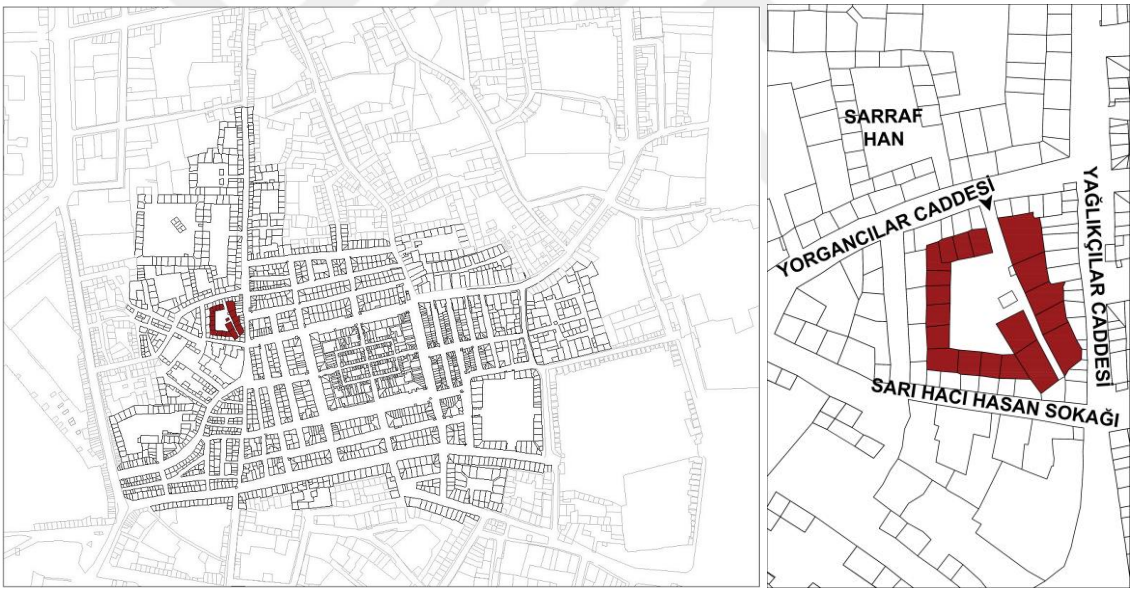
Şekil 4. 17 Yarım Taş Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

5- EVLİYA HAN

Kapalıçarşının içinden girişi sağlanmaktadır. Dolayısıyla, dışarıya bağlantısı yoktur. Yorgancılar Caddesi üzerinde yer alır. Tek adet girişi bulunmaktadır. Tek ve iki katlı olup, 425m² alanındadır. Üstü kapalıdır, içinde mescid ve çayhane bulunmaktadır.

Şekil 4. 18 Evliya Han'ın uydu görüntüsü (solda), Evliya Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade

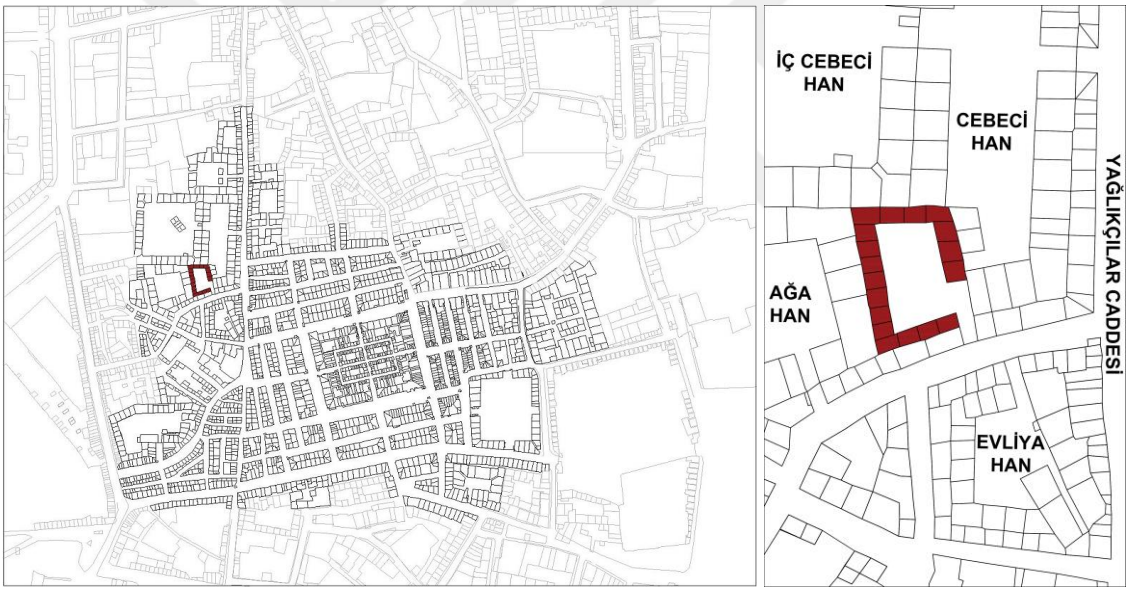
Şekil 4. 19 Evliya Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

6- SARRAF HAN

Kapalıçarşının içinden girişi sağlanmaktadır. Dolayısıyla, dışarıya bağlantısı yoktur. Tek adet girişi bulunmaktadır. Tek ve iki katlı olup, yaklaşık 250m² alana sahiptir. Restorasyon aşamasında olduğu için girilememiştir.

Şekil 4. 20 Sarraf Han'ın uydu görüntüsü (solda), Sarraf Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade.

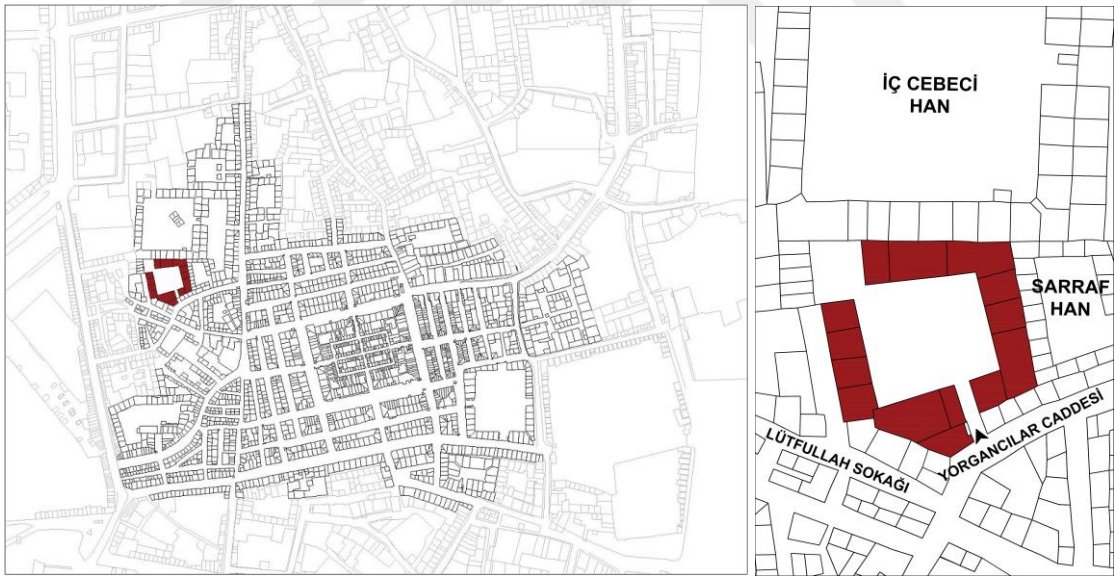
Şekil 4. 21 Sarraf Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

7- AĞA HAN

Kapalıçarşının içinden girişi sağlanmaktadır. Dolayısıyla, dışarıya bağlantısı yoktur. Sadece Yorgancılar Caddesinden girişi vardır. Tek adet girişi bulunmaktadır. Avlusunda şadırvan ve ağaç bulunan hanlardandır. Tek ve iki katlı olup, 750m² alana sahiptir. Perakende ve toptan giyisi dükkânları bulunmaktadır. Üst kat depo ve atölye olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4. 22 Han'ın uydu görüntüsü (solda), Ağa Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade

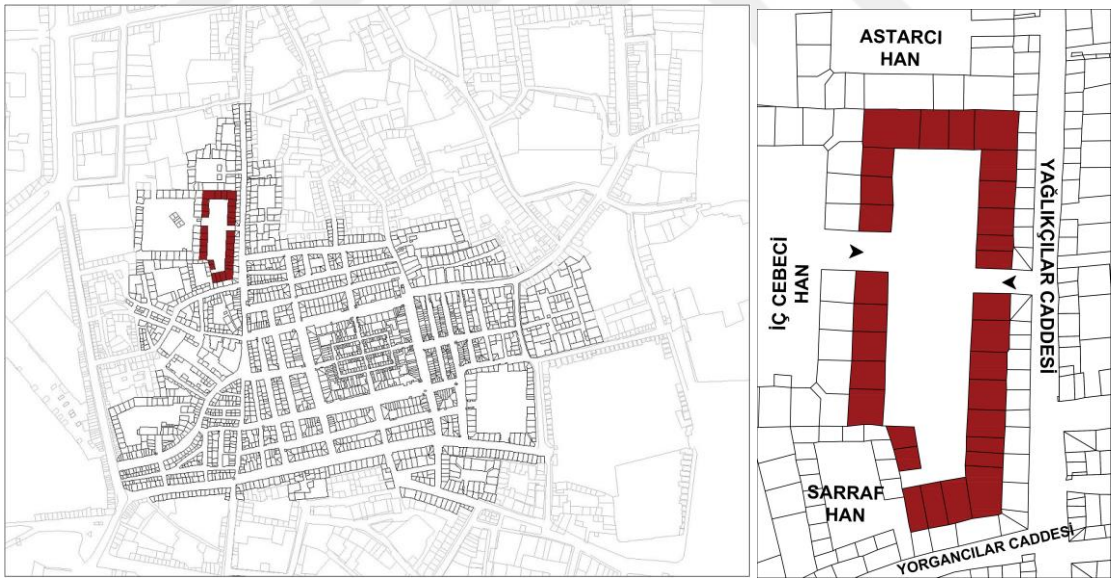
Şekil 4. 23 Ağa Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

8- CEBECİ HAN

Kapalıçarşının içinden girişi sağlanmaktadır. Yağlıkçılar Caddesi üzerinde yer alır. İç Cebeci Han üzerinden dışarıya bağlanmaktadır. İki adet girişi bulunmaktadır. Bağlı olduğu İç Cebeci Han ile birlikte Kapalıçarşı'nın büyük ve eski hanlarındandır. İç Cebeci Han'a göre küçük, ince uzun dikdörtgen biçiminde bir avlusu vardır. İki ve üç katlı ve 1330m² alanındadır. Burada restoran ve çeşitli ürün satan dükkânlar bulunmaktadır.

Şekil 4. 24 Cebeci Han'ın uydu görüntüsü (solda), Cebeci Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade.

Şekil 4. 25 Cebeci Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

9- İÇ CEBECİ HAN

Dışarıya bağlantısı olan hanlardandır. Çarşının büyük hanlarından biridir ve Cebeci Han üzerinden Kapalıçarşı'ya bağlanır. İki adet girişi bulunmaktadır. Dişariya bağlı olan girişi kapalıçarşının onüç numaralı kapısıdır. İki katlı ve 2000m² alanındadır. Girişte perakende ve toptan satılan çeşitli ürünler dükkânı vardı. Üst kat depo ve atölye olarak kullanılmaktadır.

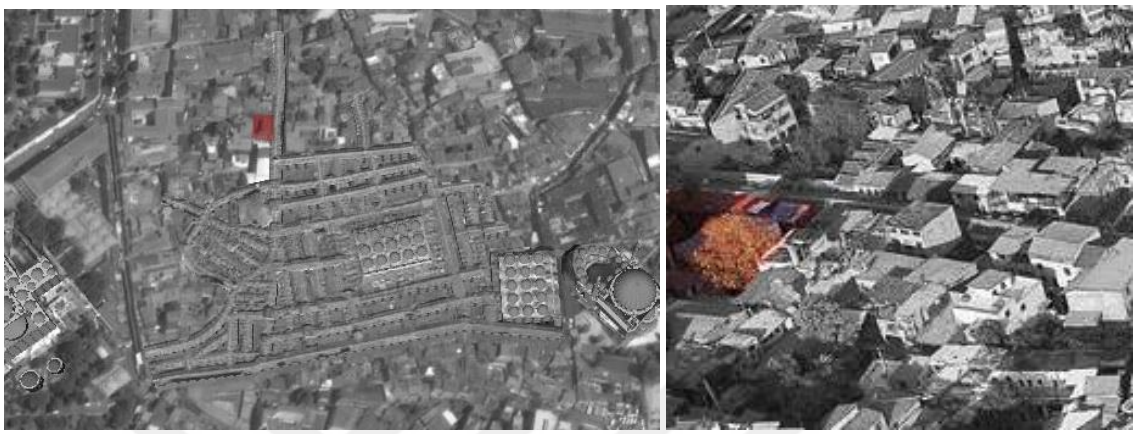
Şekil 4. 26 İç Cebeci Han'ın uydu görüntüsü (solda), İç Cebeci Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade

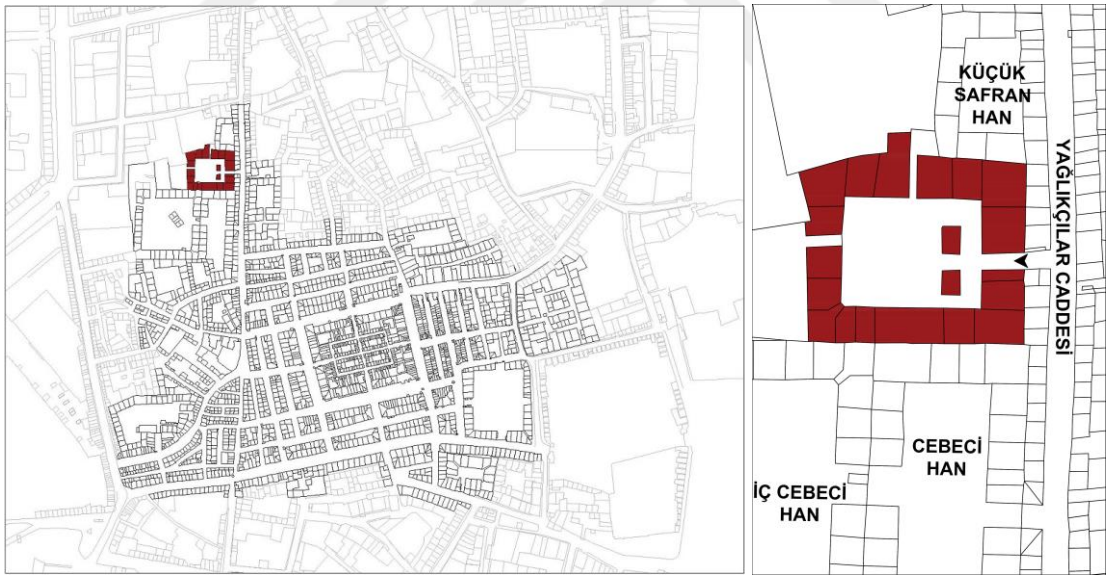
Şekil 4. 27 İç Cebeci Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

10- ASTARCI HAN

Kapalıçarşının içinden girişi sağlanmaktadır. Dolayısıyla, dışarıya bağlantısı yoktur. Yağlıkçılar Caddesi üzerinden, kapalıçarşıya bağlanmaktadır. Tek adet girişi bulunmaktadır. Avlusunda ağaç ve çeşme vardır. Tek ve iki katlı ve yaklaşık 900m² alana sahiptir. Burada tek bir ürün satılmamakta, çeşitli mallar bulunur.

Şekil 4. 28 Astarcı Han'ın uydu görüntüsü (solda), Astarcı Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade

Şekil 4. 29 Astarcı Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

11- KÜÇÜK SAFRAN HAN

Kapalıçarşının içinden girişi sağlanmaktadır. Dolayısıyla, dışarıya bağlantısı yoktur. Yağlıkçılar Caddesi Üzerinden kapalıçarşıya bağlanır. Tek adet girişi bulunmaktadır. İki katlı ve 250m² alanındadır. Girişte az sayıda dükkânı olan Küçük Safran Han üst katı idari bölüm olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4. 30 Astarcı Han'ın uydu görüntüsü, D. Rostamzade

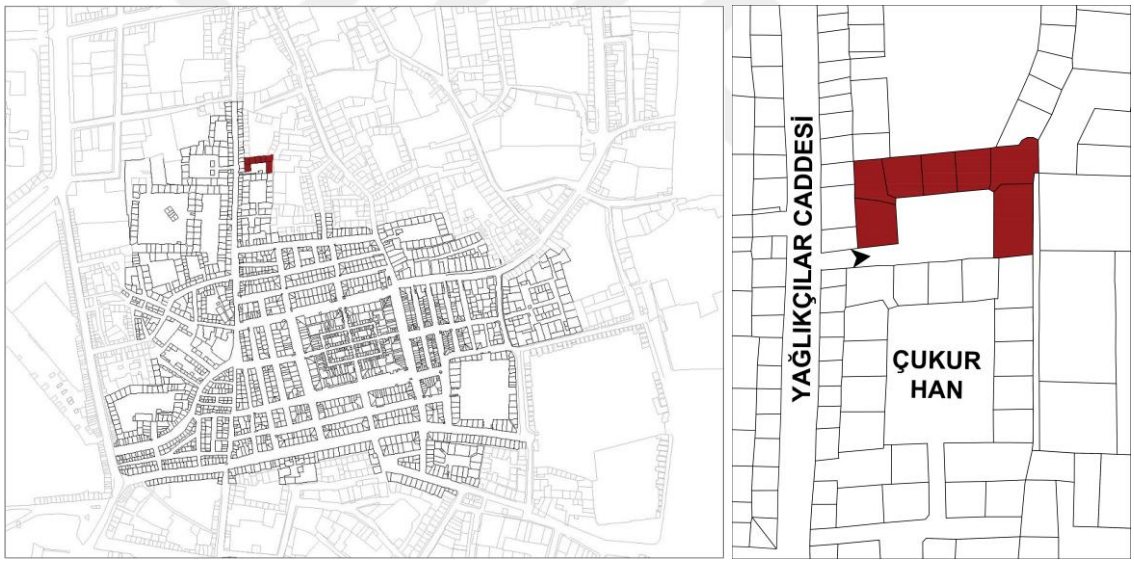
Şekil 4. 31 Küçük Safran Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

12- BÜYÜK SAFRAN HAN

Kapalıçarşının içinden girişi sağlanmaktadır. Dolayısıyla, dışarıya bağlantısı yoktur. Yağlıkçılar Caddesi üzerinden kapalıçarşıya bağlanır. Tek adet girişi bulunmaktadır. İki katlı olan Büyük Safran Hanı 230m² alana sahiptir. Burası depo olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4. 32 Büyük Safran Han'ın uydu görüntüsü (solda), Büyük Safran Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade

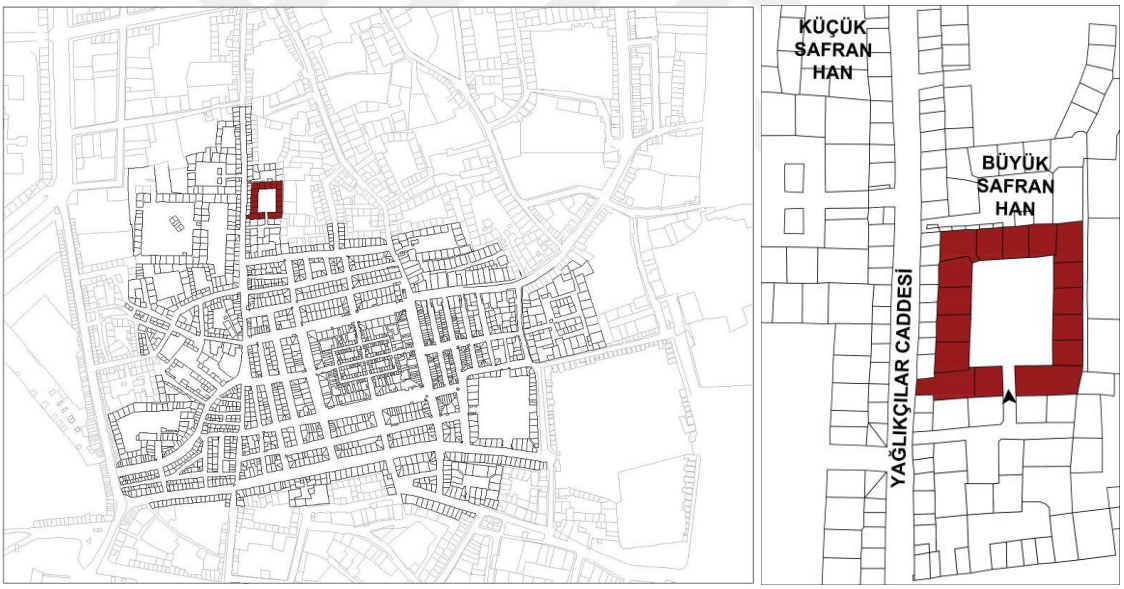
Şekil 4. 33 Büyük Safran Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

13- ÇUKUR HAN

Kapalıçarşının içinden girişi sağlanmaktadır. Dolayısıyla, dışarıya bağlantısı yoktur. Yağlıkçılar Caddesi'ne çıkmaz sokak üzerinden ulaşılır. Tek adet girişi bulunmaktadır. İki katlı ve 500m² alanındadır. Genelde kumaş ve giysi perakende ve toptan olarak satılmaktadır. Üst kat depo olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4. 34 Çukur Han'ın uydu görüntüsü (solda), Çukur Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade

Şekil 4. 35 Çukur Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

14- ZİNCİRLİ HAN

Kapalıçarşının içinden girişi sağlanmaktadır. Dolayısıyla, dışarıya bağlantısı yoktur. Acı Çeşme Sokak üzerindeki tek handır. Tek adet girişi bulunmaktadır. Avlusunda ağaç ve çeşme bulunur. İki katlı ve 860m² alanındadır. Mücevhercilerin bulunduğu han, çarşının işlek ve bilinen hanlarından biridir. Üst kat depo ve atölye gibi kullanılmaktadır.

Şekil 4. 36 Zincirli Han'ın uydu görüntüsü (solda), Zincirli Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade

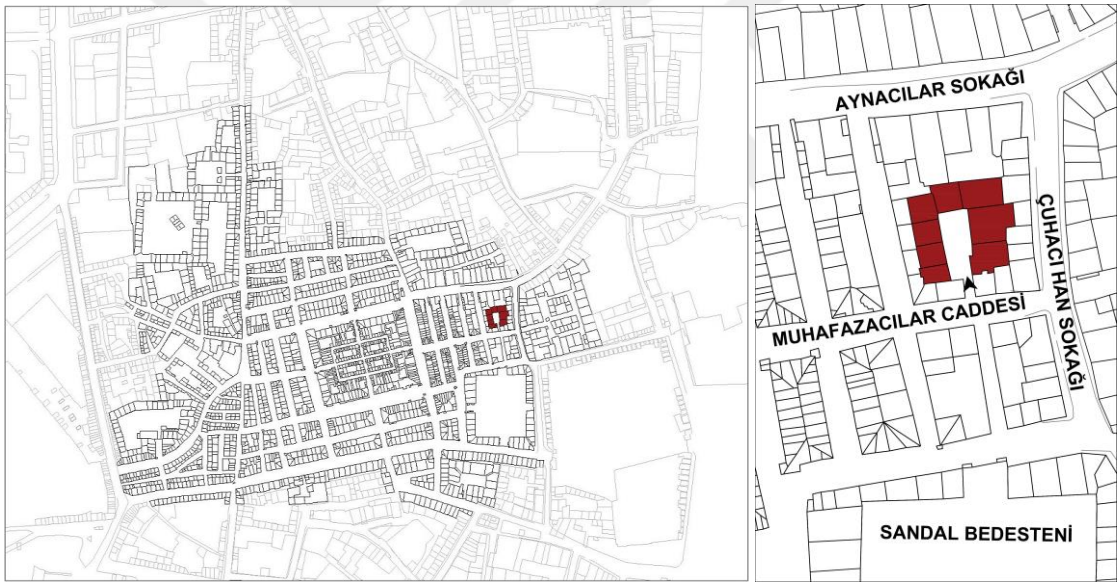
Şekil 4. 37 Zincirli Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

15- VARAKÇI HAN

Kapalıçarşının içinden girişi sağlanmaktadır. Dolayısıyla, dışarıya bağlantısı yoktur. Muhafazacılar Caddesi üzerinde ye alır. Tek adet girişi bulunmaktadır. İki katlı ve 190m² alanındadır. Depo olarak kullanılmaktadır.

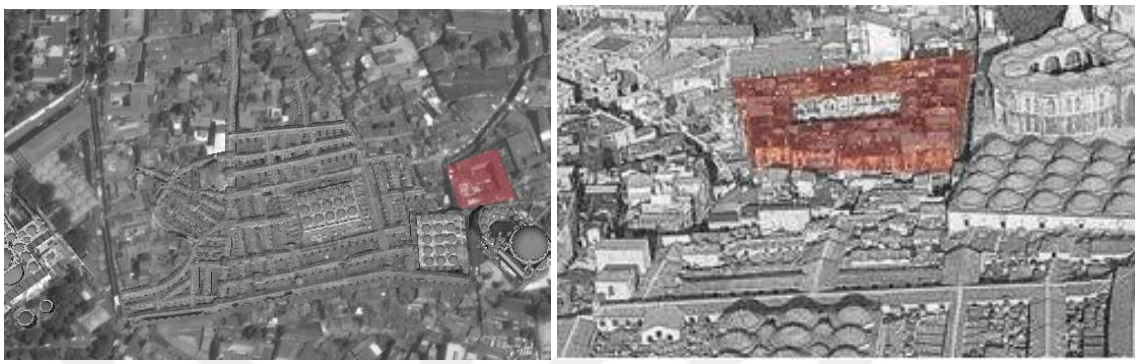
Şekil 4. 38 Varakçı Han'ın uydu görüntüsü (solda), Varakçı Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade

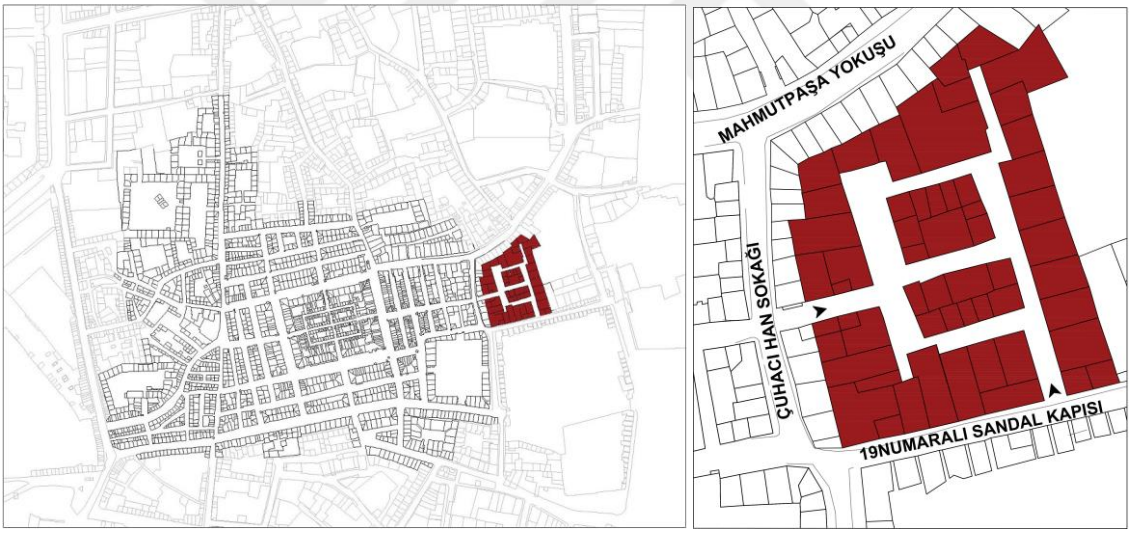
Şekil 4. 39 Varakçı Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

16- ÇUHACI HAN

Dışarıya bağlantısı olan hanlardandır. Dışarıya Kılıçlar Sokak üzerinden kapalıçarşının ondokuz numaralı kapısı sayılmaktadır. İki adet girişi bulunmaktadır. İki katli ve 2300m² alana sahiptir. Avlu ortasında tek katlı dükkânlar vardı. Genelde Mücevher satılmaktadır. Üst kat ise atölye ve büro olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4. 40 Çuhacı Han'ın uydu görüntüsü (solda), Çuhacı Han'ın görünümü (sağda), D. Rostamzade

Şekil 4. 41 Çuhacı Han'ın vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

Bedestenler:

Fetihten sonra, İstanbul'u bir Türk şehrine dönüştürmede, dinî ve kültürel yapılar kadar, bedesten ve onun çevresindeki çarşının inşası da büyük rol oynamıştır. İstanbul'un merkezinde iki bedesten ve bunların etrafında büyük ana çarşının kuruluşu ile İstanbul hem fiziki doku açısından hem de ticari ve sosyal hayat açısından, bir Türk şehri özelliğini kazanmıştır [2].

İstanbul Kapalıçarşısında iki bedesten vardır. Burada dünyanın ve imparatorluğun her tarafından toplanmış mücevherler, altınlar, silahlar, kıymetlı kumaşlar, şallar, halılar ve kıymetli eşya bulunurdu. Buradaki esnaf şehrin en zengin esnafı idi.

Şekil 4. 42 İç Bedesteni ve Sandal Bedesteni, üstten görünümü [68]

Şekil 4. 43 İstanbul kapalıçarşının Cevahir ve Sandal bedesteni. (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

Cevahir Bedesteni (iç Bedesten)

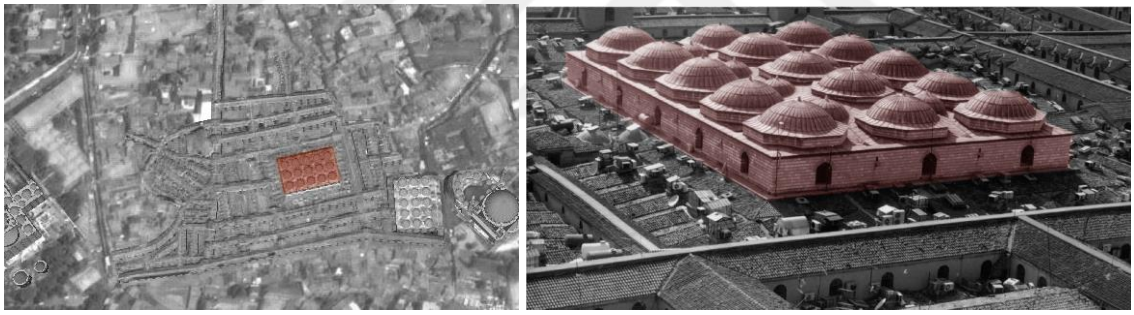
Kapalıçarşının ilk eseri, olan Cevahir Bedesteni yüzyıllar boyu değişik adlarla yazılmış, konuşulmuş veya tanınmışlardır. Arapça bez sözcülüğünden gelen bedesten, XVI. yüzyılın ortalarından itibaren, Bezestân-i Atîk, Bedestân-ı Atîk veya Bezzâzistân-ı Atîk adları kullanılmıştır. XVIII. Yüzyıldan itibaren Cevahir Bedesteni adı ile tanınmıştır. Bazı değerlendirmelerde ise, burası için iç Bedesten deyimi kullanılmıştır [43] [69] [70]. Günümüzde Cevahir ya da İç Bedesten isimleri kullanılmaktadır.

II. Mehmed, 1455 güzünden sonra, muhtemelen 1456 yılı baharında, taştan, yeni, sağlam ve büyük bir bina olan Cevahir Bedesteni ve etrafındaki çarşının yapılması emrini vermiştir [71] [72]. Burada ilk yaptırılan eser Cevahir Bedesteni olmuştur ve 1457 yılında tamamlanmıştır [72]. Dahası bu eser, yapı ve plan özellikleri ile XV. yüzyıl Türk mimarisinin bütün özelliklerini yansıtan örneklerden biridir [70].

Alman Seyyah Hans Dernschwam'ın 1553 tarihli seyahat günlüğünde, iki büyük çarşı var ki, Padişâh bunları taştan yaptırmış ve çatısını kemerlerle ördürmüş bilgisi verilmiştir [73].

Schweigger'in ifâdesine göre burada birkaç prensliği satın alabilecek değerde mallar muhafaza edilirdi. Zenginlerin paralarını ve değerli eşyalarını muhafaza ettikleri bir hazine dairesi idi [74]. Cevahir Bedesteni'nde mahzenler ve taşınabilir muhtelif sandıklar bulunmakta idi. Ancak bunlardan ayrı olarak sandık tabir edilen küçük dükkânlar da bulunmakta idi [70].

Cevahir Bedesteni (iç bedesten) kapalıçarşının kompleksindeki, eski ve en büyük yapıdır. Burası doğu-batı aksında, kapalıçarşının merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla önemli bir konuma sahiptir. Üç sıralı 15 kubbeden oluşmuştur. Pencereler, dikdörtgen biçimindeki bedestene eklenmiştir. Dikdörtgen planlı ve dört tarafın ortasında bir kapı ile kapanmaktadır. Kapanabilen dört adet girişi bulunmaktadır. Cevahir Bedesteni'nin dış duvarlarının kalınlığı 1,50 metredir. İki katlı ve yaklaşık 3.400m² alana sahiptir.

Şekil 4. 44 Cevahir Bedesten'in uydu görüntüsü (solda), Cevahir Bedesten'in görünümü (sağda), D. Rostamzade

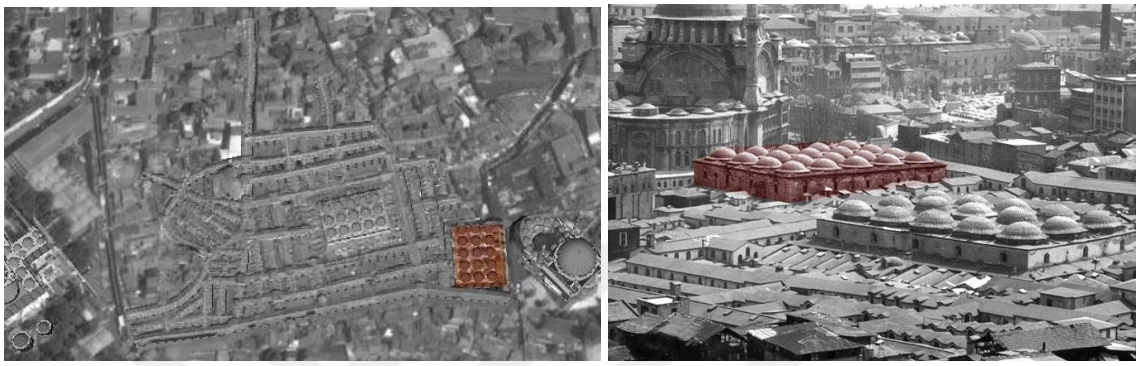
Şekil 4. 45 Cevahir Bedesteni'nin vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

Sandal Bedesteni

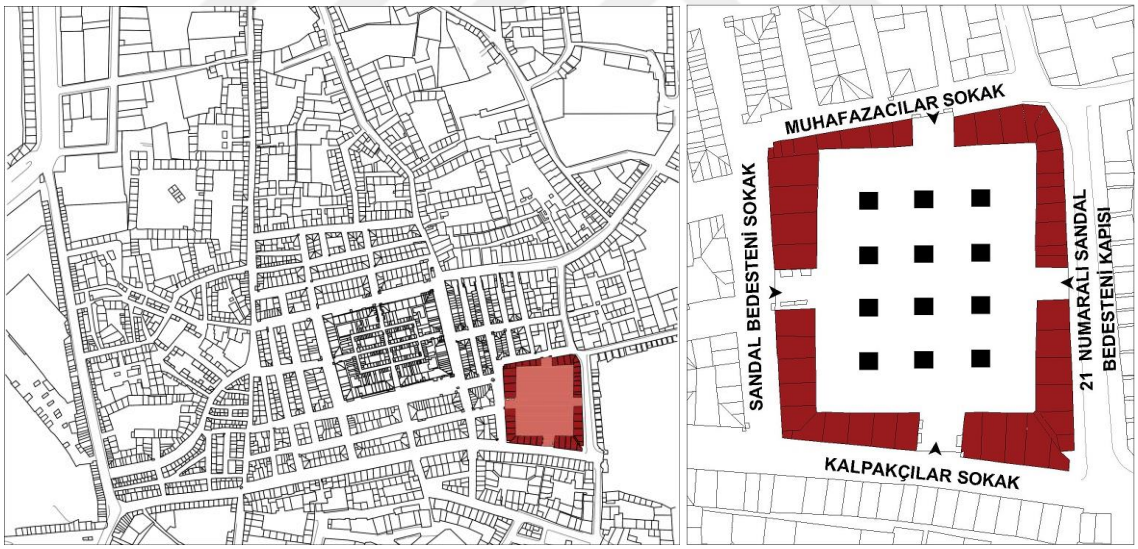
Sandal Bedesteni 1472 – 1478 yılları arasında yapılmıştır [75]. Sandal Bedesteni, Cevahir Bedesten'in yakınında, onun ile Nur-ı Osmaniye Câmii arasındadır. Burası, şekil ve bina itibariyle tamamen eski bedesten gibidir. Yeni olduğu anlaşılması için Yeni Kervansaray anlamında Kârbânsarây-ı Cedîd adı kullanılmış, 1520-1528 arasında Cevahir Bedesteni'nden küçük olduğu için Küçük Bedesten – Bezzâziye-i Suğrâ adını almıştır. 1547 de Bezzâzistân-ı Cedîd adını almış ve uzun süre bu isim VIII yy.'dan itibaren sandal denilen bir kumaş türünün satışı yapıldığı için Sandal Bedesteni ismi kul lanılmıştır [66].

Dikdörtgen bir yapıdır. Ayaklar, kesme taştan, duvarlar molozdan, kemer ve kubbeler tuğladan yapılmıştır. Duvarlar için, aralarda birkaç tuğla tabakası, onun dışında kırmızı kırma taş kullanılmıştır. Bunların üzerinde birine eşit yirmi kubbe bulunmaktadır [70] [76].

Yapı, dört kapılıdır. Kapıları dardır ve kalın dövme demirden yapılmıştır. Kapılardan doğu ve batıda olanları, düz ayaktır. Kapılardan biri Kapalıçarşı içine, diğeri Nur-ı Osmaniye tarafına açılmaktadır. Diğer ikisi, örülerek kapatılmıştır. Yapının dış duvarları, 1,30m kalınlığındadır [70]. İki katlı olup, 2.400m² alanına sahiptir.

Şekil 4. 46 Sandal Bedesten'in uydu görüntüsü (solda), Sandal Bedesten'in görünümü (sağda), D. Rostamzade

Şekil 4. 47 Sandal Bedesten'in vaziyet planı (solda), zemin kat planı (sağda), (66 numaralı kaynaktan yararlanarak yeniden üretilmiştir)

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tebriz ve İstanbul, ana ticaret yolları üzerinde olmaları sayesinde dünya ticaret tarihinde önemli kentler arasında yer almışlardır. Tarih içinde, sayısız savaş, doğal afetler, ekonomik krizler, siyasal karışıklıklar yaşamış olmalarına rağmen özgün kimliklerini ve yapılarını günümüzde de korumaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle köklü bir geçmişleriyle kültürde, sanatta, ticarette, mimaride ve birçok başka alanda söz edilen kentlerden olmuşlardır.

Tebriz kentinin gelişmesi ve önemli ticari yollar üzerinde olma nedeniyle Kapalıçarşısı da büyümüş ve önem kazanmıştır. Tebriz Kapalıçarşısı tek işlevli ve sadece alışveriş yapılan bir organizma değil, aynı zamanda kentin kalbi ve dolayısıyla sosyal, siyasi, kültürel, dini ve hatta sportif faaliyetleri içeren bir merkezdir.

Tarihi çağlardan beri Asya ve Avrupayı birbirine bağlayanı İstanbul, zamanla gelişen ticaretiyle köklü bir ticari yapı geleneğine sahiptir. İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimine geçtikten sonra Türk ve İslam mimarisini karakterini almıştır. İstanbul Kapalıçarşısı da bu mimarinin önemli bir örneğidir.

Bu tezde İran ve Türkiye'deki Kapalıçarşıları incelenmiş, işlevi devam eden Tebriz ve İstanbul Kapalıçarşısı'na ait ticaret yapı türleri belirlenerek, mekansal kurguları ve güncel durumları değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında, Tebriz Kapalıçarşısı'nın özelliklerini aşağıda sıralayabiliriz:

- ✓ Farklı mekanlari bir araya gelip ve entegre bir yapı oluşturmaktadır.
- ✓ Kapalıçarşı birbirine bağlanan sokaklarden oluşmaktadır. Bu sokaklar Rasta diye adlandırılmaktadır. Tebriz kapalıçarşısı'nda 26 adet rasta bulunmaktadır.

✓Timçe, Dalan, Keransaray, Pol-Pazar (Köprü Üstü Çarşı) ve Meydan Tebriz kapalıçarşısı'nın önemli ticaret mekânlarıdır.

✓ Kapalıçarşıda sadece ticaret mekânları değil, aynı zamanda camiler, okullar, hamamlar, su deposu, Barf andaz, Sakahane, Yehçal (buz deposu), Zurhane (geleneksel spor salonu), Tekiye, Megbere (Makber- anıt mezar) gibi kamuya açık alanlar da bulunmaktadır.

✓ Tebriz'deki Pol-pazarlar ticari talebi artmak sebebiyle nehir üstünde dizilmiş dükkânlardan oluşmaktadır. Burası kapalıçarşının iki ayrı parçasını birbirine bağlamaktadır. İran'daki tek pol-Pazar burada bulunmaktadır.

✓ Kapalıçarşı kentin önemli bir kültürel, ekonomik ve politik merkezi ve sosyal yaşam alanlarında en önemli alandı ve çarşıdaki herhangi bir hareket kentin diğer bölgelerine iletilmektedir. Burası kentteki en önemli iletişim merkezi sayılmaktadır. Sadece mal alışverişi değil, haber ve reklamların yayılma ve halka ulaşma alanı olmuştur.

✓ Tebriz kenti pek çok kez depremlerle yıkılmıştır ve Tebriz Kapalıçarşısı'nın ticari önemi nedeniyle her depremden sonra kent ve kapalıçarşı önceki gibi aynı yerde yeniden inşa edilmiştir.

✓ Tebriz Kapalıçarşısında bulunan her mekân, Tebriz iklimine ve coğrafyasına uygun yapısal bir teknikle inşa edilmiştir. Tebriz Kapalıçarşısı'nın binalarında kullanılan inşaat teknikleri İran'ın diğer bölgelerindeki tekniklerden farklıdır. Bu teknik, büyük kapalıçarşının yapılarını bütünleşik bir sistem olarak birleştirmiş. Bu sistem deprem anında daha fazla güvenlik sağlar.

✓ 38 giriş noktası bulunmaktadır. Bunlardan 14 adedi hiçbir zaman kapanmamaktadır. Kapalıçarşı büyük bir alana yayıldığı için, iki ana aksta bulunan kapılar hiç kapanmaz ve kentin sokakları olarak kullanılır. Buna karşılık ticaret mekanlarından timçe, dalan ve sarayların kapıları ve bu şekilde dükkanların güvenliği sağlanmış olur.

✓ Günümüzde kapalıçarşıdaki dükkânlarda ürünlerin perakende ve toptan alım satım işleri yapılır.

- ✓ Tebriz Kapalıçarşısı kentin merkezinde ticaretin yoğun noktasındadır. Zamanla eklenen modern ve yeni alışveriş mekânları hemen kapalıçarşının etrafında yer almaktadır.
- ✓Tebriz Kapalıçarşısı'nda satılan ürünlere baktığımızda genel olarak "halı"nın ağırlık kazandığını görürüz.

İstanbul Kapalıçarşısının özelliklerini aşağıda sıralayabiliriz:

- ✓ İstanbul Kapalıçarşısı, iki taş bedesten ile kurulmuş ve zamanla bedestenleri çevreleyen açık pazarlar, yine zamanla üstleri kiremitli tonozlu çatılarla örtülerek, sokaklar ve dükkanlarla bütün bir hale gelmiştir.
- ✓ Kapalıçarşı, birbirine bağlanan sokaklardan oluşmaktadır.
- ✓ Kapalıçarş, ticaret merkezi olması ile birlikte, yakın çevresinde cami, hamamlar, çeşme, okul gibi alanlarını da barındırmaktadır.
- ✓ İki bedesten ve 16 han İstanbul kapalıçarşının ana ticari yapıları sayılmaktadır.
- ✓ İstanbul Bizans döneminden bugüne ana ticari yolların üzerinde olmasından dolayı, kapalıçarşı hep aynı yerde büyümüş ve günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.
- ✓İstanbul Kapalıçarşısı 21 kapıya sahiptir. Bu kapılar kapandığı zaman çarşı da kapanmaktadır. Nedeni ise, kapalıçarşıdaki dükkanların güvenliğini sağlamaktır.
- ✓İstanbul kapalıçarşısı her gün binlerce turistin ziyaret ettiği ve hala turistik açıdan canlığını ve ilgisini korumaktadır. Yerli turistten çok yabancıların ziyaret ettiği bir ticari mekân olmuştur.

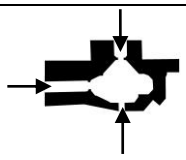
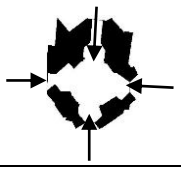
Çizelge 5. 2 Tebriz ve İstanbul Kapalıçarşıların genel özellikleri

	Tebriz	**İstanbul**
Tarihçe	16. yüzyıl (Safevi dönemi)	1701 (Osmanlı dönemi)
Konum	Tarihi Kentin merkezinde	Tarihi Yarımada'nın merkezinde

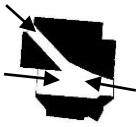
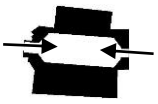
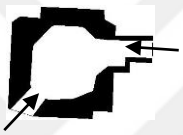
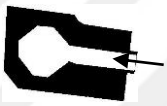
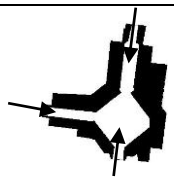
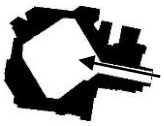
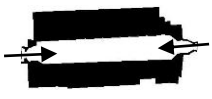
Alan	27 Hektar	3 Hektar
Malzeme	Geleneksel Malzemeler (Tuğla ve ahşap)	Geleneksel Malzemeler (Taş)
Işık ve Havalandırma	Çatı pencereleri ile sağlanmaktadır	Çatı pencereleri ile sağlanmaktadır
Yeşillik	Kervansaray'daki ağaçlar	Hanlar'daki ağaçlar

Tebriz ve İstanbul Kapalıçarşılarının yapı tiplerinin mimari özelliklerini aşağıdaki tablo ile özetleyebiliriz:

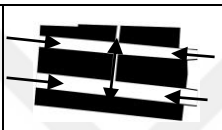
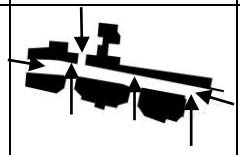
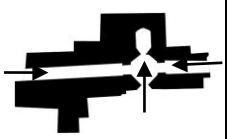
Çizelge 5. 3 Tebriz Kapalıçarşısı Ticaret Yapıları

TİMÇELER					
Adı	**Plan**	**Kat Adedi**	**Giriş/Kapı Adedi**	**Zemin Alanı**	**Satış Tipi**
GÜNEY EMİR TİMÇESİ		2	3	1000m²	Perakende
KUZEY EMİR TİMÇESİ		2	2	1030m²	Perakende
BÜYÜK ŞEYH KAZEM TİMÇESİ		2	4	620m²	Toptan

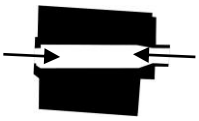
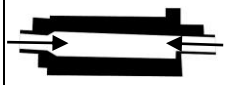
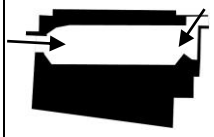
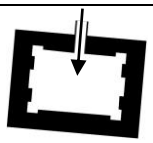
Çizelge 5. 4 Tebriz Kapalıçarşısı Ticaret Yapıları (devamı)

KÜÇÜK ŞEYH KAZEM TİMÇESİ		2	3	300m²	Toptan-Perakende
FETH ALİ TİMÇESİ		2	2	730m²	Perakende
KÜÇÜK ŞİİR BAFAN TİMÇESİ		2	2	790m²	Toptan-Perakende
BÜYÜK ŞİİR BAFAN TİMÇESİ		2	3	800m²	Toptan
BADEMCİLER TİMÇESİ		1	2	210m²	Toptan-Perakende
HAC TEGİ TİMÇESİ		2	1	350m²	Toptan
HAC MOHAMMAD GULİ TİMÇESİ		2	3	900m²	Toptan-Perakende
HAC SEFER ALİ TİMÇESİ		2	1	950m²	Toptan
HAC ŞEYH TİMÇEleri		2	2	630m²	Toptan
MÜZEFFERİYE TİMÇESİ		2	2	1700m²	Toptan-Perakende
KUMAŞÇILAR TİMÇESİ		2	1	1300m²	Toptan

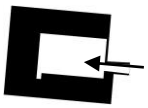
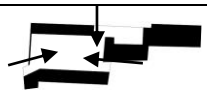
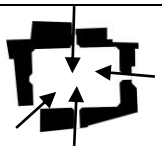
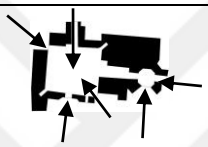
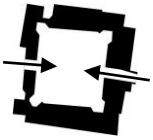
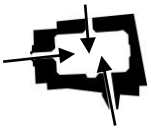
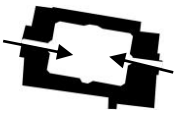
Çizelge 5. 5 Tebriz Kapalıçarşısı Ticaret Yapıları (devamı)

HAC RAHİM TİMÇESİ		2	2	625m²	Toptan
MELEK TİMÇESİ		2	2	600m²	Toptan
MİRZA ŞEFİ TİMÇESİ		2	4	810m²	Toptan
DALANLAR					
HAC GASİM DALANLARI		2	3	1840m²	Perakende
ŞEYH KAZEM DALANI		1	3	220m²	Perakende
HAC ALİ EKBER DALANI		1	2	670m²	Toptan-Perakende
HAC ŞEYH DALANI		2	6	800m²	Toptan-Perakende
MİRZA MOHAMMAD DALANI		1	3	390m²	Toptan-Perakende
EBAÇİ DALANI		1	2	580m²	Toptan-Perakende
MİR HASAN DALANI		1	3	850m²	Toptan-Perakende

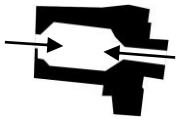
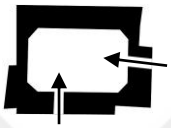
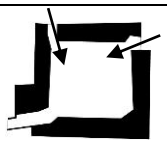
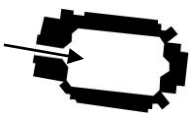
Çizelge 5. 6 Tebriz Kapalıçarşısı Ticaret Yapıları (devamı)

SAGTÇILAR DALANI		2	2	520m²	Toptan
KANLI DALAN		2	2	960m²	Toptan-Perakende
MİRZA CELİL DALANI		2	2	800m²	Toptan-Perakende
MİRZA ŞEFİ DALANI		2	3	440m²	Toptan-Perakende
AĞA DALANI		1	2	560m²	Toptan-Perakende
MİTKALÇI DALANI		2	2	570m²	Toptan-Perakende
ORTA DALAN		2	2	320m²	Toptan-Perakende
KUMPANI DALANI		2	2	680m²	Toptan-Perakende
HAN DALANI		2	2	1160m²	Toptan-Perakende
KERVANSARAYLAR					
SAHİP DİVAN SARAYI		2	1	1150m²	Toptan

Çizelge 5. 7 Tebriz Kapalıçarşısı Ticaret Yapıları (devamı)

ALMANLAR SARAYI		2-3	1	670m²	Toptan
UMUT SARAYI		2-3	3	700m²	Toptan
MİRZA MEHDİ SARAYI		2-3	2	2400m²	Toptan
EMİR SARAYI		2	4	6500m²	Toptan
GÜRCÜLER SARAYI		2	6	3400m²	Toptan
HAC ALİ EKBER SARAYI		2	2	700m²	Toptan
MİR İSMAİL SARAYI		2	2	1250m²	Toptan
MİRZA MOHAMMAD SARAYI		2-3	2	1150m²	Toptan
MİR HASAN SARAYI		2	3	2400m²	Toptan
YENİ HAC SEYYİD HÜSEYİN SARAYI		2	4	4500m²	Toptan
ORTA HAC SEYYİD HÜSEYİN SARAYI		2	2	4510m²	Toptan-Perakende

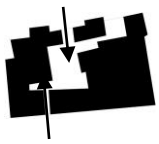
Çizelge 5. 8 Tebriz Kapalıçarşısı Ticaret Yapıları (devamı)

İKİ KAPILI SARAYI		2	5	1500m²	Toptan-Perakende
MİRZA CELAL SARASI		2	2	1000m²	Toptan-Perakende
KÜÇÜK ŞEHZADE SARAYI		2	1	1200m²	Toptan
MİRZA ŞEFİ SARAYI		2	2	1000m²	Toptan
BÜYÜK ŞEHZADE SARAYI		2	2	3420m²	Toptan
KURU ÜZÜMCÜLER SARAYI		3	2	2200m²	Toptan-Perakende
ABBASİ KAPI SARAYI		3	3	1100m²	Toptan-Perakende
NEMED MALAN (KEÇECİLER) SARAYI		2	1	1450m²	Toptan
ESKİ HAC SEYYİD HÜSEYİN SARASI		2	1	2100m²	Toptan-Perakende
HAC MOHAMMAD GULİ SARAYI		2	2	1500m²	Toptan
POL-PAZAR					

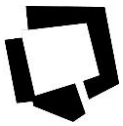
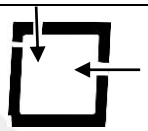
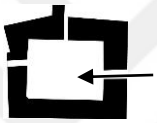
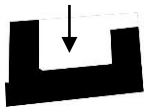
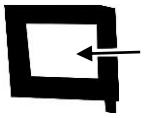
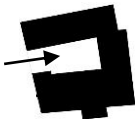
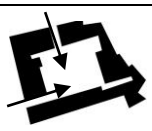
Çizelge 5. 9 Tebriz Kapalıçarşısı Ticaret Yapıları (devamı)

SADEGİYE POL-PAZAR		1	2	550m²	Perakende
MEYDAN POL-PAZAR		1	2	550m²	Perakende
MEYDAN					
MEYDAN		1	8	8000m²	Perakende

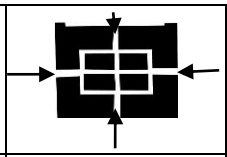
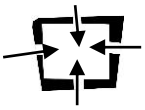
Çizelge 5. 10 İstanbul Kapalıçarşısı Ticaret Yapıları

HAN					
Adı	**Biçim**	**Kat Adedi**	**Giriş Adedi**	**Alan**	**Satiş Tipi**
RABİA-RUBİ HAN		1-2	1	720m²	Toptan-Perakende
SORGUÇLU HAN		2	2	400m²	Toptan-Perakende
BODRUM HAN		2-3	2	1542m²	Toptan-Perakende
YARIM TAŞ HAN		1-2	1	170m²	Toptan-Perakende
EVLİYA HAN		1-2	1	425m²	Toptan

Çizelge 5. 11 İstanbul Kapalıçarşısı Ticaret Yapıları (devamı)

SARRAF HAN		1-2	1	250m²	Toptan-Perakende
AĞA HAN		1-2	1	750m²	Toptan-Perakende
CEBECİ HAN		2-3	2	1330m²	Toptan-Perakende
İÇ CEBECİ HAN		2	2	2000m²	Toptan-Perakende
ASTARCI HAN		1-2	1	900m²	Toptan-Perakende
KÜÇÜK SAFRAN HAN		2	1	250m²	Toptan-Perakende
BÜYÜK SAFRAN HAN		2	1	230m²	Toptan
ÇUKUR HAN		2	1	500m²	Toptan-Perakende
ZİNCİRLİ HAN		2	1	8600m²	Toptan-Perakende
VARAKÇI HAN		2	1	190m²	Toptan
ÇUHACI HAN		2	2	2300m²	Toptan-Perakende

Çizelge 5. 12 İstanbul Kapalıçarşısı Ticaret Yapıları (devamı)

BEDESTEN					
Cevahir Bedesteni		2	4	3400m²	Perakende
Sandal Bedesteni		2	4	2400m²	Perakende

Bu Kapalıçarşılar aynı yerde ticari işlevini koruyarak devam etmektedir. Kültürel miras olduğu ve dönemine ait yapısal karakteri yansıttığı için korunması önemlidir. Sürekliliğinin sağlanması araştırmacıların, akademisyenlerin, dükkân sahiplerinin ve yerel yöneticilerin ortak çalışarak, projeler üretmeleri, bunları kentte yaşayanlarla paylaşmaları gerekmektedir.

KAYNAKLAR

[1] Geist, F.J., (1985). Arcades: The History of a Building Type, MIT, Cambridge.

[2] Cezar, M., (1985). Tipik Yapılarıyle Osmanli Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, Milli Egitim Basimevi, İstanbul.

[3] Özdeş, G., (1998). Türk Çarşıları, Epe Yayınları, Ankara.

[4] Hasol, D., (1998). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

[5] Poruşani, I., (2010). Bazar Dar Tamadone Eslami, Ketabe Marce Basımı, Tahran.

[6] Pourjafar, M., (2012). Archi-Cultural Parallel of Persian and Turkish Bazaar Along the Silk Road case Studies: Rey, Tabriz and İstanbul Bazaar. Iran.

[7] Iranian Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization., (2009). Tabriz Historical Bazaar Complex, The World Heritage List, Tehran.

[8] Silk Rout Map, http://www.silkroutes.net/orient/mapssilkroutestrade.htm, 5 Eylul 2016.

[9] Polat, A., (2013). Medeniyetlerin Buluştuğu Tebriz ve Çervresi, A4 Ofset Matbaacılık, İstanbul.

[10] Dehkhoda, L., (2011). İran ve Türkiye'deki Tarihi Çarşıların Doğal Aydınlatma Açısından İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

[11] Zengel, R., (2001). Tarih İçinde Değişen Tüketim Mekanları, Ege Mimarlık, İzmir.

[12] Gharipour, M., (2012). The Bazaar in the Islamic City: Design, Culture, and History. The American University in Cairo Press, USA.

[13] Coleman, P., (2007). Shopping Environments: Evolution, Planning and Design, Architectural Press, USA.

[14] Bani Masoud, A., (2010). Mimariye Gerb, Mefahim ve Rişeha, Neşre Honar Basımı, Tahran.

[15] Imperial Forum, http://www.vtpublichistory.org/sites/ImperialForum/, 5 Mart 2016.

[16] Gürpınar, L., (2009). Tarihi Yarımada Hanlar Bolgesindeki Avlulu Hanların İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yildiz teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[17] Habibi, D., (1996). Tarrahiye Şehri Gabl Az Eslam, Şehrdari Gazetesi, Tahran.

[18] Dettman, K., (1969). Islamische und Westliche Elemente im Heutigen Damaskus, Germany, 64-68.

[19] Shafaghi, S., (1999). The Role of Bazaar in the Spatial Structure of Islamic Cities, Isfehan Üniversitesi, Makale NO:451, Iran.

[20] Türkiye'nin Mimarlık Yayını, http://www.arkitera.com/, 8 Haziran 2016.

[21] Esmaeili Sangari, H., ve Omrani, B., (2008). Tarih ve Memariye Bazare Tabriz, Sotude Basimi, Tabriz.

[22] Soltanzadeh, H., (2010). Iranian bazaars, Tehran University, Tehran.

[23] Rajabi, A., (1989). Rikht Shenasiye Bazaar, Agah Basımı. Tahran.

[24] Haji Gasemi, K., (2001). Ganjname Cyclopaedia of Iranian Islamic Architecture, Bazar Buildings part one & two, Shahid Beheshti University Faculty of Architecture and Urban Planing Documentation and Research Center, Tehran.

[25] Falamaki, M., (2005). Nosazi o Behsazi Shahri, Samt Basımı, Tahran.

[26] Bonyade İranşenasi, (2013). Bazare Bozorge Tabriz ve Bazarçehaye Piramuni An Dar Divist Sale Akhir, İranşenasi Basımı, Tahran.

[27] Moazemi, S., (2013). İşiğin İç Mekân Biçimlendirmesindeki Rolünün, Kapalıçarşı ve AVM'ler Üzerinden Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enistitüsü, Ankara.

[28] Navari, N., Khalilzade, S., ve Tehrani, F., (2009). Pol Bazarhaye Tabriz, Macelleye Soffe, No.46, Tehran.

[29] Eyüpgiller, K., Ersen, A ve Özgen, K., (2004). Irgandi Köprürü Restorasyon ve Rökonstrüksiyon Uygulaması. Yapı Dergisi, NO. 273, İstanbul.

[30] Natalie, T., (2009). Analysis of The Rialto Bridge, Venice, Proceedings of Bridge Engineering Conference 2, University of Bath, UK.

[31] Soltanzadeh, H., (2006). Urban Space in Iranian cities, Cultural Research Bureau, Tehran.

[32] Fars Eyaletinin Turizm Sitesi, http://www.makanbin.com/fars/, 25 Mayıs 2016.

[33] Bursa Tarihi Çarşı ve Hanlar Birliği, https://www.btch.org.tr/page/, 15 Hazıran 2016.

[34] Küçükkömürcü, B., (2005). Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıları ve Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerinde bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

[35] Akozan, F., (1979). İstanbul'un Kapalıçarsısı, Tarih Dergisi, İstanbul.

[36] Sayılı, T., (1992). Alısveriş Merkezlerinin Gelişimi, Sınıflandırılması ve Tasarımını etkileyen Faktörler, Yüksek Lisans Tezi, MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[37] Dülgeroğlu, Y., (1995). Dükkândan Merkeze Alışveriş Mekanları, Yapı 158: 58-65. İstanbul.

[38] Pakalın, Mz., (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Millı Eğitim Basımevi, İstanbul.

[39] Sözen, M. ve Tanyeli, U., (1986). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlügü, Remzi Kitabevi, İstanbul.

[40] Ataman, A., (2000). Bir Göz Yapıdan Külliyeye, Osmanlı Külliyelerinde Kamusal Mekân Mantığı, Mimaralr Tasarım Yayınları, İstanbul.

[41] Bursa Fotoğrafları, http://eskibursa.blogspot.com.tr/, 15 Şubat 2016.

[42] Edirne Çarşıları, http://www.edirnevdb.gov.tr/kultur/carsilar.html, 15 Haziran 2016.

[43] Kösemen, D., (2005). İstanbul Ticaret Bölgesinin Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Hanların Mimari Kurgusu, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[44] Ersoy, B., (2001). Osmanlı Şehir-içi Hanlarının İşlevleri, 11.Uluslararası Türk Sanatları Kongresi, Utrecht, 23-28 Ağustos 1999, EJOS-Electronic Journal of Oriantal Studies, Hollanda.

[45] Chalmeta, P., (1992). İslam Şehri, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.

[46] Doğru, H., (1995). XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü, Anadolu Üniversitesi Yayınları no:872, Eskisehir.

[47] Bursa Koza hanın görünümü, http://www.fotokritik.com/, 5 Nisan 2016.

[48] Öncel, F., (2014). Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni, Megaron Dergisi, İstanbul.

[49] Ceylan, O., (1989). Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıların Oluşumu, Gelişimi ve yakın Doğu Kültürleri ile Olan Etkileşimleri, Yüksek Lisans Tezi, MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[50] Baş, A ve Bozkurt, T., (2003). Konya Bedesteni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Konya.

[51] Agha Khan restorasyon odulu, http://www.akdn.org/, 17 Şubat 2017.

[52] Rezazad, M., (2013). Tarikhe Tabriz, Ahter basımı, Tebriz.

[53] Clavijo, R., (2016). Timur Devrinde Kadis'ten Semerkant'a Seyahat, Köprü Kitapları basımı, İstanbul.

[54] Sultanzade, H., (2001). Tabriz, Daftare Pejuheşhaye Ferhengi, Tehran.

[55] Khamachi, B., (1997). Tabriz Bazar Through The Ages', Iran Chamber of Commerce, Industries & Mine, Tabriz.

[56] Tehrani Fakhri, F., Parsi, F and Bani Masoud, A., (2007). Bazkhaniye Nagşehaye Tarikhiye Bazare Tabriz, Daneshgahe Şehit Beheiti basımı, Tehran.

[57] İran Nufüsu, www.amar.org.ir, 8 Kasım 2017.

[58] Sazmane Memari ve Şehrsazi, http://tshs.tabriz.ir, 16 Temmuz 2017.

[59] Tebriz Kütüphanesi Fotoğraf Arşivi

[60] İstanbul İmparatorluklari, http://www.kultur.gov.tr/?_Dil=1, 13 Ocak 2017

[61] ASLANAPA, O., (1996). Osmanlı Mimarisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

[62] Başgelen, N., (1998). Bir Zamanlar Kentler Dizisi: 14, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

[63] İstanbul Nufüsu, http://www.tuik.gov.tr/, 15 Şubat 2017

[64] Mantran, R., (1991). 16. ve 17. Yüzyıllarda İstanbul'da Gündelik Hayat, Eren Yayıncılık, İstanbul.

[65] Semavi, E., (1980). Türk Mimarisinde Bedestenler, Çev. Ahmet Küçükkalfa, İstanbul Kapalıçarşı Çatı Örtüsünün Biçim Konstrüksiyon ve Malzeme Açılarından İncelenmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi, Lisans Tezi, İstanbul.

[66] Gülmez, G., (2014). Kapalıçarşı Geleneği ve İstanbul Kapalıçarşı'nın Mekânsal Analizi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Bilimsel araştırma projesi, İstamnul.

[67] Börü, A., ve Evrenberk, R., (1956). Yanan Kapalıçarşıda 6538 Sayılı Kanungereğince Kısım Kısım Yaptırılmakta Olan Tamir ve İhya İşleri, Arkitekt Dergi, 283, İstanbul.

[68] Kocaili, B. E., (2010). Alişveriş merkezlerinin evrimi: yeni egilimler ve rejenerasyon sorusu, Yüksek lisans tezi, Çankaya Üniversitesi, Ankara.

[69] Galland, A., (1973). İstanbul'a Ait Günlük Anılar (1672-1673), Çev. Nahid Sırrı Örik, Turk Tarih Kurumu Basimevi, Ankara.

[70] Ayverdi, E. H., (1953). Fâtih Devri Mimarisi, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

[71] Tursun Bey (1977). Târih-i Ebü'l-feth, Haz. A. Mertol Tulum, İstanbul fetih cemiyeti yayınları, İstanbul.

[72] Dukas, (1956). Bizans Tarihi, Çev. Vladimir Mirmiroğlu, İstanbul Fetih Derneği, İstanbul.

[73] Dernschwam, H., (1987). İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, Çev. Yaşar Önen, Kültür ve turizm bakanlığı, Ankara.

[74] Schweigger, S., (2014). Sultanlar Kentine Yolculuk, 1578-1581, Haz. Heidi Stein, Çev. S. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul.

[75] Wiener, W. M., (2001). İstanbul'un Tarihsel Topografyası, Çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

[76] Gülersoy, Ç., (1979). Kapalı Çarşının Romanı, İstanbul Kitaplığı Yayını, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Dilak ROSTAMZADEHSHABESTARI

Doğum Tarihi ve Yeri : 24.06.1989- İran

Yabancı Dili : İngilizce-Azerice-Farsça

E-posta : Dilak.rsh@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	**Alan**	**Okul/Üniversite**	**Mezuniyet Yılı**
Y. Lisans	Mimari Tasarım	Yıldız Teknık Üniversitesi	Halen
Lisans	Mimarlık	Azad Üniversitesi	2012
Ön Lisans	Mimarlık	Tebriz Üniversitesi	2009
Lise	Matematik	Borhaneddin Lisesi	2006

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	**Firma/Kurum**	**Görevi**
2017	Bisam Cephe Yapı Sistemleri	Mimar
2016	Özen Alüminyum	Mimar
2015	İstanbul Tarihi Yarım Ada Merkezi	Stajyer
2011	İran mimarlar odası organizasyon	Mimar

YAYINLARI

Bildiri

Rostamzasheshabestari, D., Say Özer, Y., (2017). “Tabriz´s Pol Bazaar As a Memory Place”, ICONARCH-III- International Congress Of Architecture, Memory of Place in Architecture and Planning, 11-13 May 2017, Konya- Turkey.